

NOVOSTI HODNIK

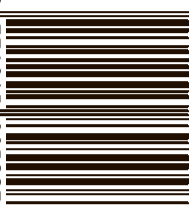
#1075

Samostalni
srpski
tjednik

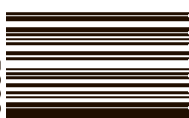
Petak 24/07/2020
10kn/100din/1.20€

9 771845 895007

3020

ISSN 1845-8955

Lova do obrva

Šefovi država članica donijeli su paket pomoći bez presedana, što je značajan evropski iskorak u odnosu na ranije politike štednje. Hrvatska je prošla solidno, ali tek slijedi izrada plana oporavka i potrošnje sredstava str. 6-7.

RABLJENA SEDMICA

Maloljudno i dovoljno ljudno – Krunoslav Capak (Foto: Bruno Konjević/PIXSELL)

Mjere

Pokušaj plesa državnih vlasti između života sa svim podrazumijevajućim rizicima i kontroliranja epidemije covid-19 doveo nas je do obaveznog nošenja maski u trgovinama, ali i do pretrpanih klubova, odlično posjećenih koncerata, svadbi... Ah, svadbe. Na njima će se smjeti okupljati manje od sto ljudi, a spominju se ograničenja broja posjetitelja koncerata. Sve mnogoljudno trebalo bi biti maloljudno ili štomanjeljudno, a istodobno i dovoljno ljudno da bi cirkulirao novac između onih koji bi se okupljali i za to plaćali te onih koji bi organizirali i za to primali novac. Zvuči jednostavno, a zapravo je nerješivo, jer se svodi na više puta objašnjenu dilemu između povratka takozvanom normalnom životu ili barem nečemu njemu nalik te kolektivne karantene s možda povoljnim posljedicama u suzbijanju virusa, ali i izrazito negativnim efektima po ostale aspekte života. Hrvatske vlasti i dalje plešu između dvije opcije. Kada bi svoje ponašanje uskladili s propisima, ples vjerojatno ne bi bio uspješniji, ali bi postao jasniji.

Izolacija

Nešto manje od mjesec dana otkako je premijer ANDREJ PLENKOVIĆ objavio da je njegova Vlada pobijedila koronu, njezin član i

ministar uprave IVAN MALENICA zarazio se koronom što vrijedi zabilježiti jer ne događa se često da čovjeka savlada ono što je već pobijedio. Bit će da su bili produžeci. Uglavnom, vijest kaže daje Malenica pozitivan na koronavirus i u samoizolaciji je, a u Ministarstvu uprave se hvale da među njegovim kontaktima potencijalno ugroženim virusom nije bilo zaposlenih u Ministarstvu. Ministar je jednoj televiziji rekao da se drugog dana osjećao bolje nego prvog te da se javio liječniku čim je osjetio simptome – mučninu, povraćanje i 37,5 stupnjeva temperature. Ministar ne zna gdje se zarazio, ali mu je poznato da je prošlog četvrtka bio na Vladinoj sjednici, a potom je otišao u Šibenik. Među bliske kontakte naveo je desetak ljudi, članove uže i šire obitelji. Korona je opet blizu hrvatskog premijera Andreja Plenkovića. No članovi Vlade neće u samoizolaciju jer su Malenicu zadnji put vidjeli pet dana prije nego što mu je dijagnosticiran covid-19. U samoizolaciju nisu morali ni ministri ZDRAVKO MARIĆ, JOSIP ALADROVIĆ i MARIO BANOŽIĆ, iako su bili na zabavi kod gradonačelnika Županje u lovačkoj kući gdje se zatekao i DAMIR DEKANIĆ, voditelj Uprave vinkovačke podružnice Hrvatskih šuma i načelnik općine Andrijaševci, inače pozitivan na covid-19. No epidemiolozi su zaključili da ministri ne moraju u samoizolaciju, jer na navedenom derneku u dotičnoj kući nisu bili

blizu Dekanića. U samoizolaciju nije morao ni premijer Andrej Plenković nakon što se na teniskom turniru u Zadru družio sa zaraženim tenisačem NOVAKOM ĐOKOVIĆEM i dodirivao ga. Čini se kako su ljudi u vrhu vlasti razvili neobičan imunitet.

Ministar

A BRANKO BAČIĆ je rekao da ministar neće položiti prisegu dok ne bude zdrav. Ne pada nam na um nijedna druga mogućnost, ali Branko Bačić je imao potrebu reći, a mi pronosimo.

Osveta

Iz jame Jazovka izvučeni su ostaci 814 osoba ubijenih tijekom i nakon Drugog svjetskog

Jednotjedna ekshumacija – Jazovka (Foto: Žarko Bašić/PIXSELL)

rata, objavio je TOMO MEDVED, ministar hrvatskih branitelja. Ekshumacija je započela u ponedjeljak 13. srpnja, trajala je tjedan dana i, prema Medvedovim riječima, 'na temelju posmrtnih ostataka pokušat ćemo utvrditi spol i dob žrtava, jer identifikacija neće biti moguća'. Prema onome što se dosad zna, u jami su ostaci žrtava partizanske osвете, navodno je riječ o zarobljenim ustašama i domobranima, ranjenicima, medicinskom osoblju, časnim sestrama...

Domaći

Izvještavanje o turizmu ove je godine bitno drugačije, pedantno i euforično bilježenje rekordnih brojeva noćenja zamijenila je rezignacija zbog neuspjeha uvjetovanog covidom-19. U proteklim smo danima doznali i kako je ne tako davna optimistička tvrdnja Ministarstva turizma o domaćim turistima kao spasiteljima sezone ipak samo ne tako davna optimistička tvrdnja Ministarstva turizma. Ništa više od toga. Drugim riječima, nitko neće uspjeti spasiti sezonu. Nećemo pretjerivati s brojkama, ne pamte ih vjerojatno ni oni koji ih obično ljeti izgovaraju, ali statistika Hrvatske turističke zajednice veli da je u prvoj polovici srpnja zabilježen

Nema stranaca? Kupajmo domaće! (Foto: Hrvoje Jelavić/PIXSELL)

dolazak svega 47 posto turista u odnosu na isto razdoblje prošle godine. Pritom, evidentirano je čak 80 posto od prošlogodišnjeg broja domaćih turista, što znači da njihov broj nije bitno pao. A to opet znači da hrvatski državljani niti u najluđim maštarijama ne mogu spasiti sezonu, jer sve i kad bi se na more uputili svi koji su lani uživali u njemu, ona bi bila lošija. Ništa bez stranaca.

Dekonstrukcija

Vlast se konstituira, a SDP se zabavlja sa svojom nevoljom. Iz usta ZLATKA KOMADINE, čovjeka koji je nakon povijesnog debakla i

SDP-ovci: Bauk, Ostojić, Komadina, Bernardić (Foto: Tomislav Miletić/PIXSELL)

ostavke DAVORA BERNARDIĆA preuzeo SDP, ovih je dana izašao iznenađujuće konstruktivan prijedlog da SDP u Zagrebu podrži gradonačelničku kandidaturu TOMISLAVA TOMAŠEVIĆA. No, ubrzo su stigli drugačiji glasovi, čini se kako je ideja previše dobra da bi je SDP ostvario. Od manje bitnih vijesti iz SDP-a izdvajamo guranje RAJKA OSTOJIĆA na mjesto potpredsjednika Sabora, dok je za ARSENA BAKUKA rezervirana uloga šefa parlamentarnog Kluba. Barem do rujanskih unutarstranačkih izbora kada bi neki novi šef mogao slagati drugačiju kadrovsu konstrukciju.

Prvi pozitivni ministar – Ivan Malenica (Foto: Hrvoje Jelavić/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina XXI / Zagreb | petak, 24/07/2020

NOVOSTI
HOBOCIJA #1075

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće
ZA IZDAVAČA
Dragana Jeckov
i Aneta Vladimirov
GLAVNI UREDNIK
Nikola Bajto

ZAMJENICE GLAVNOG UREDNIKA
Tamara Opačić
i Andrea Radak
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal Novosti), Petar Glodić (Kronika), Boris Postnikov (Kultura)
REDAKTORICA Darija Mažuran-Bučević

KOLUMNISTI
Marinko Čulić, Boris Dežulović, Viktor Ivančić, Sinan Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Mašenjka Bačić, Jerko Bakotin, Dragana Bošnjak, Milan Cimeša, Zoran Daskalović, Ivica Đikić,

Tena Erceg, Milan Gavrović, Dragan Grozdanić, Tomislav Jakić, Mirna Jasić Gašić, Nenad Jovanović, Vladimir Jurišić, Davor Konjikušić, Saša Kosanović, Anja Kožul, Igor Lasić, Bojan Munjin, Srećko Pulig, Hrvoje Šimičević, Alem Čurin (ilustrator) i Borivoj Dovniković (karikaturist)

TAJNICA REDAKCIJE
Vedrana Bibić
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak, Darko Matošević
DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišević & Damir Bralić, Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Alem Čurin

ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 6500

Novosti su financirane sredstvima Savjeta za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Plenkovićev vrhunac

PIŠE Marinko Čulić

Sadašnjem i budućem premijeru sigurno ulazi u zaslugu to što je uspio deradikalizirati i defanatizirati hrvatsku političku desnicu, ali to je još preblizu statističkoj nuli, s mogućnošću da stvari odu korak naprijed, ali i da se vrate dva koraka unatrag

NEKI su premoćnu pobjedu HDZ-a na parlamentarnim izborima proglasili vrhuncem PLENKOVIĆEVE političke karijere, u čemu nije da baš nema ništa, ali se stvari mijenjaju kada se postavi pitanje – vrhuncem u odnosu na što? Ako se misli na uvjerljivu pobjedu nad SDP-om, to već izgleda manje uvjerljivo zato što je očito da je SDP više pobijedio samoga sebe nego izgubio od HDZ-a, jer se naprosto nije pojavio ni sa čim novim. Čak je i gromoglasna galama socijaldemokrata protiv korupcije, koja je zbilja i zaslužila da se na nju izgalami, izgledala mlako jer je odavno postala dio općenarodne političke baštine ove zemlje. Od SDP-a se očekivalo da tu korupciju označi kao dio sistema, a ne nekakvih slučajnih deformacija tog sistema, ali, što čete, on za to nije imao petlje i zato mu je cijela priča proklizala kroz prste kao suhi pijesak.

Puno uspješniji Plenković je bio ako se njegov izborni trijumf stavi na vagu desne strane hrvatskog političkog spektra. Tu je on zbilja napravio nekakvog reda, i to tako da je najprije na unutarstranačkim izborima pomeo svoje suparnike koji su pozicionirani desnije od njega, a onda to ponovio i na parlamentarnim izborima, na kojima je lidera te desnije opcije MIROSLAVA ŠKORU izgurao sasvim blizu ruba političke beznačajnosti. Pritom se služio metodom koja kratkoročno izgleda vrlo promućurno, ali dugoročno ćemo tek vidjeti na što će izaći. Za razliku od IVE SANADERA, s kojim ga spaja vjerojatno najviše dodirnih točaka i koji je nastupao nokauterski u eliminaciji svojih političkih protivnika (IVIĆ PAŠALIĆ), u rušenju ustaških spomenika, pa čak i u diskretnom micanju FRANJE TUĐMANA s državotvornog trona, oprezniji Plenković je to drukčije zamislio. Uklanjanje je proustaške pripadnike svog, HDZ-ovog i susjednih tabora umarajuće beskrvnim, 'anemičnim' metodama, otprilike kao da mekim kućnim partvišem pokušavaš očistiti zametene svinjske štale. Ali, vidi vraga, barem donekle je uspjelo. On nije bacao naglavce iz vrhova vlasti likove tipa ZLATKA HASANBEGOVIĆA, Željka Glasnovića, STEVE CULEJA, HRVOJA ZEKANOVIĆA, Željke MARKIĆ, VLADE KOŠIĆA i slične čeljadi. Naprotiv, puštao je da oni iz svojih kokošje kratkovidnih razloga sami otpadnu od njega. I to se pokazalo kao trik koji funkcionira. Štoviše, kao dvostruko dobar trik. Prvo, neke od spomenutih otpašao je iz aktivne politike, s neznatnim izgledima da se u nju ikada više vrate, a druge je, uključujući Škoru, doveo do ruba političke beznačajnosti, koji bi vrlo brzo mogli i prekoračiti.

Eh da, još nešto. Iako se pokrio kišobranom Franje Tuđmana kojeg u Evropi i dalje jedva itko spominje po dobru (otprilike je sve ostalo na njegovoj pogrebnoj povorci, u kojoj je sudjelovao jedino tada slabo poznati mađarski opozicionar Orbán), Plenković je ovim izborima ostvario značajan iskorak. Poslao je u Bruxelles poruku koja je svalila sa srca vrhuške Evropske unije poveliku kamenčinu. Poruka glasi da poslije parlamentarnih izbo-

Uživat će podršku u preostalim utvrdama evropskih federalista – Andrej Plenković
(Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

ra u Hrvatskoj ona neće postati nova utvrda radikalne desnice kao u slučaju Poljske JAROSLAWA KACZYNSKOG ili Mađarske VIKTORA ORBANA. A pad te kamenčine ima dvostruki značaj. Prvo, u Bruxellesu, unatoč stalnom rogoborenju, nisu u stanju disciplinirati ove dvije džepne diktature unutar svoga članstva. I drugo, izraz 'džepni' vrlo je uvjetan jer se poljsko-mađarski sindrom desnog radikalizma opasno proširio i ostatkom EU-a, uključujući i neke strateške članice, od već izašle Velike Britanije preko Njemačke i Francuske do Italije. Zapravo, jedva da postoji itko više unutar briselske evropske obitelji koji nije ovoliko ili onoliko zaražen virusom desnog populizma, koji je danas najveća prijatnija ideja EU-a. Zato je Plenković za Bruxelles dobra vijest. Štoviše, on je po temeljnim uvjerenjima evropski federalist (puno više od recimo predsjednika ZORANA MILANOVIĆA, koji je prije lijevi konfederalist-suverenist), a ta politička sorta je u Evropi danas praktički pred izumiranjem.

NAJKRAĆE rečeno, Plenković će sigurno uživati veliku podršku u preostalim utvrdama evropskih federalista u Njemačkoj, Francuskoj, Italiji i svugdje drugdje gdje ih još ima. Ali to je tako kada se stvari gledaju kroz naočale izvana, naočale iznutra govore nešto drugo. Jedno Plenkoviću svakako ulazi u zasluge. Spomenutim partvišem pomeo je Škorinu i slične suverenističke bratije, između ostalog i zato što ove uopće i ne znaju što je to suverenizam izvan domene vitlanja nacionalnim zastavama (uključujući HOS-ovu) i toga da iz punih pluća revu nacionalne budnice, prvenstveno one 'zabranjene'. U tom smislu današnji desni suverenisti sasvim su na tragu ANTE PAVELIĆA. Kao što je njemu bilo sasvim prihvatljivo da za 'nezavisnost' Hrvatske prepusti velik dio njene obale talijanskim fašistima, tako ni današnjim njegovim sljedbenicima nije bio nikakav problem recimo prepuštanje Ine mađarskom MOL-u. Štoviše, neki od njih su bagatelnom prodajom svojih vlasničkih dionica i direktno sudjelovali u tome. Drugim riječima, pomevši taj tobože suverenistički šljam Plenković je napravio ne samo koristan posao nego i po-

sao koji zapravo i nije bilo tako teško obaviti. Ali samo na prvi pogled. Ne zaboravite da je na nedavnim izborima hrvatska desnica odnijela debelu, baš debelu prevagu.

Ako u glavi zbrojite rezultate obiteljski posvađenih, ali srodnih HDZ-a, Domovinskog pokreta i Mosta, to se, bogami, opasno približava nestvarnoj, nadrealnoj pobjedi ALEKSANDRA VUČIĆA na nedavnim srbijanskim izborima. A ako je Vučić unatoč tome ubrzo dobio na ulicama hiljade bijesnih, uvelike pročetničkih prosvjednika, tko kaže da se slično, ali suprotnog predznaka, ne može dogoditi i u Hrvatskoj. Doduše, hrvatska tradicija uličnih prosvjeda tanka je kao cigaretni papirić, ovdje su se stvari više mijenjale unutar bjelokosnih zidina vrhovne državne i stranačke moći nego na uličnoj kaldrmi. Ali pustimo to sada po strani, jer važnije je nešto drugo. Plenković je dolaskom na čelo HDZ-a obećao da će reformirati tu stranku kako bi reformirao cijelu zemlju, što je zvučalo državnički superiorno i odvažno, ali avaj, otišlo je u vjetar. Jer novi stari premijer zapravo je samo zamrznuo sliku hrvatskog političkog krajolika kakvu je zatekao, pa ako recimo TOMISLAV KARAMARKO spada u prošlo svršeno vrijeme, sam je Plenković stavom o 'dvostrukoj konotaciji' pozdrava 'Za dom spremni' otvorio mogućnost da nam ta prošlost postane nova budućnost. Eto, to je Andrej Plenković sa svim svojim pozнатim i nepoznatim mudrijašenjima.

Uopće se recimo ne bih iznenadio da je vjerojatno zabranu ustaških derneka na Bleiburgu on tajno dogovorio sa svojim evropskim stranačkim partnerom SEBASTIANOM KURTZOM, jer za to javne kuraže nije imao. To slično poznatu izreku da on ne likvidira svoje protivnike, nego strpljivo čeka da mu rijeka donese njihove leševe, a zna se tko je autor te izreke i kako je završio. To je IVO JOSIPOVIĆ, koji je na kraju doživio da mu rijeka donese vlastiti leš, što ne znači da to priželjkujem i Plenkoviću, jer je iz ovog teksta jasno da mu honoriram stanovite zasluge u deradikalizaciji i defanatizaciji desne hrvatske političke scene. Ali, bogami, to ni ne isključujem. ■

Vladar i kadar

Uz nekih pet izuzetaka, Andrej Plenković uglavnom je popunio novi-stari kabinet lojalnim kadrovima koji uzlet političke karijere mogu zahvaliti isključivo njemu. Tomo Medved će formalno biti drugi čovjek Vlade, ali ministar policije i šef Nacionalnog stožera Davor Božinović zadržat će položaj drugog čovjeka u stvarnom i operativnom smislu

OSTAVIMO li po strani poneki neophodni ustupak, premijer ANDREJ PLENKOVIĆ popunio je svoj novi-stari kabinet lojalnim kadrovima koji uzlet političke karijere mogu zahvaliti isključivo Plenkoviću i njegovoj sklonosti da se okruži ljudima među kojima on djeluje kao politički i intelektualni gigant, a da pritom namiri zahtjeve različitih stranačkih grupacija i utjecajnih

stranačkih pojedinaca. Što se tiče spomenutih izuzetaka, riječ je o najviše petorici ljudi: TOMI MEDVEDU, DAVORU BOŽINOVIĆU, ZDRAVKU MARIĆU, OLEGU BUTKOVIĆU i RADOVANU FUCHSU. Ta petorica nisu u potpunosti Plenkovićev politički izum i oni su, iz različitih razloga, potrebni premijeru otprilike u mjeri u kojoj je on potreban njima. I koncept nove Vlade uvelike je određen premijerovim personalnim preferencijama, pa su se neka ministarstva

spajala ili razdvajala, ili ostajala netaknuta, zbog toga što je Plenković nekoga htio po svaku cijenu zadržati u Vladi ili dovesti u Vladu. U svakom slučaju, u novoj HDZ-ovoj vladi četiri su nova lica (BORIS MILOŠEVIĆ, NIKOLINA BRNJAC, NATAŠA TRAMIŠAK i Radovan Fuchs), a šestero ih je napustilo ministarske dužnosti (MARKO PAVIĆ, VESNA BEDEKOVIĆ, GARI CAPPELLI, DRAŽEN BOŠNJAKOVIĆ, BLAŽENKA DIVJAK, PREDRAG ŠTROMAR).

Tomo Medved

Ministar branitelja, umirovljeni general i jedan od ratnih zapovjednika Prve gardijske brigade Tomo Medved bit će, prema Plenkovićevim riječima, drugi čovjek Vlade, prvi iza premijera. Medved je, inače, i drugi čovjek HDZ-a, a obje njegove funkcije

Prvi i dva druga - Plenković s Medvedom i Božinovićem
(Foto: Borna Filić/PIXSELL)

Ursula von der Leyen i Charles Michel
(Foto: POOL/Reuters/PIXSELL)

Pomoć bez predsedana

Ovo je prvi put da su se sve članice EU-a usuglasile o zajedničkom zaduživanju i solidarnoj raspodjeli novca onamo gdje je najpotrebniji. Iako su pogubne mjere štednje napokon ustupile mjesto ulaganju u javni sektor, to ne znači da je, barem zasad, došlo do dugoročne promjene paradigme koja produbljuje ekonomski rascjep između bogatog sjevera i siromašnijeg juga

U GODINI kad je Evropska unija suočena s jednim od najvećih ekonomskih, zdravstvenih i političkih izazova u svojoj povijesti, donesena je odluka koja možda predstavlja presudni trenutak za njenu budućnost. Šefovi država članica donijeli su paket pomoći bez predsedana. U narednih nekoliko godina zemljama člani-

cama bit će dodijeljeno 750 milijardi eura kroz bespovratnu pomoć u iznosu od 390 milijardi i povoljne zajmove od 360 milijardi eura, uz 1,8 tisuća milijardi sedmogodišnjeg proračuna. Dogovor je po mnogočemu jedinstven, od modela zajedničke nabave potrebnog novca do njegovog krajnjeg odredišta. Komisija će ga, naime, najviše prosljeđivati prema zemljama koje su ponajviše pogo-

dene korona-krizom. Uz pokušaj saniranja katastrofalnih ekonomskih posljedica aktualne pandemije, riječ je o sveobuhvatnom programu projektnih subvencija koji stremi jačanju zdravstvenog i socijalnog sustava zemalja članica, poticanju održive ekonomije eurozone, stvaranju stotina tisuća novih radnih mjesta, povratku industrijske proizvodnje koja je dislocirana na druge konti-

nente i njene pretvorbe u smjeru zelenog gospodarstva. Tako tvrde u Uniji, iako je u cijeloj priči još puno nepoznanica, zato što svaka zemlja tek treba dati prijedlog za potrošnju dodijeljenih milijardi.

No iz šireg političkog konteksta neosporno se radi o značajnom trenutku za EU. Po prvi puta sve su se članice usuglasile o zajedničkom zaduživanju i o solidarnoj raspodjeli

Hrvatska je u raspodjeli sredstava prošla solidno
(Foto: POOL/Reuters/PIXSELL)

novca tamo gdje je najpotrebniji, uz prolongiranje povratka zajmova daleko u budućnost. Evropska ljevica i zeleni imaju dosta prigovora na ovakav paket pomoći. Osim što je sam iznos pomoći malen s obzirom na razmjere krize, što Unija i dalje zaobilazi agresivno oporezivanje korporativnog sektora ili značajnu promjenu dugogodišnjih politika koje perpetuiraju nejednakost među zemljama članicama i što je, k tome, malo fokusiran na transformaciju u zelenu industriju, nedopustivim smatraju da je cijeli plan u zadnji tren unižen zahvaljujući prigovoru 'štedljivih' država.

Unatoč svemu tome, radi se o projektu koji je najbliže došao konceptu za kojim su nakon 2008. godine vapile zemlje pogođene tadašnjom financijskom krizom. Tada ih je, u zamjenu za prijeko potrebne financije, evropski centar, uz međunarodne institucije, prisilio na drastične mjere štednje, privatizacijske cikluse, smanjenje javnog sektora, plaća i penzija, s posljedičnom masovnom nezaposlenošću i socijalnom bijedom. Sada je umjesto riječi 'štednja' u dokumente uneseno 'ulaganje' u javni sektor kao jedini način za oporavak.

U toj raspodjeli planiranih sredstava, Hrvatska je prošla solidno. Osim novca iz dugogodišnjeg proračuna u iznosu većem od 12 milijardi, iz fonda pomoći dodijeljeno joj je 9,4 milijarde eura. Od potonje cifre ima priliku povući 72 posto bespovratnih grantova i 28 posto zajmova, koje po ovakvim uvjetima na tržištu samoinicijativno ne bi mogla pronaći. Prenesu li se planovi Unije na hrvatsku mikrorazinu, to bi za početak značilo korištenje novca za održavanje likvidnosti malih i srednjih poduzeća i očuvanje radnih mjesta u narednim mjesecima. Od Hrvatske se također očekuje pomoć nezaposlenima i socijalno ranjivim skupinama. No to je, u širem kontekstu, omanji dio cijelog paketa. Pred Hrvatskom je tek dovršetak plana oporavka i potrošnje novca koji će se pred Komisijom naći sredinom 2021. godine. Projekti koje tek treba priložiti na procjenu počet će se provoditi krajem sljedeće godine, s naglaskom na razdoblje do konca 2024. Niz programa koji se nalaze u paketu bespovratne pomoći i zajmova predviđaju reformu zdravstvenog sustava te gospodarski oporavak kroz izgradnju i obnovu javne infrastrukture uz davanje prednosti ulaganjima za poticanje održivog oporavka.

Prema projekcijama Komisije, subvencionirana zelena industrija bi mogla dovesti do stvaranja milijun radnih mjesta u Evropi. Sredstvima se, primjerice, mogu financirati projekti elektrifikacija javnog transporta, obnova javne infrastrukture, poboljšanje prometnica, proizvodnja obnovljivih izvora energije, obnova ruralnih gradova i digitalizacija cijelog javnog sektora, od lokalne samouprave do središnje države i zdravstva, kao i gospodarstva.

NAGLASAK je i na pokušaju oživljavanja najzapuštenijih regija te značajno većem poticanju lokalne prehrambene proizvodnje, koja je u tijeku korona-krize prepoznata kao izrazito važna za cijelu Uniju. Novac se, k tome, predviđa za prekvalifikaciju radnika u nove industrije i drugačiju vrstu obrazovanja ljudi iz pojedinih sektora. U zamjenu za grantove i zajmove, Hrvatska će vjerojatno trebati raditi na transformaciji postojećeg teritorijalnog ustroja, izmjeni zakonodavstva kojim se reguliraju nabave i ulaganja te promjeni neefikasnog gospodarenja otpadom. Još pri-

je donošenja sporazuma ministar financija ZDRAVKO MARIĆ spominjao je i reforme mirovinskog te zdravstvenog sustava, suočenih s enormnim dugovima i dugoročno neodrživim perspektivama. Na popisu će se naći i rješavanje neujednačenog mehanizma određivanja plaća u javnom sektoru.

Uz ovakve uvjete, pred Hrvatskom je tek posao privlačenja sredstava. Dosadašnji skor u tome pogledu ne ulijeva optimizam: u prvih sedam godina članstva Hrvatska je iskoristila 36 posto sredstava od 10-ak milijardi eura. Dosad je, doduše, ugovoreno 95 posto projekata, ali to ne znači da će oni biti i ostvareni. Razloga za optimizam ne daje ni drastičan manjak radne snage uslijed historijske raseljenosti regija koje su deindustrijalizirane i u kojima je desetkovana i poljoprivredna proizvodnja zbog uvoza jeftine konkurencije.

Što se tiče cijele Unije, iznos od 750 milijardi eura EU će pronaći zaduživanjem na financijskom tržištu, a dug će izrazito povoljno vraćati iz budućih proračuna s odgodom plaćanja od 2027. do 2058. godine. Dio tih budžetskih sredstava trebao bi se

Evropska ljevica i zeleni imaju prigovore na paket pomoći: njime se ne dokidaju politike koje produbljuju nejednakosti, zaobilazi se agresivno oporezivanje korporativnog sektora i premalo je fokusiran na zelene industrije

namiriti i usvajanjem prijedloga koje godinama promovira evropska zelena ljevica. Uz standardne izvore punjenja proračuna, s naglaskom na uplate zemalja članica sukladno gospodarskoj snazi, Komisija je predložila nove oblike poreza. Od siječnja 2021. godine na snagu bi trebao stupiti porez na nereciklirani plastični otpad, a nešto kasnije i porez na ugljik te digitalnu tehnologiju. U projekciji je prikupljanje Unijinih vlastitih resursa kroz druge oblike oporezivanja emisija ugljičnog dioksida u pomorskom i zračnom sektoru, ali i kompanija koje imaju ogromne koristi od jedinstvenog tržišta EU-a. Riječ je o desecima milijardi eura godišnje. Unija razmatra i buduće postepeno ukidanje rabata, odnosno povratka nepotrošenih sredstava zemljama članicama koja proizlaze iz članarina.

Iako su, kao odgovor na tekuću krizu, pogubne mjere štednje ustupile mjesto ulaganju i određenoj solidarnosti prema najsiromašnijim članicama, to ne znači da je, barem zasad, došlo do dugoročne promjene paradigme koja produbljuje ekonomski rascjep između bogatog sjevera i siromašnijeg juga. Ovdje je riječ o jednokratnoj pomoći uzrokovanoj pandemijom. Nizozemski premijer MARK RUTTE, koji je predvodio bogate sjeverne zemlje u blokadi prvotno predloženih mjera koje su uključivale znatno više bespovratnih sredstava uz manje reformske obaveze, izjavio je da je ovo jedinstven povod za izdvajanje financija koji se nikad ne bi dogodio u 'normalnim' ciklusima financijske krize. Dapače, tijekom pregovora u istupima predstavnika Nizozemske, Švedske ili Austrije nazirala se sličnost s reakcijama sjevera na južne zemlje 2008. godine. Zadnjih mjeseci najrazvijenije države, koje najviše uplaćuju u zajednički proračun, zazivale su još strožu kontrolu nad potrošnjom paketa pomoći i znatno agresivnije reforme kao uvjet subvencioniranja. No u pregovoru je došlo do razvodnjavanja takvih zahtjeva, ponajviše zbog Francuske i Njemačke. Strukturni reformski zahvati, koji više ciljaju na poboljšanje učinkovitosti javnih institucija, i dalje su ostali kao uvjet, ali zasad nije poznato što će se točno u tom kontekstu zahtijevati od država. Zna se, međutim, da svaka zemlja može tražiti i dobiti uvid u trošenje grantova drugih članica i da može pokrenuti odluku o blokadi o kojoj će odlučivati većina zemalja Unije.

Osim novca iz dugogodišnjeg proračuna u iznosu većem od 12 milijardi, Hrvatskoj je iz fonda pomoći dodijeljeno 9,4 milijarde eura. Od potonje cifre ima priliku povući 72 posto bespovratnih grantova i 28 posto zajmova

Višeznačna je i priča o povezivanju 'vladavine prava', odnosno neovisnog sudstva, medijskih i građanskih sloboda, s dodjelom financija. Iako su tijekom pregovora najavljene oštre i jasno propisane mjere, u finalnoj verziji dokumenta uglavljena je ublažena verzija toga zahtjeva bez detalja o provođenju sankcija. Razlog za to je pritisak neliberalnih režima iz Mađarske i Poljske, koji nisu bili voljni pristati na pravila koja predstavljaju suštu suprotnost njihovim modelima upravljanja. Dok Njemačka i Nizozemska tvrde da je vladavina prava ipak nalazi u sporazumu i da tek treba propisati konkretne mjere, VIKTOR ORBAN likuje i ističe da je odbačen svaki pokušaj povezivanja evropske pomoći i demokracije. No pojedini analitičari vide mogućnost da se kakve-takve sankcije ipak provedu. Usvojena je, naime, odluka da na prijedlog Komisije većina u Vijeću EU-a može izglasati potencijalne sankcije. Nejasno je, međutim, hoće li ona trebati biti usuglašena upravo s vodama svih država članica s obzirom na to da su se ranije tako važne odluke morale donositi jednoglasno. ■

Kuna i magarac

Tečaj po kojem će se kune pretvarati u eure, tih famoznih 7,5 za jedan euro plus decimale, zapečatit će sudbinu hrvatske ekonomije kao u onoj priči u kojoj je neki čovjek odlučio da navikne svog magarca da prestane jesti i baš kad je uspio, magarac je uginuo

LEKCIJA koju je Hrvatska prije samo stotinjak dana navodno konačno naučila zaboravljena je doslovno preko noći. U jeku prvog vala korona-krize svi su uglas tvrdili kako se sad pokazalo koliko je štetna ovisnost o uvozu hrane i da hitno treba obnoviti domaću proizvodnju. Tu su mantru, kao neko posebno otkriće, ponavljali svi, od estradnih ekonomista do ministara, premijera, pa i guvernera Hrvatske narodne banke. Tada se činilo da to ne treba posebno obrazlagati, a nitko nije pitao ni zašto je Hrvatska postala toliko ovisna o uvozu, niti kako će se obnoviti domaća proizvodnja. Samo se ponavljalo: ne smijemo..., nikad više..., moramo... itd. Usprkos tome, samo je povrća uvezeno čak za trećinu više nego u istom prošlogodišnjem razdoblju, a domaći proizvođači imaju dobar urod koji nemaju kome prodati.

Uzrok je sjajno objasnio dobrohotni direktor jednog trgovačkog lanca. Ako domaći i strani proizvod imaju istu cijenu, ja ću se uvijek odlučiti za domaći, rekao je on, utvrđujući tako i realnu granicu domoljublja. Usprkos svemu, usprkos navodno naučenju

lekciji i velikom hrvatstvu, on mora preživjeti na tržištu. Između desnog dlana i srca nalazi se lisnica. A domaći proizvođači kažu da njima cijene po kojima prodaju stranci donose čisti gubitak. Zar Hrvati, zaista, ne znaju profitabilno proizvoditi ni mrkvice, luk i tikvice? Pitanje se, međutim, može postaviti i drukčije. Ne znaju li Hrvati, nego znaju li u Hrvatskoj proizvoditi čak i legendarno efikasni Nijemci. Upravo oni zatvaraju ovih dana osječku mljekaru Meggle, sasvim sigurno ne zato što tu ostvaruju zadovoljavajuću dobit.

Njemačka tvrtka Meggle kupila je staru mljekaru (osnovanu u Osijeku poslije Drugog svjetskog rata), treću po veličini u zemlji, u kojoj danas radi 160 ljudi, a ima ugovore i s 300 malih proizvođača mlijeka. Poslovanje zapinje, a umjesto da razvijaju tvrtku, Nijemci uvoze gotove proizvode iz svojih pogona u Srbiji i Bosni i, kako kažu, već nekoliko godina razmišljaju o napuštanju proizvodnje u Hrvatskoj. Posebno je zanimljiv trenutak u kojem su donijeli konačnu odluku. Hrvatska je ušla u europski tečajni mehanizam, koji je pred sobom eurozone, a oni umjesto da vrište od zadovoljstva, kupe

svoje krpice. Zar im taj ulazak ne olakšava proizvodnju i investicije (kao što tvrdi ministar ZDRAVKO MARIĆ) i čini poslovanje barem toliko rentabilnim kao u susjednim zemljama? Očito ne, jer sada najavljuju da će njihovi proizvodi ostati na hrvatskom tržištu, ali da će se uvoziti iz Njemačke. (Vjerojatnije je da će im, kao i dosad, prava zemlja porijekla uglavnom biti Srbija i Bosna.) Zadržat će i 30 zaposlenih, koji će se umjesto proizvodnjom baviti uvozom.

Nije nikakva novost da se Hrvatska nalazi na pragu eurozone i da su sve političke odluke o tome već donesene. Ali nešto je ipak definirano, potpisano i zapečaćeno tek sad. Riječ je o tečaju po kojem će se kune pretvarati u eure i koji se odsad više ne smije mijenjati jer bi se u suprotnom vrata eurozone opet zalupila. To je tih famoznih 7,5 kuna za jedan euro, plus nekoliko decimala koje u Hrvatskoj narodnoj banci smatraju posebno važnima. Taj tečaj stoji čvrsto i stabilno kano klisurina i to već više od četvrt stoljeća, čime se također hvale u istoj ustanovi. Zahvaljujući tome, rok konačnog ulaska mogao bi biti samo koji mjesec duži od minimalne dvije godine.

Ali je li istina da je tečaj isti još od godine 1994? Nije! Točnije, to je samo poluistina. Iste je nominalno i to još od početka 1994., kad je uspostavljen, i to suprotno analizama kojima se ušlo u rušenje inflacije, odnosno kad je umjesto 4,4 jedna marka počela vrijediti 3,7 (tada još HRD-a koji su se uskoro pretvorili u kunu). U proteklih četvrt stoljeća cijene su ipak rasle, jer bez toga ekonomija ne bi mogla funkcionirati. Koliko je danas sve skuplje, pa i poslovanje u Hrvatskoj, nego prije 25 godina? Svatko tko je dovoljno star to zna metodom vlastite kože (točnije džepa), a službeni podatak će teško pronaći. Ne želimo li pogriješiti, ostat ćemo na konstataciji da je sada život barem duplo skuplji. Jedino kuna košta isto. To, zapravo, znači da je kuna u istom razdoblju toliko ojačala, odnosno revalorirala. I da je realni tečaj drukčiji nego prije.

‘Točno je da smo često kritizirali politiku tečaja i smatrali da je ona jedan od krivaca za loš položaj hrvatskih izvoznika u odnosu na međunarodnu konkurenciju’, kaže predsjednik udruge Hrvatski izvoznici DARINKO BAGO, komentirajući ulazak u tečajni mehanizam. ‘Ali još prije dvije godine donijeli smo deklaraciju kojom se zalažemo za ulazak u eurozonu, zbog smanjivanja valutnih rizika, jeftinijeg zaduživanja i transakcijskog troška. A na tečaj su se hrvatski izvoznici već naviknuli.’

Doslovno tako. Naviknuli. Kao kad je neki čovjek odlučio da navikne svog magarca da prestane jesti. I uspio je, kaže dalje ta narodna skaska, ali baš kad se navikao, magarac je uginuo. Isto se dogodilo i našim magarcima, pa je nastupilo razdoblje velike nezaposlenosti, a onda egzodusa. Inflatorne i ratne godine 1993., kad je već tutnjala i pljačkaška privatizacija, hrvatski je robni izvoz bio još uvijek veći od uvoza. Nakon 1994., kad je uspostavljen sadašnji tečaj, to se više nikad nije dogodilo. Od tada se prerađivačka industrija postupno gasila, a isto se događalo i s ostatkom ekonomije. Vrijednost izvoza spala je na manje od polovice uvoza. Za izostanak investicija, posebno stranih, optuživala se spora, neefikasna i korumpirana administracija. Ali strance ona nije smetala da preuzmu sve banke, sagrađe sve šoping-centre koje su željeli i pokupuju tvrtke koje su radile samo za domaće tržište. Na primjer, pivovare. Golemi inozemni krediti potrošeni su na golo preživljavanje i na održavanje prejake kune. Hrvatska je sve više postajala slična karipskim zemljama, odnosno turističkim monokulturama. I također, kao i karipske zemlje, osuđena na siromaštvo.

Pa ipak, nastavlja se politika navikavanja magarca. Ekonomisti su tome dali ljepše ime i teoretske temelje. To se sada zove unutrašnja devalvacija. Nitko, zapravo, ne spori da je kuna prejaka, da se zemlja deindustrijalizirala, da uvoz i trgovina imaju apsolutnu prednost pred proizvodnjom i izvozom i da je, prema tome, neophodna devalvacija. Ali ne vanjska, dakle ne devalvacija kune, već unutrašnja. A to je smanjivanje domaćih troškova. Dakle, daljnje navikavanje magarca.

Bez realnog tečaja nijedna cijena u zemlji nije realna, jer je tečaj jedini parametar za usporedbu s vanjskim tržištem. Samo po njemu može se usporediti domaća i strana produktivnost. Bez realnih cijena i cijela nacionalna ekonomija prestaje biti realna, a to je stanje koje ne može potrajati, pogotovo u maloj i otvorenoj zemlji. Nije ni u bivšem SSSR-u. Ako se tečaj ne prilagodava privredi, onda se privreda prilagodava tečaju. Meggle je samo krenuo putem kojim su već otišla brojna osječka i hrvatska poduzeća, a Hrvatska na samo dno Europske unije. Potpisom na europski tečajni mehanizam s tečajem od 7,5 plus decimale sudbina magarca je zapečaćena. ■

HNB se ponosi tečajem stabilnim kano klisurina (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

UGOVOR
S ĐAVLOM

Domovina u magli

PIŠE Boris Dežulović

*Magla, kako znamo,
nije ništa drugo
doli kondenzirana
vodena para, oblak
laganih, prostom
oku nevidljivih
i prostom prstu
neopipljivih kapljica
vode ili sićušnih
ledenih kristala:
ukratko, ništa koje
se vidi, a od kojega
se ne vidi ništa
drugo – što je, pitate
li mene, najkraća
i najpreciznija
definicija Domovine*

OTKRILLO se, eto, kako će pet milijuna eura vrijedan zagrebački Spomenik Domovini, po idejnom rješenju poznatog arhitekta NENADA FABIJANIĆA, na inicijativu gradonačelnika MILANA BANDIĆA dobiti i efekt šarene magle: za svega sedamsto šezdeset hiljada kuna, stotinu mlaznica za umjetnu maglu ugrađenih u spomenički kompleks zajedno sa stotinjak LED lampica – zaštitni znak tog zagrebačkog konceptualnog umjetnika – tvorit će jedinstvenu igru svjetla i magle, koja će Fabijanićev velebni tridesetmetarski portal kraj Lisinskog obogatiti dodanim značenjem i umjetničkom vrijednošću. Jalnuški diletanti iz medija reagirali su očekivano prvoloptaški, pa su stotinjak hiljada eura vrijedne mlaznice za maglu svi do jednoga knjigovodstveno proveli kao 'porez na dodanu umjetničku vrijednost', uočivši – odveć jasno – kako Bandić na taj način 'i doslovno Hrvatima prodaje maglu'.

Već urednici Radio Studenta – koji su u svojoj emisiji 'Strah od slobode' otkrili i objavili troškovnik radova sa sustavom za rasvjetu i umjetnu maglu – Spomenik Domovini označili su spomenikom korupciji i cijelu operaciju nazvali 'sustavom zamagljivanja proračunskog novca': razumije se da pritom nisu propustili i savršeno namješten volej, šaljivim prijedlogom o 'jatu gusaka kao sastavnom dijelu spomeničkog kompleksa' efektno u rashlje Bandićeva portala pospremvši i STJEPANA RADIĆA i njegove 'guske u magli', općenito najpoznatiju maglu u cjelokupnoj povijesti hrvatske državnosti.

Ostali su se stoga morali zadovoljiti drugom najslavnijom hrvatskom povijesnom maglom, onom koja se ranih četrdesetih spustila iznad Kupresa, pa su se urednici novina i portala grozničavo natjecali koji će prije u naslovu izvijestiti kako se 'spustila gusta magla iznad Zagreba' – flamboajantniji među njima dosjetili su se efektno poigrati i spuštanjem 'skupe magle' – efektno tako u donji desni kut velebnog portala pospremvši poluvolej s Bandićevim Hercegovcima i njihovom svjetonazorskom konotacijom.

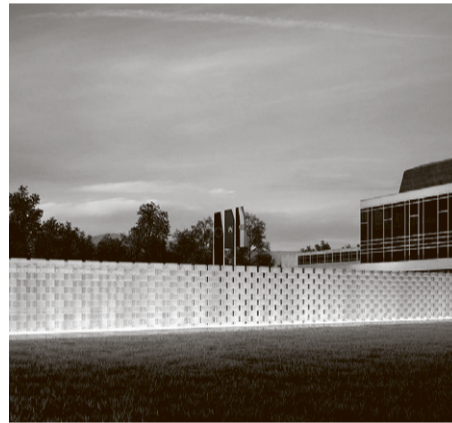
Treće pozivcima je tako ostala treća najpoznatija hrvatska magla, slavna 'Magla' JOSIPE LISAC – 'magla svuda, magla oko nas, iz daljine jedva čujno dopire tvoj glas' – da za rutinskih 3–0 posred Bandićeva portala plasiraju i centaršut sa sitnopalanačkom zajebancijom na račun njegove nekidanašnje izborne katastrofe, i onih hiljadu i pol 'jedva čujnih' glasova u gradu koji Milan Bandić vodi već dugih dvadeset godina.

Za narod koji se diči tisućljetnom uljudbom, te vjekovnom pripadnošću mitteleuropskom i općenito zapadnom kulturnom krugu – pa u katalogu balkanskih predrasuda nosi leptir-mašnu, svira violončelo, diže dasku prije pišanja i u kavani hotela Esplanade čita THOMASA MANNA – previše je premalo Hrvata shvatilo koncept Nenada Fabijanića i Milana Bandića. Njihov Spomenik Domovini, naime – a ovo sad govorim bez imalo ironije, kao nesude-ni profesor povijesti umjetnosti koji se u te stvari razumije čak i bolje nego u nogomet, politiku i fašizam – ne samo da je najbolji i

najuspjeliji komad spomeničke plastike kod nas, nego je najbolji i najuspjeliji spomenik domovini u cjelokupnoj povijesti tog žanra.

Nije se, međutim, čuditi Hrvatima. Oni ništa nisu shvatili ni kad su svoj koncept Spomenika Domovine na platou kraj Lisinskog, nasuprot spomeniku ocu moderne hrvatske države i TITOVU generalu FRANJI TUĐMANU, Fabijanić i Bandić onomad svečano predstavili u Muzeju za umjetnost i obrt, na izložbi koja je trajala od 4. do 14. svibnja 2017.: točno – sad ćete se i vi lupiti po čelu – od godišnjice smrti Josipa Broza do godišnjice rođenja Franje Tuđmana.

'Domovina je dom zajednice koja dijeli prostor i povijest, kulturu i tradiciju. Domovina je mjesto jedinstva i identiteta. Zato je

jedna i jedina', pisalo je u katalogu te izložbe, u nadahnutom tekstu koji objašnjava ideju Domovine i njezinog spomenika: 'U složenu kompoziciju Velike osi memorijal unosi simboliku i umjetnost. Asketskim oblikovanjem i pročišćenim vokabularom uspostavlja dijalog s okolnom arhitekturom. Sastoji se od triju artefakata, koji se redaju od sjevera prema jugu. Kroz Portal se preko uzdignutog, lebdećeg platoa prilazi jezgri memorijala: Oltaru i Zidu svjetlosti. Tordirani kameni masiv Oltara izvire iz zemlje. Simbol je energije, mjesto rituala i ceremonijalnog korištenja – *Memento vivere*, sjeti se života. Zid svjetlosti satkan je od kristalnih prizmi i optočen vodenim površinama u kojima se zrcali, uronjen u nebo. Svjetlo povezuje prošlost i budućnost, veličinu žrtve i slobodu stečenu životom.'

Kome je i nakon toga ostalo štogod nejasno, pojasnio je sam gradonačelnik. 'Bit će to spomenik za cijelu povijest, mjesto hrvatskog identiteta koji je temeljen na patnji. Svakom će promatraču predočiti naše vrijednosti, tradicije, običaje i kulturu, poticati emocije i sjećati na čast ratnika, te žrtvu koju smo morali podnijeti kako bismo imali samostalnu i suverenu Hrvatsku', rekao je Milan Bandić prošlog rujna, u performansu sa svečanim polaganjem kamena temeljca, praćen DRAŽENOM Žankom i njegovom himničkom 'Od stoljeća sedmog'.

I zaista, tako predstavljenoj ideji Domovine i pripadajućeg joj Spomenika nedostajale su još samo mlaznice za umjetnu maglu i raznobojne LED lampice. Bandićeva magla, naime, taj spomenik ne dovršava, ona mu ne dodaje ni značenje ni vrijednost: ona je spomenik sam, ona je Domovina sama po sebi. Fabija-

nićevo pak rješenje s portalom od polimera i stakla tek je efekt ispraznog ništavila koji Bandićevoj magli dodaje značenje i vrijednost.

Domovina, 'jedna i jedina' – sad ste i vi shvatili – samo je šarena magla: 'zajednica, povijest, kultura, tradicija, jedinstvo, identitet, simbolika, energija, ritual, *Memento vivere*, sjećanje, život, prošlost, budućnost, žrtva, sloboda, patnja, običaji, čast ratnika' i ostale državotvorne pizdarije iz Fabijanićeva deplijana i Bandićeva govora, sad je izvjesno, pažljivo su izabrana opća mjesta iz kataloga jeftine plastične domovinske galanterije ispražnjena svakog značenja, šablone za umjetno patinirane nezehnhundertjahre štukature koje ne znače apsolutno, savršeno i okruglo ništa. Velebna vrata kraj Lisinskog tu su tek da šarenoj magli Tisućljetne Hrvatske Domovine zadaju okvir, kao simbolični vremensko-prostorni portal iz oduvijek u zauvijek, iz nekad u nikad, iz niotkud u nikamo, iz ni zbog čega u nizašto, iz ničega u ništa, pače iz baš nigdje ničega u baš nigdje ništa. S koje se strane portala iz čega u što ulazi, a s koje iz čega u što izlazi, odakle se u što ide, iz čega gdje dolazi, ništa se ne zna – sve je u magli, divnoj raznobojnoj historijskoj magli u kojoj se ne vidi ni prst u nosu.

U takvom umjetničkom konceptu magla stoga ne funkcionira kao puki ikonografski znak, već kao sama fizička rekonstrukcija. Magla, kako znamo, nije ništa drugo doli kondenzirana vodena para, oblak laganih, prostom oku nevidljivih i prostom prstu neopipljivih kapljica vode ili sićušnih ledenih kristala: ukratko, vidljivo ništa koje se sastoji od nevidljivog nečeg – ništa koje se vidi, ali od kojega se ne vidi ništa drugo.

Ništa koje se vidi, a od kojega se ne vidi ništa drugo, pitate li mene, najkraća je i najpreciznija definicija Domovine.

Jedino što jutarnju maglu razlikuje od sutarnje Domovine jest njezina meteorološka, dakle prirodna i slučajna narav: da bi istinski predstavljala izmišljenu konstrukciju Domovine, ta je magla – dobro jutro – morala biti umjetna. Moj drug SINIŠA LABROVIĆ, recimo, dupe bi dao da je monumentalni prazni okvir za oblačić šarene umjetne magle kao Spomenik Domovini prvo njemu pao na pamet. Da je takav, međutim, pao na pamet njemu, to ne bi bio *spomenik* Domovini, već njen satirični, ironični komentar: izvanredno uspjeti, ali ipak samo ironični komentar. Da bi pak bila istinita, šarena je umjetna magla morala biti zamišljena čiste i prazne glave, bez ijedne pojedinačne ironične primisli. I eto vas onda konačno na platou kraj Lisinskog, pred bezvremenskim portalom s mlaznicama za umjetnu maglu i lampicama za svijetlu budućnost, u koju bauljate kao guske u Domovini.

To je Domovina – gusta šarena magla kondenzirane povijesti, kulture, tradicije, jedinstva i identiteta, oblak lagane, prostom oku nevidljive i prostom prstu neopipljive simbolike, energije, rituala, sjećanja, života, prošlosti, budućnosti, žrtve, slobode, patnje, običaja i časti, te sićušnih ledenih kristala koječega ničeg drugog i svačega ničeg ostalog.

Veliko vidljivo ništa od kojega se ništa veliko ne vidi.

Domovina. ■

Mljekarstvo u prahu

Prešućuje nam se da poljoprivreda nigdje u EU nije prepuštena uglavnom tržištu. Svaka prisebnija zemlja izdvojila je taj sektor kao područje s pravom na zaobilaženje protržišnih imperativa. Motiv je mnogostruk: od tradicijskog i sigurnosnog do socijalnog i razvojnog. Nitko zbog toga ne optužuje Austriju i Francusku za socijalistička zastranjenja

Preskup im je bio pročištač
– Meggle (Foto: Dubravka
Patrić/PIXSELL)

NETOM li je Hrvatska po uzoru na ostatak Europe zahvaćen pandemijom koronavirusa zavapila kako radi samoodrživosti ubuduće mora više razvijati oslonac u domaćoj poljoprivredi, krenule su pošasti. U Međimurju je zabilježen masovni pomor pčela, dodanas neobjašnjenog uzroka. Pustoline između Like i Dalmacije istaknule su se rekordnom navalom vukova na rijetka stada ovaca i koza. Slavonija je pak suočena s vjerojatnim iščeznućem još jedne uzgojne vrste sa svojih njiva, uljane repice. Politika se nije stigla ni osvrnuti pravo na najnovija ekonomska iskustva u ovdašnjem agraru, a s mukom preživjela stara uporišta pucaju jedno za drugim.

Nijedno od njih nije u međuvremenu odjeknulo bolno kao najava povlačenja njemačkog mljekarskog prerađivača Meggle iz Osijeka. Čak niti slična vijest o odlasku globalnog igrača British American Tobacco iz proizvodnje u Istri. Proizvodnja cigareta tamo neposredno zapošljava čak i više radnika, njih oko 500, nego prerada mlijeka u Osijeku s približno 160 radnih mjesta i preko 300 kooperanata, no mljekarstvo je ukupno strateški znatno važnije.

Naravno, to i dalje uopće ne znači da će se reakcija u odnosu na taj podsektor odlikovati s više razumijevanja i žara. Javnim prostorom krenule su ponajprije kritike hrvatske fiskalne politike, zbog navodno previsokih davanja na plaće, uspoređenih s onima u Srbiji ili Bosni i Hercegovini, a koje predstavljaju sljedeću crtu povlačenja Meggleove proizvodnje. Pokazat će se da to nije bio razlog od prvorazrednog značaja, štoviše, moralo se ponavljati da su sama davanja na plaće ovdje među najnižima u EU. Na monetarnu politiku se nije osvrtao, dok mi u ovom broju Novosti imamo taj aspekt – u odnosu na slučaj Megglea – razrada u tekstu našeg ekonomskog komentatora MILANA GAVROVIĆA. Ostaje pitanje industrijske politike, dakako u kombinaciji s regionalnima, i ostaje svakako u zraku onaj rečeni krizni, egzistencijalni vapaj.

Što činiti s mlijekom sad kad je proliveno, dakle, i s mljekarima te njihovim stadima, a napose preradom? Mljekarstvo se u Hrvatskoj tradicionalno poimalo kao fundamentalni podsektor, uz ratarstvo, i podjednako se isticalo obimnošću i relativno visokom dodanom vrijednošću. U posljednjoj deceniji ovdje je grubo narušen njegov opstanak, pa nedaće ne započinjtu tek povlačenjem Megglea, kao ni opasnošću od Covida-19.

Prije negoli se dohvatimo tih detalja i neke perspektive, završimo s Meggleom. Pokazalo se naime da je pravi razlog zaključku kako tome proizvođaču nema mjesta u Hrvatskoj, iako je ovdje došao još potkraj prošlog stoljeća, ustvari povišeni ekološki standard nakon ulaska RH u EU. To brojni naši mediji nisu željeli potencirati, jer je njihovim gazdama slađa priča o previsokim davanjima na plaće. Meggle je dosad bio obavezan potrošiti razmjerno velik novac na otvaranje pogona za obradu otpadnih voda. Umjesto investicije, odlučio se na uzmak samo malo dalje, ali s onu stranu EU-granica, tamo gdje zapadnjački industrijalci ne moraju toliko razbijati glavu banalnostima poput zaštite okoliša.

No da je lako i unosno proizvoditi već u Europskoj uniji, ne bi Meggle ni izašao iz Njemačke. Odatle bi vladao kontinentom onako kao što to čine njemačke banke, dok bi mliječne namaze i voćne jogurte teleportirao na vanjska tržišta. Ovako ćemo ga i mi žalobno ispratiti, a naša će politika ostati na leđini nalik zalutalom govečetu ili bravu, ne znajući šta i kako dalje. I, znači, već je rečeno da nam umjesto izloženosti slobodnom-otvorenom-globalnom tržištu ipak treba visoka mjera samodostatnosti u proizvodnji. A dojam je da ovdje nitko više nema ni blagog pojma što to konkretno znači.

Saslušati autentične proizvođače na terenu – Miroslav Kovač
(Foto: Tomislav Miletić/PIXSELL)

Hrvatski stočarsko-mljekarski podsektor u 21. stoljeću karakterizira izrazito nadiranje velikih tržišnih igrača kojima je vremenom podređeno sve. Oni raspolažu enormno velikim količinama uskladištenog mlijeka u prahu koje među pojedinim zemljama distribuiraju po potrebi, pa diktiraju otkupnu cijenu mlijeka bez obzira na interno stanje. Na snazi je tako tzv. oligopson – kao oligopol, ali iz kuta potražnje sirovine – koji zastupaju Dukatorov vlasnik Lactalis, Vindija i Meggle. Prva dva prerađivača, inače, ne vladaju tržištem samo kroz posao s mlijekom, nego i s junadi, te neizravnim kreditiranjem seljaka ovisnih o njihovoj milosti. Razdoblje je obilježeno, naročito u proteklom desetljeću, velikim padom broja proizvođača mlijeka i enormnim rastom njegova uvoza.

Umjesto izmišljanja tople vode za ispiranje toga ojađenog vimena, dovoljno bi bilo baciti pogled na bolje prakse u razvijenijim zemljama EU-a. Odmah treba dodati i da se to odnosi na cjelokupnu poljoprivredu koja nipošto nije samo jedan od ekonomskih sektora, nego uz energetiku predstavlja glavnu stratešku proizvodnju svake razumno vođene ekonomije. Kriza prouzročena koronom je mnoge podsjetila na takve bazične fakte, iako se oni kod nas spominju još uvijek nedovoljno, što je najbolji znak da smo i dalje samo nečije lovište na profit, a ne aktivni, iole samosvojni politički subjekt.

Prešućuje nam se da poljoprivreda nigdje u EU nije prepuštena uglavnom tržištu. Svaka prisebnija zemlja izdvojila je taj sektor, uz još poneke, kao područje s diskrepcijskim pravom na zaobilazanje pro-tržišnih imperativa i subvencioniranje te političko protežiranje. Motiv

Bojim se da će prije ili kasnije u probleme dospjeti i preostala dva velika prerađivača, Vindija i Dukat. S druge strane, taj njihov duopol će sad biti izvor problema za male privatne mljekare kao što su Veronika ili Runolist – kaže proizvođač Miroslav Kovač

je mnogostruk: od tradicijskog i sigurnosnog do socijalnog i razvojnog. Nitko zbog toga ne optužuje Austriju i Francusku za socijalistička zastranjenja.

Iznenadno krizno upravljanje za kojim se moralo posegnuti, trebalo bi otvoriti i mogućnosti za preorijentiranje ovdašnje agrarne politike – ako ona uopće postoji – u smjeru takvih rješenja. Hrvatska već dugo uvozi približno 60 posto hrane koju potrebuje, i nema boljeg upozorenja da je izložena riziku od gladi u slučaju zamašnjeg ekonomskog streša, a o stalnoj visokoj nezaposlenosti da ne pričamo. Stavi li se slučaj Megglea u taj okvir, i uspoređi s navedenim boljim iskustvima na Zapadu, nije teško uvidjeti da bi država morala podmetnuti leđa i osigurati nastavak prerade mlijeka u Osijeku. Kooperativa obiteljskih štala koje proizvode mlijeko, s već zaposlenima u preradi, najbolje bi odgovarala združnom modelu koji odlično funkcionira u Danskoj, Italiji, Švedskoj. Osim što takvi akteri nigdje ne mogu uspjeti sami, ne bez politike koja omogućuje kontinuitet poslovanja.

— I sve to zvuči doista sjajno, ali meni i mojim kolegama je upravo takva jedna ideja i realizacija propala baš prošle godine, kao prva zadruga s proizvodnjom i preradom mlijeka – uzvratilo nam je na prethodne teorijske smjernice MIROSLAV KOVAČ, nesretni junak iz prakse. Taj voditelj proizvođačke organizacije Simentalac i udruge obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava Život, još sredinom prošlog desetljeća je s još 12 sličnih uzgajivača muznih krava iz Požeštine preuzeo jednu manju mljekaru, i upustio se u avanturu.

Ubrzo su shvatili da im poslovne banke ne žele dati povoljne kredite, a država i HBOR na njih pogotovo nisu mnogo obraćali pažnju. Istina, Svjetska je banka isticala njihovu mljekaru BIZ kao izuzetan primjer vertikalnog povezivanja proizvodnje, uvrstivši ih u svoje izvještaje, no to je bila samo preporuka. Ne znamo jesu li naglasili da je to učinjeno politički usprkos, jer njima nitko nije unaprijed osigurao povlastice za npr. infrastrukturu, kao što je slučaj drugdje. Aktualna ministrica poljoprivrede, pa i njezin prethodnik, nisu u ovom združnom pothvatu uočili ništa jako vrijedno podrške. BIZ je u tim okolnostima izdržao nekoliko godina, potom ugasio preradu, da bi se zadrugari do daljnjeg razišli.

— Pa vi meni onda recite gdje je taj zaglavni kamen domaće proizvodnje hrane i što to mi imamo od naše poljoprivrede? – nastavlja Kovač.

— A pitanje bi se moglo protegnuti i na šire područje ekonomije. Da, korona jest prilika, i lako bi bilo saslušati autentične proizvođače na terenu koji se ističu samoinicijativom, no to ne može administracija. Za to treba politička vizija. Sve ostalo su puke pripovijetke o nekoj budućoj renesansi domaće poljoprivrede, koja sama od sebe neće nikad doći. Površne mjere nisu dovoljne. Bojim se da će prije ili kasnije u probleme, baš kao i Meggle, dospjeti i preostala dva velika prerađivača, Vindija i Dukat. S druge strane, taj njihov duopol će sad biti izvor problema za male privatne mljekare kao što su Veronika ili Runolist – kaže naš sugovornik.

— Premijer ANDREJ PLENKOVIĆ kaže da će sad novca biti dosta, ali je pitanje što će se napraviti s njim. Možemo ga potrošiti uludo, ili ga uložiti u razvoj. I kao što smo tumačili da bi Hrvatska poštanska banka, onomad u problemima, trebala postati agrobanka radi kvalitetnog kreditiranja poljoprivrednika, tako se ova nevolja s Meggleom može iskoristiti za unapređenje čitave organizacije našeg mljekarstva. Može, ali ako netko bude spreman da i nas saslušaju. Zna se što smo o tome govorili već dugi niz godina, zna se da smo najavlivali upravo ovakve teške nevolje – kaže Miroslav Kovač.

Tragična povijest Megglea u Hrvatskoj, međutim, trebala bi poslužiti za izokretanje

Od cijene na polici samo desetina ide proizvođaču – Darko Znaor
(Foto: Zarko Bašić/PIXSELL)

paradigme čitavog našeg agrara. Umjesto podložnosti tržištu i njegovim šampionima, domaća proizvodnja i prerada nasušno su potrebne i hrvatskom povrtlarstvu i voćarstvu. Dobar primjer je nadalje ratarstvo, koje dosta proizvodi za sirovinski izvoz – pokrivenost uvoza je tu veoma dobra – no izuzetno nam je visok uvoz smrznutih pekarskih proizvoda, a tako i otkup dodane vrijednosti.

Pored razvojne i socijalne komponente, združarski model organizacije rada i poslovanja koji se u zapadnoj Europskoj uniji već dugo pokazuje uspješnim, razlikuje se od primarno komercijalnog i profitnog po bitno većoj otpornosti na tržišne potrese i zdravstvene ili klimatske ili ekološke krize. To podrazumijeva zalede u infrastrukturi – hladnjače, sušare, strojevi, vozila, gorivo – i kreditnom potencijalu, ugovorenu bolju poziciju u trgovačkim lancima, povezanost sa školama i institutima. To bi podrazumijevalo i drukčiju funkciju domaće industrije umjetnih gnojiva, ali nju je hrvatska država dovela u pitanje dugogodišnjim iscrpljivanjem Petrokemije kroz saboterski povećane cijene plina, zatim privatizacijom.

Neovisni poljoprivredni analitičar DARKO ZNAOR sve to vidi – a svakako i Meggle – kao tipičan primjer načina kako je hrvatska privreda uhvaćena u mrežu globalnog kapitala. — I sve je po zakonu, pa nitko ne može ništa učiniti protiv odluke vlasnika, a rijetki govore o ugroženosti tolikih obitelji proizvođača mlijeka, pa i onih koji su naslonjeni na tu djelatnost, npr. u transportu. Ključni problem, ne samo Hrvatske, jest to što su poljoprivrednici svedeni na proizvodnač jeftinih sirovina za industriju. Dokle god ne počnemo valorizirati i kao društvo potpomagati poljoprivrednike zbog njihovog doprinosa razvoju ruralnih područja, zaštiti okoliša i očuvanju prirode te javnom zdravlju, dotle se to neće promijeniti – navodi Znaor.

— I nisu samo svi prehrambeno-prerađivački, skladišni i trgovinski resursi u rukama nekoliko velikih tvrtki koje ucjenjuju poljoprivrednike vrijednošću otkupa i drugim uvjetima poslovanja – napominje ovaj naš sugovornik. To je slučaj i s državnim poljoprivrednim zemljištem koje se dijeli pretežno takvim akterima u sektoru, na štetu stočara koji zatim moraju od njih uzimati parcele za ispašu u najam.

— Mnoge od takvih tvrtki posluju doslovno u svojevršnom feudalnom sustavu. Svi bi oni bili jako sretni s onom formulom iz udžbenika: desetina feudalcu, desetina crkvi. No sada je stanje gotovo takvo da, za neke prehrambene proizvode, od cijene na polici samo desetina ide proizvođaču – rekao nam je Znaor.

Ni on nije jako optimističan po pitanju hrvatskog političkog kapaciteta da ovu krizu iskoristi kao šansu za obnovu poljoprivrednog sektora na zdravijim osnovama. Ipak, bit će prilike da se odlučimo, kriza se još nije svojski ni zahuktala, reklo bi se da tek pokazuje mliječne zube. ■

Premijerkinine gorke suze i velike praznine

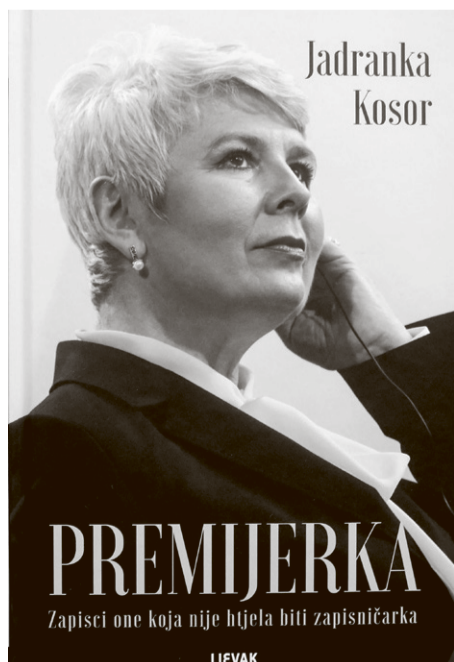
Bolan, iskren i gorak je prvi dio memoara u kojem Jadranka Kosor opisuje seriju trauma koje je doživjela. No u političkom dijelu previše toga nedostaje: ne piše kako se kao premijerka borila protiv ekonomske krize, kako je i zašto uvodila krizni porez, nema ništa o suzbijanju ustaštva, o borbama u HDZ-u i o osmogodišnjoj suradnji sa SDSS-om

BOLNO, iskreno, gorko, manjkavo. Tim se pridjevima mogu opisati memoari JADRANKE KOSOR 'Premijerka – Zapisci one koja nije htjela biti zapisničarka'. Bolan, iskren i gorak je prvi dio memoara posvećen privatnom životu. Kosor otvoreno opisuje seriju trauma koje je doživjela i proživjela. Centralno mjesto zauzima nedokučiv i nepostojeći odnos s ocem koji je porodicu napustio kada je Kosor bila tek nešto veća beba i odlučio prekinuti svaki kontakt ne samo sa svojom bivšom suprugom nego i sa svojom kćeri, zauvijek i nemilosrdno. Cjeloživotnu frustraciju zbog neimanja oca Kosor ne krije, navodi i da je u TUĐMANU možda tražila nedostajućeg joj oca. Toj je frustraciji doprinijela i sredina u kojoj je odrastala. Tradicionalnim društvenim obrascima sklon Lipik nije bio pogodno mjesto za odrastanje djevojčice čiji su roditelji bili razvedeni, koja je bila bez oca i koja se po tome izdvajala od ostale djece. Rezultat je očekivan – prezir i poruga.

Kosor hrabro piše i o svom mučnom odnosu s očuhom kojega nije mirisala od prvoga dana, a kulminacija svega bio je njegov pokušaj seksualnog iskorištavanja tada 15-godišnje djevojke. Nakon toga je majci i baki kazala 'ili ide on ili idem ja'. Otišao je on. I odnos s majkom je daleko od idiličnog. Do sedme godine jedva ju je poznavala. Njena majka radila je u Čakovcu i za nju je bila strankinja. Uspostava odnosa majka – kći bio je postepen, a za svoju majku, s kojom je na koncu izgradila solidan odnos, navodi da je lakomislena. Odnos s bakom s kojom je odrastala bio je drugačiji. Baka je bila stroga, malenu Kosor znala je itekako oštro kazniti zbog djetinjih prijestupa, ali bio je to odnos

poštovanja i ljubavi. Važna odrednica njenog djetinjstva je siromaštvo. Siromaštvo i neimaština frustriraju, ali siromaštvo i neimaština doprinijeli su i razvoju odgovornosti i radne etike kod Kosor od ranoga djetinjstva. U ono bolno iz privatnog života treba ubrojiti i dva neuspjela braka. Svijetle točke za Kosor su njeni ujaci VLADIMIR i Štefi i, ponajviše i cjeloživotno, njen sin LOVRO.

Odrastanje Jadranke Kosor obilježeno je omalovažavanjem i mizoginijom, a to ju je pratilo i dalje u životu. Ipak, usprkos omalovažavanju, mizoginiji i seksizmu kojima je bila izvrgnuta (što je u doba kada je gradila karijeru bila raširenija društvena norma i običaj nego danas), uspjela je ostvariti dvije respektabilne karijere – novinarsku i političku.

Politički dio memoara je veoma manjkav. Kosor daje presjek svoje političke karijere od 1995. godine, kada se učlanila u HDZ, pa do njenog konca na izbornoj listi Reformista na parlamentarnim izborima 2015. Ima na tih dvjestotinjak stranica (od ukupno 293) zanimljivoga štiva. Primjerice, kako je funkcionirao HDZ iznutra u drugoj polovici devedesetih, a funkcionirao je veoma jednostavno – TUĐMAN bi nešto rekao i tako bi bilo. Franjo Tuđman obavijestio je Jadranku Kosor da će na stranačkom saboru biti kandidatkinja za Predsjedništvo HDZ-a. Od njega je saznala da će se kandidirati za tu stranačku funkciju, a kada je saznala da će se kandidirati, saznala je i da će biti izabrana. Središnja točka njenih memoara je deblokiranje pregovora o članstvu u EU-u (odnosno lomljenje slovenske blokade) i uspješan završetak pregovora. To su velika postignuća i koliko god su se tada, od 2009. do 2011. godine, mnogi s Kosor sprdali, te zasluge joj danas nitko ne može oduzeti. Detaljno piše o prvom sastanku s BORUTOM PAHOROM i općoj nevjerici da je ona ta koja može razbiti blokadu. Argument je bio kada nije uspio Ivo Sanader, kako će ona, pri čemu su svi previdjeli da u tome naprosto nije bilo moguće biti neuspješniji od Sanadera. Ima zgodnih štikleca o tome gdje su trebali sjediti na svom prvom sastanku u Trakošćanu, a gdje su na koncu sjedili. O njenoj haljini (i inače često piše o haljinama), o Pahorovoj nevjerici u ljeto 2009. koja se do konca jeseni toliko promijenila da je potpisan sporazum o arbitraži i ukinuta blokada. O od-

Kosor je ostvarila dvije respektabilne karijere – novinarsku i političku (Foto: Marin Tironi/PIXSELL)

nosima s predsjednikom Europske komisije JOSEOM MANUELOM BARROSEM i njegovoj skepsi oko mogućnosti završetka pregovora. O tvrdim razgovorima s glavnim haškim tužiteljem SERGEOM BRAMMERTZOM čiji je semafor bio itekako važan za Hrvatsku i njeno članstvo u Uniji i o tome kako je na kraju upalio zeleno.

Piše Kosor o naprasnoj ostavci Ive Sanadera. Jedne večeri pozvao ju je u svoj dom. Ona je već bila spremna za početak, ali on je inzistirao da dođe. Opisuje kako joj je Sanader govorio da daje ostavku i u vladi i u stranci, samozadovoljno u polumraku pušeći cigaru i pijući dobro vino. Bila je toliko šokirana da ga nije pitala ni zašto to čini. Može se štošta pročitati o njenoj drugoj velikoj frustraciji, a to je izbacivanje iz stranke. Taj dio knjige je važan – opisuje što znači uspjeti u Hrvatskoj, biti na vrhu na kojem ti se svi dive i proglašavaju te počasnom građankom, ulagaju i lažu, a opisuje i što znači politički neuspjeh, posebno u HDZ-u, i od istih onih ulizica biti prezren i odbačen, do razine potpunog ignoriranja. Bit će da je Kosor tada do kraja upoznala vlastitu, brutalnu i pragmatičnu, stranku.

Za ocjenu memoara Jadranke Kosor važno je ono čega u knjizi nema, a nema previše toga. Nevjerojatno je da ona uopće ne piše o tome kako se kao premijerka borila protiv ekonomske krize, kako je i zašto uvodila krizni porez, nema spomena ni dobro ocijenjenog programa gospodarskog oporavka, ni toga zašto je koncem 2010. promijenila četiri ministra u vladi. Nema riječi ni o osmogodišnjoj suradnji sa SDSS-om (od 2003., kada se HDZ vraća na vlast pa do 2011., kada gubi izbore), a SDSS je u druge četiri godine dao i potpredsjednika vlade SLOBODANA UZELCA. O poboljšanju društvene atmosfere u to doba Kosor voli govoriti, s razlogom, ali zašto o tome nije pisala? Suradnja je zabilježena tek jednom fotografijom s božićnog prijema SNV-a. Nema ništa ni o suzbijanju ustaštva, uklanjanju spomenika JURI FRANCETIĆU i MILI BUDAKU. Tek usputno je spomenula predsjedničku kandidaturu 2004. godine, ne otkrivši kako je do toga uopće došlo, je li ona unutar stranke postavljala neke uvjete, zašto je pristala trčati u unaprijed izgubljenoj utrci. Ničega nema ni o unutarstranačkim borbama i teškim sukobima Sanadera i PAŠALIĆA, a ni o tome kako se HDZ ponašao u opoziciji u vrijeme RAČANOVE vlade i je li ona, budući ministrica braniteljstva, osobno i izravno imala veze s braniteljskim prosvjedima protiv Račanove vlade koje je organizirao HDZ kroz raznorazne stožere za obranu koječega i za rušenje vlade. Spominje kako joj je bilo teško voditi stranku na izborima 2011. jer je HDZ bio pod istragom, baš kao i bivši predsjednik i potpredsjednik stranke. Zašto su bili pod istragom, to ne saznajemo, a ni o njenoj borbi protiv korupcije nećemo mnogo saznati. No zato je nekoliko stranica posvećeno slučaju torbe uoči rukovanja s BARACKOM OBAMOM.

Sve te manjkavosti treba pripisati autorici, ali ne smije se u tome zanemariti ni uloga urednika VELIMIRA VISKOVIĆA. U 'riječi urednika' u doslovce drugoj rečenici on piše da se Kosor kao premijerka 'morala suočiti s katastrofalnim posljedicama svjetske financije krize', a onda o tome u memoarima nema ni riječi. Po svemu sudeći, Visković je pročitao što je Kosor napisala (hvali njen stil), ali izgleda da taj književni urednik dalje od stila ne ide. Interesantan je i izbor 163 fotografije za pet fotoblokova. Ivo Sanader je na jednoj, jedva ga se vidi u pozadini iza Kosor, nema ga u potpisu slike, pa je bivši premijer u tom pogledu u ravni sa Stephanom Lupinom koji je u fotobloku također predstavljen jednom fotografijom, ali je spomenut u potpisu. ■

Dom za oduzimanje

Primjeri Filipa Potkonjaka iz Jastrebarskog i Jasminke Jovanović iz Zagreba pokazuju kako ranjive kategorije ljudi, prema kojima se sustav postavio birokratski hladno i nehumano, mogu ostati bez svog doma, a sve zbog početnog duga od 10.000 kuna

NEMILE životne okolnosti devedesetih godina prošlog vijeka zapečatile su sudbinu krojača FILIPA POTKONJAKA, rođenog 1941., i njegove supruge GORDANE iz Jastrebarskog, koji su se našli u vrtlogu dugova, ovrha i gubitka stana. Mjesečne rate kojima je Potkonjak kao bivši nosilac stanarskog prava Gradu Jastrebarskom plaćao otkup stana, uz rate kredita koji je podigao u Zagrebačkoj banci kako bi unaprijedio svoju krojačku radnju, plaćanje režija i ostalih elementarnih troškova, dovele su ih do bezizlazne situacije.

Klupko financijskih problema steglo se 2004., kada mu stižu prve ovrhe. Najprije su suvlasnici zgrade u kojoj su živjeli pokrenuli postupak ovrhe zbog neplaćenih računa za centralno grijanje, a zatim i Zagrebačka banka kod koje je Filip Potkonjak sredinom 1990-ih podigao kredit za svoju krojačku radnju. Već 2006. stan Potkonjaka dolazi na javnu dražbu i biva prodan za iznos nedostatan za naplatu svih dugovanja. Nakon javne dražbe Filipovi ovrhovoditelji djelomično su se namirili, a dio dugova otpisali. No ostao je dug za otkup stana. Godine 2013. Filip i njegova supruga morali su se iseliti iz stana i predati ga novom vlasniku. Ali Filip i dalje Gradu Jastrebarskom plaće rate za otkup stana. Svakog mjeseca Jastrebarsko mu ovrhom usteže jednu četvrtinu mirovine radi otplate stana u čijem posjedu nije već sedam godina i koji ima novog vlasnika. A kako i gdje Filip Potkonjak živi poslije izlaska iz stana koji još uvijek mora otplaćivati? — Eto, živim zahvaljujući dobrim ljudima. Dvije godine smo bili podstanari. Onda je gazdarica preuređivala taj prostor, pa smo godinu dana bili kod prijatelja, zatim se nje-mu vratila sestra i morali smo van. Pitali smo gradonačelnika Jastrebarskog za smještaj, ali dobili smo odgovor da grad nema prostor za slučajeve kao što smo mi. Sada smo ovdje gdje sam godinama držao svoju krojačku radnju. Prostor je devastiran, nema vode, nema kupatila ni kuhinje, ali dobro je, imam krov nad glavom. Hvala ljudima – govori Potkonjak dok lista papire i zbraja svoje životne minuse.

— U dubokoj starosti još uvijek imam oko 6.000 kuna duga za otkup stana u kojem ne živim. Plaćam nešto što više nije moje. Računam da bih za godinu dana to mogao otplatiti. Stan je prodan za 180.000 kuna. Svaki mjesec oduzmu mi 600 kuna od mirovine. Meni ostane 1.500 kuna, dok platim sve režije i lijekove, za hranu mi ostane 300. Brz i paklen je put od kredita i dugova do ovrha i gubitka svega za što ste cijeli život radili – priča Filip.

— Radio sam dan i noć. Krojio drugima odjeću i krpio svoje račune. Poslije svega mogu

Svaki mjesec mu ustežu 600 kuna od mirovine za stan koji više nije njegov – Filip Potkonjak

reći da sam pošteno živio i nepošteno propao. Gubitak stana je krenuo zbog duga za grijanje od 10.000 kuna koji nisam mogao podmiriti. Ostali su mi još privatni dugovi prema dobrim ljudima koji su mi pomagali da preživim. Oni znaju da ću im vratiti. Znate, razne situacije u kojima se nisam snašao ukrale su mi život, ali ja ne mogu da umrem dok svoje dugove ne vratim – kaže nam Potkonjak.

Pravna služba Srpskog narodnog vijeća u siječnju je uputila zamolbu Gradu Jastrebarskom za otpis preostalih dugova nastalih otkupom stanarskog prava za stan u kojem je obitelj Potkonjak živjela do 2013. Iako bi im oprost tih dugova znatno povisio kvalitetu života i barem donekle sudske odluke uskladio sa sadašnjim ovršnim propisima koji ne dozvoljavaju ovrhu na jedinoj nekretnini za iznose duga manje od 20.000 kuna, što je u skladu sa praksom Europskog suda za ljudska prava i tumačenjem prava na dom zajamčenim Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Jastrebarsko je odbacilo zamolbu s obrazloženjem da ta vrsta potraživanja ne ide u otpis.

A u životu obitelji Potkonjak mnogo je još neriješenih pitanja i neprevaziđenih problema. Jedna od njihovih nada bila je novoizgrađena kuća u Filipovom rodnom Otočcu, opremljena baš u ljeto 1991., kada ju je posjetio zadnji put prije ratnih sukoba. Kada ju je sljedeći put obišao, u ljeto 1995., bila je opljačkana i spaljena u Oluji.

— U novu kuću prebacio sam dio svojih strojeva jer sam planirao i u Otočcu otvoriti krojačku radnju. Pravo na obnovu nisam

ostvario jer 1991. nisam bio prijavljen na toj adresi. S godinama, borbama i nepravdama stizale su razne bolesti. Supruga Gordana narušenog je zdravlja, teško se kreće, nema dovoljno radnog staža za mirovinu, korisnica je zajamčene minimalne naknade. Još uvijek se borim, ali sve ispada loše... – govori Filip Potkonjak.

Slična je i priča samohrane majke JASMINKE JOVANOVIĆ iz Zagreba, korisnice zajamčene minimalne naknade Centra za socijalnu skrb, koja je izgubila vlasništvo nad jedinom nekretninom na Kvaternikovom trgu. Zbog nepodmirenih računa pričuve u iznosu od 10.000 kuna njezin stan završio je lani u rujnu na javnoj dražbi. Kupio ga je za 520.000 kuna kupac broj 5, koji je sada vlasnik u zemljišnim knjigama i traži da uđe u stan. Iako je pravna služba SNV-a uložila ustavnu tužbu zbog povrede prava na dom i prava na pravično suđenje, Jasminki Jovanović i njezinoj kćeri prijeti deložacija, a one nemaju kud.

— Taj stan je ostavština moje pokojne majke i jedini dom mojoj kćeri i meni. Nažalost, ovršene smo za 10.000 kuna duga. Uskoro bismo se mogle naći na ulici, iako taj dug danas zapravo iznosi 4.226,88 kuna jer mi je kao korisnici zajamčene minimalne naknade pomogao Centar za socijalnu skrb Medveščak sa svojom jednokratnom uvećanom pomoći radi podmirenja duga i kako bi odgodili javnu dražbu, no ona je i pored

svega održana. Čak je na javnoj dražbi sudac konstatirao da imam garanciju od Centra za socijalnu skrb Medveščak da će isplatiti uvećanu jednokratnu financijsku pomoć radi podmirenja dijela duga, ali je moj stan na toj dražbi ipak prodan. Znači, zbog 4.226,88 kuna duga izgubili smo pravo na dom – priča Jasminka.

Javna dražba izvršena je na temelju rješenja iz 2012. godine, prije donošenja posljednjih propisa po kojima se ne može ovršiti jedina nekretnina. Uz to, Centar za socijalnu skrb Zagreb traži od Jasminke povrat 267.207,64 kune koliko joj je, prema njihovom izračunu, uplaćeno tokom zadnjih 20 godina otkako je korisnica zajamčene minimalne naknade.

— Sama sam se branila na sudu. Nisam imala novca da platim odvjetnika. Primam 1.200 kuna mjesečno zajamčene minimalne naknade. Posložile su se životne situacije koje nam nisu išle na ruku. Samohrani sam roditelj. Otac moje kćeri je umro. Ugroženo je i zdravlje moje kćeri koja završava srednju školu. Mnogo nepravde... Sada me šokiralo i ovo potraživanje od Centra za socijalnu skrb. Ne želim da me itko žali i da mi se daje novac, nego da mi se pomogne kako bih dobila posao i sama zaradila da svom djetetu omogućim život. Iako imam završena dva fakulteta, ekonomije i menadžmenta u Zagrebu i Londonu, osim povremenih poslova na temelju ugovora o djelu ne mogu ostvariti bolji status. Gdje god sam se obratila za posao, svi se samo čude zašto imam dvije diplome – kaže Jasminka Jovanović, koja će u nesigurnosti provesti ovo ljeto dok čeka rješenja za podnesene žalbe.

— To su apsurdne pravne situacije. Primjeri Filipa Potkonjaka i Jasminke Jovanović primjeri su kako stradava gradska sirotinja, kako ni socijalne pomoći nisu dovoljne da bi se moglo preživjeti. Iako su u okviru socijalne zaštite, ljudi mogu ostati bez jedine imovine koja im je dom. Kada su njihovi problemi počinjali, oni nisu imali financijskih sredstava za pravno zastupanje, a besplatne pravne pomoći tih godina nije bilo. Obaveza suda je da uputi ranjivu stranku u njezina prava i na opasnosti koje joj prijete u pravnoj bici. To su ljudi kojima sustav nije htio pomoći – ističe MILENA ČALIĆ JELIĆ, pravnica u SNV-u.

— Prema našim strankama se postupalo zaista nehumano, nisu bile pravno zastupane, nisu imale pravično suđenje i nisu bile u stanju shvatiti što im prijete. Nažalost, u slučaju Filipa Potkonjaka rokovi za sve pravne lijekove su istekli mnogo prije nego što se javio u našu pravnu službu. U slučaju Jasminke Jovanović uložili smo sve žalbe i podnijeli sve pravne lijekove i sada čekamo – kaže Čalić Jelić. ■

INTRIGATOR

Chomsky i Badiou za ličke Špance

Peticiju protiv premještanja antifašističkog spomenika u Perušiću potpisali su Alain Badiou, Jacques Rancière i Noam Chomsky, ali i brojni radnici iz svih dijelova Evrope

KADA su mještani Perušića u maju poslali otvoreno pismo javnosti da lokalna HDZ-ova vlast iz centra želi ukloniti spomen-kosturnicu poginulim borcima NOB-a i spomenik borcima u Španjolskom građanskom ratu, nisu ni slutili da će podrška poprimiti međunarodne razmjere. Ovih dana sakupljeno je gotovo hiljadu potpisa u peticiji koju su potpisali ljudi iz 40-ak zemalja svijeta.

Cijela Evropa protiv HDZ-a – Perušić

Među potpisnicima, osim ljudi s prostora bivše Jugoslavije, ima najviše Španjolaca, Portugalaca i Francuza. Peticiju su potpisali francuski filozofi ALAIN BADIOU i JACQUES RANCIÈRE, američki lingvist NOAM CHOMSKY, ali i pripadnici radničke klase: taksist iz Londona, rudar iz Engleske, avioinženjer iz Sarajeva, ribar iz Portugala i električar iz Lisabona. Krovna udruga antifašista iz Portugala, União de Resistentes Antifascistas Portugueses (URAP), podržala je peticiju uz riječi da je čin uklanjanja spomenika 'manjevar hrvatske i balkanske krajnje desnice da uništi pamćenje, kriminalizira političare i antifašističke organizacije te ih izjednači s fašistima, nacistima i njihovim suradnicima'.

Povjesničarka umjetnosti SANJA HORVATINČIĆ među prvima je dala podršku Perušićanima. Kaže da je peticija od početka imala

potencijal zbog sentimentata vezanih uz Španjolski građanski rat. Perušić je naime dao trećinu boraca Like u tom ratu, njih čak 16. — Podrška se proširila izvan samih organizacija i polučila je nevjerovatan uspjeh. Riječ je o sadržaju i vrijednosti simbola u javnom prostoru te o snazi kolektiva. U slučaju Perušića je jasno da je taj simbol opstao unatoč politici usmjerenoj protiv komemoriranja i čuvanja sjećanja na NOB, partizane i španjolske borce. Sada se obilježje pokušava maknuti tehnokratskim mjerama, no spomenik i dalje ima snagu kolektiva koji stoji iza njega – objasnila je Horvatinčić.

Općina Perušić je 1954. godine u gradskom parku sagradila spomen-kosturnicu za 52 žrtve fašizma i za partizane koji su poginuli u oslobodilačkim akcijama, s natpisom 'Dali ste živote za našu radost'. Obilježje je promijenjeno 1980. izgradnjom većeg spomenika koji je sadržavao brončani reljef i ploču. Ovaj dodatak postavljen je u čast veterana Španjolskog građanskog rata, većeg broja partizana i 401 žrtve fašističke represije u regiji.

Općina za tu vrijednost ne mari; sada na tom mjestu želi sagraditi dječje igralište novcem iz europskih fondova. Odluku lokalne vlasti možda poljulja golema podrška iz cijelog svijeta. Na stolu načelnika općine IVICE TURIČA uskoro će se naći peticija za očuvanje spomenika koja će, po svojoj prilici, biti poslana iz Španjolske.

■ Anja Kožul

KRATKO I JASNO Tekstilke rade za minimum

Istražujući uvjete rada u domaćoj industriji potvrdili ste potplaćenost i obespravljenost tekstilnih radnica i radnika. Kakve podatke iznosite u istraživanju?

Tekstilne radnice i radnici najčešće rade za goli minimum, minimalac od 3250 kuna ili 437 eura, koji iznosi 63 posto od službenog praga siromaštva. Ovisno o financijskoj pomoći obitelji ili rade dodatne poslove na crno da prežive do iduće plaće. Da bi bez poteškoća pokrili sve životne troškove trebali bi zarađivati triput više. Prekovremeni sati se često ne bilježe, ne plaćaju ili su plaćeni jako malo. Naknada za prijevoz isplaćuje se većinom djelomično, u jednom slučaju u bonovima za kupnju košulja. Ostali dodaci na plaću su rijetki ili ih nema. Ugovori na određeno se zloupotrebljavaju, otežava se odlazak na godišnji i uzimanje slobodnih dana.

Do kakvih ste saznanja došli u segmentu fizičkog i psihičkog zdravlja te u pogledu bolovanja i godišnjih odmora?

Zbog teških radnih uvjeta, dugih radnih sati i neadekvatne zaštite na radu, tekstilne radnice s vremenom postaju invalidi rada. Problemi s kralježnicom, proširene vene i uklještenje živaca samo su neki od brojnih zdravstvenih problema, a više od dvije trećine intervjuiranih zbog toga uzima lijekove. Velike vrućine ljeti, prašnjava i zagušljiva radna mjesta uzrokuju malaksalost, nesvjesticu i ozljede. Radnice nauštrb svoga zdravlja izbjegavaju koristiti pravo na bolovanje, jer su tada plaćene 70 posto. Suočavaju se sa stresom, pritiscima da rade brže i verbalnim nasiljem koje provode nadređeni. Higijenski uvjeti su nikakvi – šteti se na wc papiru i sapunu, toaleti su prljavi, a u jednoj od tvornica radnici su morali sipati vodu kantama jer vodokotlići nisu radili.

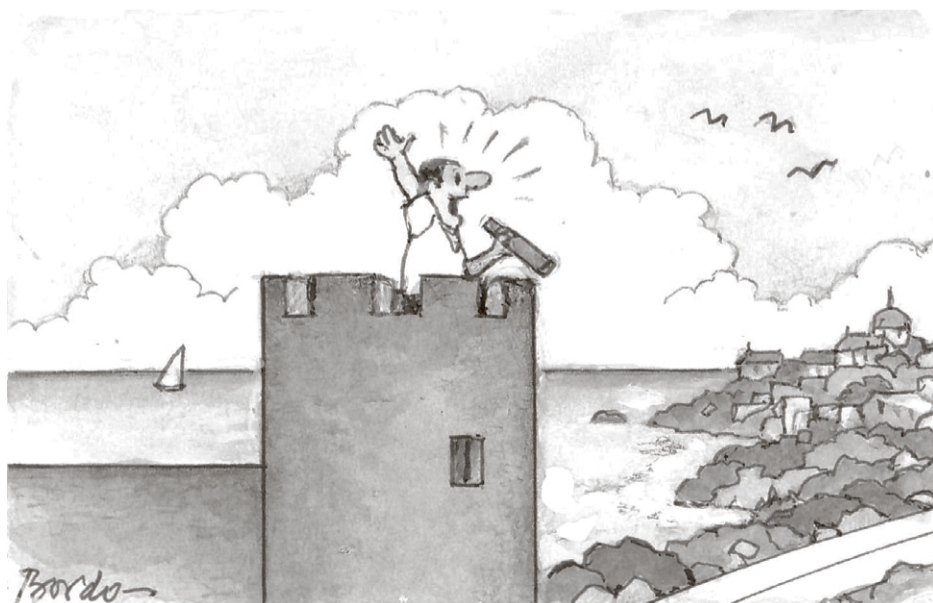
Zastrašujući podatak je također i značajna razlika u plaći u firmi istog vlasnika u Sloveniji i Hrvatskoj?

Podatak je iznio SINIŠA MILIČIĆ iz Regionalnog industrijskog sindikata na nedavno održanom predstavljanju istraživanja u Rijeci. Radi se o kožarskoj tvrtki Boxmark koja ima tvornicu u Hrvatskoj i Sloveniji, gdje je minimalna plaća 940 eura, što znači da slovenske radnice u startu rade za dvostruko veću plaću, odnosno da je kompanija u starnju platiti više te da bi i radnice u Hrvatskoj mogli imati veće plaće – za njih se moramo zajedno izboriti.

■ Anja Kožul

BORDOLINE

— Turist na vidiku, pripremite stolove!...

Nepismenost i šovinizam

NA glavnoj cesti u Drnišu koja vodi prema Kninu, u nedjelju, 19. jula, pojavili su se grafiti s porukama mržnje prema Srbima. Brzom reakcijom policije, poruke koje pozivaju na smrt su uklonjene. Na Facebook stranici Radio Drniša u nedjelju su objavljene fotografije s grafitima. Na dugačkom zidu pored prometnice bilo je ispísano 'Ubi Srbina', zatim 'Mrzin Srbe i pandure', 'Za dom spremni', 'Ubij pandura, a nepoznati počinitelji ispísali su i simbol NDH – ustaško slovo 'U'.

'Sramota! Grafiti govora mržnje u Drnišu. Gore ne može... Zar smo na to spali', stajalo je u objavi Radija Drniš. Poslije ove objave, PU šibensko-kninska obavila je očevid nakon čega su komunalni redari uklonili poruke mržnje te cijeli zid obojali u bijelo. U izjavi za Novosti, glasnogovornica PU šibensko-kninske MARICA KOSOR rekla je da je policija podnijela kaznenu prijavu protiv nepoznatog počinitelja.

— Zasad nepoznatog počinitelja teretimo za kazneno djelo oštećenja tuđe stvari u vezi sa zločinom iz mržnje, s obzirom na poruke koje je ispísao. Provodimo dalje izvide u cilju utvrđivanja identiteta počinitelja. Uvijek kada su u pitanju grafiti neprimjerenog sadržaja, na uvid izlazi policija, obavlja se očevid, a nakon toga se obavještava komunalno redarstvo radi sanacije – rekla je Marica Kosor.

■ Anja Kožul

Separatizam na sveučilištu

Ne treba zanemariti politički potencijal istupa nekoliko pobunjenih fakulteta, jer se već otvoreno govori o mogućnosti njihova odvajanja od zagrebačkog sveučilišta

USURET novoj sezoni akademske monstr-serije sa zagrebačkim rektorom DAMIROM BORASOM i prorektorom ANATOM ČOVIĆEM u glavnim ulogama, na kolektivni godišnji odmor ispraća nas *trailer* u vidu sjednice Vijeća Filozofskog fakulteta s oktroiranim vršiteljem dužnosti MILJENKOM ŠIMPRAGOM. Sjednica će se doduše održati u vrijeme kad ovaj tekst već bude poslan u tiskaru. No, s obzirom na izvjesnost odnosa koji neumitno upravljaju svim procesima u zadanom kontekstu, u prlici smo prigodno makar rekapitulirati sve dosad viđeno, a na tragu finalnog zaključka u članku na tu temu iz prošlog broja Novosti.

Tamo i tad smo naime naglasili da u nedostatku drugih i boljih rješenja – kakva se uporno blokiraju odozgo – problematičnom Filozofskom fakultetu preostaje možda samo još institucionalno odvajanje od matičnog Sveučilišta u Zagrebu. Spomenuli smo i podršku nekih drugih fakulteta Filozofskom, s obzirom na borbu koju vode s aktualnom garniturom u rektoratu, a u međuvremenu se javno ispostavilo da bi se i među njima taj stav mogao protegnuti na sličnu odluku o samoodređenju do odcjepljenja.

Ne samo zbog historijskih kontroverzi vezanih uz potonju separatističku frazu, jasno je da takav status nosi i brojne nepogodnosti, te da bi se malo tko bez jakih motiva upustio u popratne brojne i obuhvatne rizike. Uostalom, izdvajanje bilo koje sveučilišne sastavnice prethodno mora dvotrećinskom većinom odobriti senat sveučilišta. Uz sa-

dašnji poredak moći na sveučilištu, gdje su glavni interesi ustanova podređeni onima individualnim i privatnim, ne treba se nadati blagoslovu tolikih dizača ruku pod utjecajem osovine Boras-Čović. Njih neće impresionirati vijest da je sutkinja Županijskog suda TIHANA MARIJA MILADIN, koja je osudila Filozofski za mobing nad Antom Čovićem i kumovala smjenjivanju njegove dekanice VESNE VLAHOVIĆ ŠTETIĆ, potvrđeno neustavno imenovana na tu poziciju. Ali ne treba zanemariti ni politički potencijal istupa te nekolicine fakulteta, odnosno činjenicu da se u javnom prostoru već otvoreno govori o samoj mogućnosti odvajanja od sveučilišta.

Specifična težina pojedinih adresa koje su svrstane uz takvu opciju, zasad tek potencijalno i neformalno posredovanih, pogotovo nije zanemariva. Tu su, pored Filozofskog, i Prirodoslovno-matematički fakultet, zatim Fakultet elektrotehnike i računarstva, Fakultet političkih znanosti, Akademija dramskih umjetnosti, Veterinarski fakultet i varaždinski Fakultet organizacije i informatike, a navodno i Medicinski te Fakultet strojarstva i brodogradnje.

Nataloženi prigovori s tih i drugih ustanova ne tiču se primarno sukoba Filozofskog fakulteta s rektoratom. Svi spomenuti fakulteti pojedinačno su iskusili niz problema na relaciji sa sveučilišnim vlastima u čijem je odlučivanju presudna rastuća centraliziranost financiranja sveučilišta. Rektorat je tako sve sastavnice učinio egzistencijalno ovisnim o svojoj dobroj volji, uz prikladnu mjeru nedemokratičnosti i netransparenčnosti, što najbolje objašnjava i onaj gotovo aklamacijski posluš sveučilišnih senatora. Doda li se tome staro pitanje glomaznosti i neupravljivosti Sveučilišta u Zagrebu, razloga za odvajanje ima očito i preko glave.

A dok Miljenko Šimpraga bude uoči publiciranja ovih novina pokušavao eskivirati pritisak Vijeća Filozofskog fakulteta da sam opozove v. d. prodekane koje je Damir Boras imenovao protustatutarno, podvucimo crtu. Vrijeme je na strani rektorata, njemu se i dalje neće žuriti, univerzalni interes zagrebačke univerze doima se iz tog kuta pretrivijalnim. Ali i nezadovoljnici, kojih je sve više i sve su glasniji, mogu iskoristiti kratki predah s uvodom u novi semestar da čvršće povežu svoje pozicije. I da ih još bolje rastumače prema širem općinstvu i međusobno, pa da onda vidimo što sve nosi jesen.

■ Igor Lasić

Thompsonov striptiz

NIJE nepoznanica da MARKO PERKOVIĆ THOMPSON odavno ima problema s javnom percepcijom u zapadnim zemljama. Koliko god se upirao dokazati suprotno, tamo ga uporno portretiraju kao fašista. Nakon skandala koji je uzrokovao njemački nogometaš MANUEL NEUER pjevajući njegovu pjesmu 'Lijepa li si', Perković se očitovao u njemačkom mejnstrimu. Prije devet mjeseci dao je opširan intervju Frankfurter Allgemeine Zeitungu. Razgovor s novinarom MICHAELOM MARTENSOM objavljen je tek prije nekoliko dana, zbog Thompsonove rigorozne provjere svega što je uživo izrekao. No onda se poprilično uznemirio opservacijama koje je između njegovih citata dodao novinar. 'Thompson se izdaje za bezazlena hrvatskog patriota, no on to ipak nije. Pod svojom bijelom vestom on nosi crnu košulju', zaključio je Martens.

Thompson u više navrata ponavlja neistinu o 'starom hrvatskom pozdravu 'Za dom spremni''. Ne govori istinu ni o njegovom kontekstu u Domovinskom ratu; dobro se zna tko ga je vratio iz mraka, a sam je Thompson još 1991. godine priznao da se 'mnogima ne sviđa' što u pjesmi kaže 'Za dom spremni' i pritom diže ruku na (nacistički) pozdrav.

U potonjem citatu raskrinkana je i pjevačeva neistina u razgovoru za FAZ prema kojoj nije imao problema s izgovaranjem tog pozdrava sve do 2000. godine. Od sredine devedesetih Thompson je nekoliko godina imao višegodišnji embargo na prisutnost u programu HRT-a. Nije točno niti da nikada nije pjevao Jasenovac i Gradišku Staru. Sam je svojevremeno priznao da je izvodio ovu koljačku numeru u predizbornoj kampanji 2000. godine.

O Paveliću nije lagao jer se odbio očitovati. Poručio je da to mišljenje mora 'zadržati za sebe' jer nije povjesničar. Ponešto mlađi Perković krajem devedesetih rado se očitovao i o ovoj temi. 'Moje političko uvjerenje je takvo da stvarno poštujem poglavnika', poručivao je, među inim, Thompson. No i bez ovih faktografskih opaski radi se o solidnom (auto)raskrinkavanju u njemačkim medijima za koje je ponajviše zaslužan sam pjevač.

■ Hrvoje Šimičević

LEKSIKON TRANZICIJE

Klijentelizam

KLIJENTELIZAM; problematičan političko-socijalni fenomen s prikrivenom ekonomskom dimenzijom, iako se dotiče i drugih polja društvenog života. Riječ je o praksama osiguravanja političke podrške uz istovremeno davanje određenih beneficija, materijalnih i/li nematerijalnih, što klijentelizam čini fenomenom koji blisko koincidira s nekim drugim srodnim društvenim devijacijama o kojima smo ovdje već pisali (npr. korupcija) ili ćemo tek pisati (nepotizam).

Klijentelizmom se uspostavlja asimetričan odnos nadređenog patrona i niza podređenih mu klijenata koji mu osiguravaju i pružaju podršku za stjecanje ili održanje pozicije, moći i utjecaja, a u zamjenu za odgovarajuće protuusluže. Stoga je ispravnije – iako u percepciji javnosti obično figuriraju pojedinci kao nosivi simboli klijentelizma, koji s vremenom postaju zaštitni znakovi takvog društveno-političkog fenomena – o njemu razmišljati u kategorijama mreža, struktura i odnosa. Radi se o dugotrajnim procesima nastajanja klijentelističkih i koruptivnih hobotnica, struktura u kojima dekapitacijom samog vrha na taj način ustrojene interesne skupine, započinje 'cunami', domino efekt kojim padaju sve figure uključene u takvu shemu. Upravo tijesna isprepletenost – lojalnost započeta iz uzajamne koristi koja se pretvara u borbu za samoodržanje – drži interesno-klijentelističku mrežu na okupu i u grčevitom stisku, nastojeći svim silama održati 'glavu iznad vode' što je moguće duže.

Premda se ne radi o mladom društveno-političkom fenomenu, jer poznat je naime još iz vremena antičkog Rima, klijentelizam doživljava razmah u epohi moderne liberalne demokracije, odnosno političkog pluralizma. Na taj smo se način i mi suočili, i suočavamo se, s njime u razdoblju tranzicijskog višestranačja. U tom kontekstu klijentelizam ponajviše dolazi do izražaja na razinama lokalnih i županijskih politika, posebno u manjim sredinama, provincijama u kojima su ovisnosti o moćnicima jače, ali je i teže obraniti sfere javnih dobara od intervencija privatnih interesa premreženih stranačkom stegom, rođačko-ortačkim odnosima i tome slično. Iz tih razloga nije prenategnuta teza da su upravo problemi poput klijentelizma neki od ključnih kočnica provedenja, u Hrvatskoj nasušno potrebne, reforme javne uprave, te neophodnih mjera smanjenja neracionalno velikog broja općina s njima pripadajućim političko-administrativnim mastodontom.

No ni veće sredine nisu izuzetak. Dapače, vodeće političke garniture gotovo svih većih gradova u Hrvatskoj i regiji već desetljećima pokazuju klijentelistički model funkcioniranja koji je prepreka bilo kakvom suvislom napretku. Svojevrsan tip klijentelizma prisutan je i u postizbornim mešetarenjima, prelascima i mijenjanjima političkih tabora, odnosno u fenomenima stranačkih prebjega i praksi 'preslagivanja'.

■ Hajrudin Hromadžić

Damir Boras u druženju s dekanima (Foto: Marko Ercegović)

Sveti Franjo

Povjesničarska studija Domagoja Kneževića o ranim godinama

Tuđmanovog HDZ-a po svom naumu ne predstavlja ništa drugo do translaciju ofucane stranačko-nacionalističke istine u navodno historiografski diskurs, zbog čega neće potaknuti nikakve rasprave – ona je mrtav spomenik živoj laži

Predsjedniku ima tko da piše (Foto: Davorin Višnjić/PIXSELL)

RAZDOBLJE kojim se bavi ova knjiga je zapravo doba raspada komunističke Jugoslavije, početka procesa demokratizacije i nastanka neovisne hrvatske države. Bez istraživanja strukture i ideologije Hrvatske demokratske zajednice, kao i istraživanja političkog djelovanja njezinog neospornog vođe i ideologa FRANJE TUĐMANA, nije nikako moguće razumjeti spomenuto razdoblje. Netko naivan, tko ne bi zaključivao već temeljem otrcanog dizajna naslovnice što bi trebao konotirati ozbiljnost i domoljublje, garniranog siluetom osornog Tuđmana, možda bi pomislio da ovih nekoliko uvodnih rečenica upravo objavljene studije DOMAGOJA KNEŽEVIĆA – naslovljene 'Hrvatska demokratska zajednica od osnivanja do raskida s Jugoslavijom' – najavljuju kritičku analizu organizacije koja je presudno odredila živote hrvatskih građana. Međutim, započnimo s generalijama. Pisac studije povjesničar je s Hrvatskog instituta za povijest, koji je i izdao knjigu. Zapravo je riječ o proširenom i prerađenom doktoratu, čiji je mentor bio DAVOR MARIJAN, a u povjerenstvu za obranu sjedili su IVICA LUČIĆ, ANTE NAZOR i ZDENKO RADELIĆ. Knežević je uz to studirao na Hrvatskim studijima, gdje mu je mentor diplomskog rada na temu akcijâ Maslenica i Medački džep bio JOSIP JURČEVIĆ. I bez de-

Čuvari velikana u teškom periodu

Golema brončana skulptura partizana u Martinovićima nekim je čudom preživjela devedesete, a potom i zatiranje svakog spomena na borbu protiv fašističkog zla. Obol čuvanju spomenika daju preostali mještani

U POSLJEDNJIH trideset godina u Hrvatskoj je potpuno uništeno ili ozbiljno devastirano tri hiljade spomenika, spomen-ploča i drugih obilježja posvećenih antifašistima i civilnim žrtvama Drugoga svjetskog rata, a nasilne 'domoljubne metode' rabe se u režiji pojedinih, mahom lokalnih moćnika i danas. Prodete li banijskim ili kordunskim selima, gotovo je nemoguće pronaći spomen Narodnooslobodilačkoj borbi i žrtvama fašizma koji nije dobrano načet vandalizmom, barem tako da su ispisana imena uklonjena zajedno s pločama ili pak, uslijed nebrige, posve izbljedjela.

No, krenete li od Gline prema jugoistoku, do Martinovića, nakon desetak kilometara ceste uz njezin će vas rub dočekati brončana skulptura partizana čvrsto smještenog na postolju, a uz nju mramorne ploče s uklesanim imenima poginulih i ubijenih ljudi iz spomenutog sela. Svega stotinjak metara od tog, sa svih strana svijeta dobro vidljivog prisjećanja na tragediju Drugog svjetskog rata, žive 66-godišnji RADOMIR i 61-godišnja DUŠANKA MARTINOVIĆ, neslužbeni čuvari neuništenog obilježja.

— Spomenik je podignut i svečano otkriven 1959. na inicijativu mještana i uz pomoć lokalnog odbora Saveza komunista Hrvatske. Premda sam tada bio jedva petogodišnjak, sjećam se tog dana: cijelo je selo s nestrpljenjem iščekivalo svečani događaj, posebno mi klinci koji smo slutili da će na tom velikom okupljanju biti muzike, hrane i kojekakve zabave za sve, pa i nas najmlađe. No mene je moj ćaća odlučio ostaviti zaključanog u kući, sa suhim objašnjenjem da djeca nemaju na takvim događajima što raditi. Pa tako, eto, po tome pamtim nešto čemu sam nisam prisustvovao – prisjeća se Radomir.

Brončani je partizan, baš poput kakvog lika iz ČOPIĆEVOG romana 'Ne tuguj, brončana stražo', ponosno stajao usred sela sve do devedesetih, a ni tada, kad je započelo svako zatiranje sjećanja na zajedničku borbu naroda protiv zla fašizma, nije pao. Kako je skulptura u prirodnoj veličini odraslog čovjeka, nisu se na nju namjerili ni skupljači sekundarnih sirovina, jer toli-

Ne tuguj, brončana stražo – Radomir i Dušanka Martinović

ku grdosiju nije lako neopaženo skinuti s postolja čak ni pod okriljem noći.

Svoje objašnjenje o tome zašto spomenik nije uništen ili uklonjen ponudio nam je susjed Martinovićevih DUŠAN BOŽIĆ. — Ja ti, brate moj, mislim da našeg partizana nisu srušili samo zato što su imena žrtava latinicom uklesana u mramorne ploče: da je bila ćirilica, otišao bi naš junak na otpad. Jer kojigod uništeni spomenik vidio, bilo je na njemu bar nešto od ćirilice, a ona i danas kod pojedinaca znade izazvati bijes i mržnju. Pored toga, nije baš da je naš brončani velikan nakon Oluje ostao neokrznut; kad su nakon ulaska Hrvatske

vojske horde pljačkaša haračile napuštenim selima, dobio je on desetak metaka, što u glavu a što u prsa junačka! No, čim smo se vratili iz izbjeglištva, zakrpali smo ih gipsom i zamrljali crnom bojom da se više ne vide – objašnjava nam.

Premda i sam u teškoj borbi za golo preživljavanje sa svega devet stotina kuna mjesečne socijalne pomoći, Božić nalazi vremena da zajedno s Radomirom i drugim rijetkim preostalim stanovnicima nekoć ustaničkog sela pokosi prostor oko spomenika. Konačno, svatko od njih pro-

nalazi ime nekog svog bližeg ili daljnjeg rođaka na dugom tužnom popisu žrtava.

Radomir i Dušanka nisu izbjegli svoju ratnu odiseju: 5. kolovoza 1995. pobjegli su glavom bez obzira iz svoje kuće pred zaglušujućom grmljavinom topova. Višednevno putovanje završeno je u Stjepoju kraj Beograda, gdje su skrivajući se u grmlju, jedva izbjegli deportaciju na Kosovo. U tom su mjestu nekako preživjeli tri godine, pa se pogonjeni nedaćama i nostalgijom za Banijom vratili svojoj, u međuvremenu temeljito devastiranoj i popljačkanj kući.

Valjalo im je krenuti ispočetka. Nasreću, kuća je brzo obnovljena uz pomoć norveške vlade, njihova mlada država im je dala kupaonsku opremu, a Radomir se uspio izboriti s administracijom za tisuću kuna invalidske mirovine, unatoč punih 17 godina predratnog radnog staža u sisačkoj Željezari. Dušanka još nije ostvarila nikakvo pravo na penziju ili socijalnu pomoć, pa njih dvoje doista jedva spajaju kraj s krajem.

— Nikad od nikoga ništa nismo dobili, a sada više i ne tražimo. Zadnji put kad sam to učinila loše sam se provela, pa se više ne želim ponižavati. Bila sam, naime, otišla u glinski Centar za socijalnu skrb da im kažem kako s hiljadu kuna doista ne možemo preživjeti, posebno stoga što sam ja već dvaput operirana, što imam artritis i liječničku potvrdu o 60-postotnoj invalidnosti; dežurna me službenica samo odmjerila od glave do pete pa otpilila riječima 'Pomoć možeš dobiti samo ako si u invalidskim kolicima, a kako vidim da možeš hodati, ništa od toga'. Kad sam to čula, odlučila sam zauvijek zatvoriti vrata ne samo tom nego svim drugim državnim uredima i kancelarijama! Ne pada mi na pamet bilo što moljakati bahate i nadmene činovnike – kaže nam Dušanka.

Usprkos svim današnjim nedaćama. Dušanka i Radomir pronalaze vremena i volje da redovito obiđu spomenik tik do svoje kuće. Pokose ondje travu, odsjede malo pokraj neuništivog partizana, prisjete se bolje prošlosti, pa u znak pažnje ostave pokoji cvijet ispod imena žrtava.

■ Vladimir Jurišić

Predsjednikova ostavka

Funkciju Borisa Miloševića preuzimaju zamjenice Aneta Vladimirov i Dragana Jeckov

NA sjednici Predsjedništva Srpskog narodnog vijeća usvojena je ostavka BORISA MILOŠEVIĆA, dosadašnjeg predsjednika te organizacije. S obzirom na Miloševićovo preuzimanje dužnosti potpredsjednika Vlade, jedini logičan potez bio je da mjesto prepusti nekome tko će se moći posvetiti radu u SNV-u. Funkciju predsjedavajućeg preuzimaju njegove zamjenice ANETA VLADIMIROV i DRAGANA JECKOV, sve do izvještajne i vanredne izborne skupštine 5. septembra.

— S mjesta predsjednika SNV-a odlazim nakon samo godinu dana mandata. Taj period su obilježile kriza i epidemija korona virusa koja je zaustavila veliki broj dobrih programa i moje intenzivnije bavljenje samom organizacijom. S druge strane, upravo nas je to potaknulo da odrađimo značajan posao humanitarnog karaktera na terenu, što je prepoznao veliki broj ljudi kojima smo pomogli. Ponosan sam na našu reakciju i sretan sam što smo s akcijama nastavili i nakon što su mjere popustile. Raduje me što je u mom mandatu pokrenuto nekoliko projekata, prije svega osnivanje kulturnih centara u Rijeci i Osijeku. Najviše žalim što nismo uspjeli realizirati projekt rodne kuće SIME MATAVU-LJA u Šibeniku – rekao je Milošević.

Aneta Vladimirov je izjavila da su pripreme za Skupštinu u toku i u skladu s epidemiološkim mjerama. Sa strateškim odlukama pričekat će se do izbora novog rukovodstva te se u skorom periodu neće raditi ništa krucijalno.

— Sve što SNV planira napraviti preko ljeta, odvijat će se po dosadašnjoj ustaljenoj praksi – rekla je Aneta Vladimirov. Predstojeće komemoracije i obilježavanje godišnjica važnih za Srbe u Hrvatskoj ove godine se će održati u reduciranom izdanju uslijed pandemije korona virusa. Do kraja jula održat će se komemoracije u Banskome Grabovcu i Glini te će biti obilježen Dan ustanka u Srbu. Ovogodišnja komemoracija za žrtve 'Oluje' održat će se u Dvoru.

■ A. Kožul

Sjednica Predsjedništva SNV-a

INFO

Teslin centar poskupio 5 milijuna

KRAJEM prošlog tjedna, na gradilištu Centra Nikole Tesle u Karlovcu, pored Gimnazije na Rakovcu koju je lički genij pohadao, izvršena je svojevrsna inventura ovog projekta, koji se službeno zove 'Nikola Tesla Experience Center'. Obilasku su prisustvovali autori projekta, investitori i izvođači radova. Radove izvodi karlovačko poduzeće 'AB gradnja' po ideji projektne grupe arhitekata iz Zagreba dok je skupina Kocka iz Šibenika osmislila postav interpretacije. Zamjenica karlovačkog župana MARTINA FURDEK HAJDIN je kazala da se bliži završetak izgradnje zgrade i da će cijeli projekt koštati oko 20 miliona kuna, umjesto 15 milijuna predviđenih na početku.

— Slijede razgovori s Ministarstvom regionalnog razvoja i fondova EU kako bi se osigurala sredstva za postav.

Projektanti su zadovoljni onim što je do sada učinjeno. Postav i arhitektura pričat

(Foto: Kristina Štedul
Fabac/FIXSELL)

će priču o Tesli i njegovom djelovanju. Autori postava kažu da je to prostor u kojem će praktički Tesla i sama zgrada živjeti zajedno u sinergiji. Osim akcenta na multi-medijalnoj opremi, koja je danas standard, sve će teme biti obuhvaćene na nekoliko nivoa: za osnovnoškolce, srednjoškolce i ljude starije životne dobi. Isto tako će građevina sadržavati i prostor za radionice, interpretaciju, održavanje kvizova, za osvježenje te još niz drugih sadržaja. Kako stvari sada stoje, sve bi trebalo biti gotovo za 6 do 8 mjeseci.

■ M. C.

Godišnjica miniranja pruge Karlovac – Rijeka

IZ već svima dobro znanih razloga uzrokovanih pandemijom, ove godine nije obilježena godišnjica partijskog savjetovanja u šumi Abez pored Vrginmosta kada je 19. jula 1941. donesena historijska odluka o podizanju općenarodnog ustanka na Kordunu i Baniji. U noći s 19. na 20. jula odmah je u Karlovcu, u naselju Mrzlo polje, minirana pruga za Rijeku. Tim povodom antifasisti iz Karlovca i Duge Rese položili su cvijeće i zapalili svijeće.

■ M. C.

Prosvjeta se osovala

U plusu smo za 550.000 kuna, kaže generalni sekretar Slobodan Živković

UZAGREBU je 16. jula održana 21. sjednica Glavnog odbora SKD Prosvjeta. Na dnevnom redu sjednice usvojen je izvještaj o radu SKD Prosvjeta za 2019. godinu kao i financijski izvještaj za prošlu godinu u kojoj je, prema ocjeni uprave, ostvaren pozitivan rezultat. Generalni sekretar Društva SLOBODAN ŽIVKOVIĆ kaže da je u protekloj godini nastavljeno sa smanjivanjem duga i obaveza koje je nova uprava zatekla u Prosvjeti.

— U plusu smo za 550.000 kuna jer imali smo manje troškova nego što smo imali prihoda. Situacija u pododborima je dobra, pojedini pododbori nisu bili aktivni u prethodnom periodu, ali s promjenom rukovodstva i oni su počeli proizvoditi programe. Stabilizacijom financija svih pododborova i samog Društva osigurana je mogućnost da pododbori kvalitetnije

provode programe koji su bili predviđeni za prošlu godinu – rekao je Živković.

Od početka ove godine osnovana su četiri Prosvjetina pododborova: u Velikom Pogancu, Slavonskom Brodu, Novoj Građi i u Tenji nadomak Osijeka.

Članovi Glavnog odbora raspravljali su o aktualnoj situaciji vezanoj za porast broja zaraženih virusom Covid-19 i utjecaju na redovan rad pododborova. Sve ljetne škole su otkazane, pa tako i ljetna škola srpskog jezika Sava Mrkalj. Prosvjeta će u zato realizirati dopisno-konzultativnu nastavu kojom će se na

Sve ljetne škole su otkazane – Slobodan Živković

neki način zamijeniti ljetna škola, jer je bitno da djeca nastave s učenjem jezika i kulture.

— Sve aktivnosti se koordiniraju uz suglasnost sa stožerima civilne zaštite koji su nadležni u jedinicama lokalne i regionalne samouprave. Programi i njihova realizacija su nam veoma važni, međutim prioritet je zdravlje ljudi. Manifestacije koje su trebale biti održane početkom 2020. odgođene su za drugu polovicu godine – kazao je Živković.

Na Glavnom odboru potvrđene su odluke svih održanih izbornih skupština u pododborima koje su bile prolongirane zbog pandemije korona virusa, a Živković kaže da je većina pododborova, njih 47, dosad održala skupštine. Nakon svih održanih skupština, početkom septembra planira se održavanje Glavne izborne skupštine SKD Prosvjeta.

■ A. Kožul

Da smo živi i zdravi

Zbog ponovnog razbuktavanja epidemije neizvjesno je hoćemo li uspjeti održati sve što smo zacrtali za ovu godinu

Radi pandemije korona virusa odgođena izvještajno-izborna skupština krnjačkog pododbora SKD-a Prosvjeta, ipak je uspješno održana u junu: što se na njoj događalo i kakvi su joj zaključci?

Moram odmah reći da su skupštini našeg pododbora Društva prisustvovali Prosvjetin potpredsjednik SINIŠA TATALOVIĆ te predsjednik karlovačkog pododbora MILAN LAPČIĆ. No, najvažnije, na njoj je podnesen izvještaj o radu u protekloj godini te predložen financijski plan i program rada u ovoj. Izvješća su prihvaćena, a što će biti s ostvarivanjem planova, tek će se vidjeti. Diskutiralo se i o radu dosadašnjeg rukovodstva pododbora, koje je nakon reizbora predložilo novi, četverogodišnji program: ja sam tako ponovno izabrana za potpredsjednicu, SLOBODAN KUNIĆ za potpredsjednika, PERICA MATIJEVIĆ za sekretara te GORANKA MANDIĆ, DEJAN MAČEŠIĆ i MILENA SIPIĆ za članove predsjedništva.

Krnjački je pododbor formiran prije nešto više od 22 godine, točnije 17. maja 1998. Danas imamo više od 30 članova skupštine, ali i aktivne tri sekcije našeg Društva: u mlađoj folklornoj je 26 plesača od sedmogodišnjaka do trinaestogodišnjaka a u starijoj 18 osoba između 13. i 50. godine života, muzička ima petero članova, a glumačka sekcija osmero. Sve u svemu, u rad pododbora Prosvjete uključeno je više od 70 osoba, a mnoge od njih aktivne su u nekoliko sekcija.

Recite nam nešto više o prošlosti i sadašnjosti Prosvjetina ogranka u Krnjaku?

Rusija spasila spomenike

Obnova je rezultat saradnje antifašističkog udruženja i Ruske Federacije

Kako stojite s opremom, rekvizitima, instrumentima, nošnjama? Je li vam tko pomogao u nabavi i na čiju pomoć uvijek možete računati?

Što se nošnji tiče, imamo zimsku i ljetnu kordunašku, ali i glamočku i šumadijsku s pripadajućim opancima, a od instrumenata posjedujemo kontrabas, gitaru, bugariju i harmoniku. Nošnje smo nabavljali putem projekata koje su financirali jedinice lokalne samouprave, Savjet za nacionalne manjine RH te Republika Srbije. Dio nam je donirao Zavičajni klub Kordunaša iz Srbije. Naša biblioteka ima fond od petstotinjak naslova, a u sklopu nje je pedesetak slika nastalih za likovnih kolonija koje organiziramo svake godine u suradnji s karlovačkim pododborom, ali nisam sigurna da ćemo to uspjeti i ove. Inače, radne su nam prostorije u jednoj kući u općinskom vlasništvu.

Nabrojite nam neke od važnijih aktivnosti: gdje ste sve dosad bili i nastupali?

Svake godine obilježavamo Svetog Savu, krsnu slavu našeg Društva, ali i Dan općine Krnjak te Međunarodni dan starijih

ZAHALJUJUĆI Ambasadi Ruske federacije u Hrvatskoj, u parku kod Radničkog doma u Borovu naselju i na Trgu žrtava fašizma u Vukovaru, obnovljeni su antifašistički spomenici koji su često bili na meti vandala. Prvi je Spomenik herojima oslobođiocima borcima Crvene i Jugoslovenske armije palim od 8. do 12. decembra 1944. za oslobođenje Borova koji je podignut 1946. godine. Drugi je Spomen-kosturnica s ostacima 388 žrtava pobijenih na Dudiku, 155 poginulih boraca Pete vojvodske udarne brigade i 62 borca Crvene armije. Obnova je rezultat dugogodišnje saradnje Udruženja antifašističkog udruženja grada Vukovara i Ruske federacije čiji predstavnici redovno prisustvuju komemoracijama žrtvama fašizma iz Drugog svetskog rata i manifestacijama povodom obeležavanja pobjede nad fašizmom.

— 1944. i 1945. godine u oslobođanju ovog prostora delovale su i jedinice Crvene armije. Jedna od većih bitaka bila je Desant Dunava koji se dogodio između 7. i 9. decembra 1944. godine, kao prvi pokušaj oslobođenja Vukovara i proboja Sremskog fronta koji nažalost nije uspeo, a bilo je i velikih ljudskih gubitaka. Tim povodom je u Borovu naselju, podignut prvi spomenik vojnicima Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i Crvene armije na prostoru tadašnje Jugoslavije. On je nekoliko puta saniran, a na manifestaciji kojom smo prošle godine u decembru obeležili 75. godišnjicu Desanta Dunava, ambasador ANVAR AZIMOV je prihvatio našu inicijativu da Ruska federacija finansira obnovu spomenika. Budući da je spomen-kosturnica šezdesetih godina prošlog veka izmeštena u spomen-kosturnicu u Vukovaru, oni su prihvatili

osoba. Ljeti, spomenula sam, organiziramo likovne kolonije, a tada se održavaju i tradicionalna prela. Nekoliko puta godišnje upriličimo javne tribine na teme i sa sudionicima značajnima za našu zajednicu, kulturu, historiju te ovaj kraj Hrvatske. Osim u Krnjaku, svake godine nastupamo u Vojniću, Vrginmostu, Karlovcu, Voćinu, Malom Gradcu, Viškovu, Zadru, Moravicama, bosanskohercegovačkoj Velikoj Kladuši i drugim mjestima.

Mjere vezane uz još aktualnu pandemiju ograničile su i vaše aktivnosti, zar ne?

Da, aktivnosti pododbora su u velikoj mjeri smanjene na samom početku izbijanja zaraze u Hrvatskoj. Rad smo nastavili u junu izvještajno-izbornom skupštinom, na kojoj smo se pridržavali svih propisanih mjera i vodili računa o sigurnosti sudionika koliko je bilo moguće. Što će biti dalje, teško je reći. Zaraženih virusom i oboljelih od Covid-19 opet je sve više, pa je neizvjesno hoćemo li uspjeti održati sve što smo zacrtali za predstojeće mjesec. No, sve je moguće nadoknaditi, samo da budemo živi i zdravi. Posebno bih željela istaknuti da smo uoči ovogodišnjeg pravoslavnog Božića, prije izbijanja epidemije, nastupili u HRT-ovoj emisiji 'Dobro jutro, Hrvatska', gdje smo predstavili naše blagdanske običaje.

Ostvarujete li dobru suradnju s ostalim organizacijama zajednice te drugim kulturnim društvima u zemlji i susjedstvu?

Dobro surađujemo sa centralom i ostalim Prosvjetinim pododborima, npr. iz Vrginmosta, Voćina i Viškova, kao i sličnim društvima iz BiH i Srbije, u čemu nam pomaže naš vsnm i općinska vlast.

■ M. C.

da obnove i taj spomenik, a mi smo od Grada Vukovara i Konzervatorskog zavoda obezbedili potrebne dozvole – priča LAZO ĐOKIĆ, predsjednik Udruženja antifašističkih boraca i antifašista grada Vukovara te Zajednice udruženja antifašističkih boraca i antifašista Vukovarsko-sremske županije.

Đokić podseća da je Ruska federacija učestvovala i u obnovi spomen-kompleksa u Iloku gde je sahranjeno oko 1.100 boraca Crvene armije te spomenika u Markušici koji je posvećen ruskim avijatičarima. Na području Osječko-baranjske županije su pored monumentalnog spomenika na Batini obnovili i onaj u Belom Manastiru. Prioritet vukovarskih antifašističkih udruženja je Spomen-park Dudik u Vukovaru čija je obnova započela pre nekoliko godina, ali je trenutno u zastoju.

— Naša je obaveza da ustrajemo u obnovi tog spomenika žrtvama fašističkog terora koje su stradale na prostoru tadašnje Nezavisne države Hrvatske. U Dudiku je ubijeno oko tri hiljade ljudi iz 61-og naselja, najviše iz Srema i Slavonije – podseća Đokić. Dodaje da je Spomen-park Dudik zaštićeno kulturno dobro te da su sredstva za dosadašnju obnovu osigurana u Ministarstvu kulture Hrvatske u čemu je veliku ulogu imao Klub zastupnika SDSS-a u saboru. U Vukovaru je bilo još nekoliko antifašističkih spomenika koji su oštećeni ili uklonjeni poput spomenika palim borcima i žrtvama fašizma koji se nalazio na glavnom trgu u centru Vukovara, a koji je završio na deponiji gradskog Komunalca.

— Planiramo napraviti sveobuhvatan popis spomeničke baštine na prostoru bivše opštine Vukovar kako bi imali uvid u kompletno stanje. Borićemo se da ih otrgnemo od zaborava – zaključuje Lazo Đokić.

■ Dragana Bošnjak

Desetkovana zajednica

2011. godine Srba je u Karlovačkoj županiji bilo 32.000 manje nego 1991., tek 11 posto stanovništva

Vodstvo vsnm-a Karlovačke županije

RADNOM i svečanom sjednicom Vijeće srpske nacionalne manjine Karlovačke županije obilježilo je dan Vijeća i krsnu slavu Svetog sveštenomučenika Save Trlajića, episkopa Gornjekarlovačkog, stradalog 1941. u Jadovnom. O aktivnostima Vijeća od posljednje sjednice održane još 12. februara, o radu Vijeća u novom mandatu te o planovima do kraja godine govorio je predsjednik ILIJA MATIJEVIĆ. U drugom dijelu 2019. konsolidirana je organizacija VSNM-a nakon što su na

lanjskim majskim manjinskim izborima ponovo pobijedili kandidati SNV-a. Obilježeni su svi značajni datumi i komemoracije važni za pripadnike srpske zajednice na području Karlovačke županije.

To je uglavnom učinjeno i u prvom kvartalu ove godine, sve do marta i početka pandemije kada aktivnosti zamiru. U godinu dana je održano sedam sjednica predsjedništva i šest sjednica Vijeća, pružana je pomoć građanima kroz donacije, edukacije,

prezentacije mjera regionalnog razvoja i pravnu pomoć. Monitoriran je govor mržnje i izbrisani su protusrpski grafiti u Krnjaku, Bariloviću i Karlovcu. Vijeće je preseljeno je u nove prostorije opremljene namještajem i kompjutorskom opremom. Sve aktivnosti do kraja godine ovisit će o stanju pandemije.

Iznijeti su porazni podaci o brojnom stanju pripadnika srpske manjine. Prema popisu stanovništva 1991. godine, na području današnje Karlovačke županije je bilo 45.500 stanovnika srpske nacionalnosti koji su činili gotovo 26 posto stanovništva. Prema popisu iz 2011. godine Srba je bilo 13.500 ili 32.000 manje pa su činili nepunih 11 posto. Ovdajšnja srpska populacija tako je doslovno desetkovana. Neki su stradali u ratu, mnogi su umrli, mnogi sada žive u Srbiji, Republici Srpskoj i ostalim državama nastalima raspadom Jugoslavije te na svim kontinentima. Povratak dakle nije uspio. Što se dogodilo sa Srbima u zadnjih deset godina pokazat će popis stanovništva na proljeće 2021. godine, ali trend upućuje da se taj broj i dalje značajno smanjuje, što će opet utjecati na prava srpske zajednice. Stanje nije nimalo ružičasto. Obilježeni su također dan i krsna slava Gornjekarlovačke eparhije Srpske pravoslavne crkve. U Sabornom hramu Svetog oca Nikolaja, svetu arhijerejsku liturgiju povodom obilježavanja uspomene na zaštitnika i patrona eparhije predvodio je episkop gornjekarlovački GERASIM. Uoči praznika, 16. jula večernje bogoslužje u karlovačkom hramu Svetog Nikole također je predvodio episkop Gerasim.

Sava Trlajić je za vladiku gornjekarlovačkog postavljen krajem tridesetih godina prošlog 20. vijeka. Diplomirao je na beogradskom Pravnom fakultetu, a pravosudni ispit je položio na zagrebačkom Pravnom fakultetu. Obavljao je niz visokih dužnosti u Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Okupacione ustaške i talijanske vlasti su mu ponudile da ode u Beograd, no on je ipak ostao u tadašnjem središtu eparhije u Plaškom, uz obrazloženje da mu je kao episkopu mjesto uz narod. Uhapšen je sa više videnijih građana Plaškog i sveštenika, mučen u Plaškom i Gospiću te odveden u Jadovno, gdje je ubijen sa više sveštenika. Zbog njegovog držanja i stradanja Srpska pravoslavna crkva proglasila ga je sveštenomučenikom.

■ M. C.

Obilna žetva

Prinosi pšenice, ječma i tritikala iznimno su veliki

UVEĆINI Prigorja i Podravine, od prošlog tjedna privodi se kraju košnja žita. Prinosi pšenice, ječma i tritikala iznimno su veliki. Količinu

prati visoka kvaliteta koja nije bila takva unazad nekoliko zadnjih godina. Zbog svega toga, poljoprivrednici su s razlogom zadovoljni. Većina ih žito, posebice pšenicu, ima namjeru prodati ili dati u plog lokalnim mlinskim preduzećima. Iako otkupna cijena pšenice, kako se može čuti, nije trenutno najbolja, ipak se ne gubi nada. Nadu ne gubi ni RANKO BRNICA, mladi poljoprivrednik iz Velikog Poganca. On je ohrabren ovogodišnjim prinosom žita od kojeg ima namjeru jedan dio zadržati za sebe, a drugi prodati. — Mogu reći da sam zadovoljan žitom ove godine. Dobivena količina je premašila očekivanja. Ja sam u prosjeku dobivao 4 tone po jednoj rali. Dio će u plog, a s ostatkom ćemo trgovati. Ove godine za razliku od prošlih, žito je bolje kvalitete. Više ga ima zbog povoljnih vremenskih uslova i svih agrotehničkih mjera koje su na vrijeme preduzete. Treba istaknuti kako nas, na svu sreću, nije pogodila tuča pa smo izbjegli štete na poljima – rekao je Ranko.

■ Z. V.

INFO

Sanirani mostovi

UPROTEKLA dva tjedna radnici Uprave za ceste Karlovačke županije bili su vrijedni u naseljima na područjima Općine Krnjak i Grada

Ogulina u kojima živi pretežno srpsko stanovništvo. Na županijskoj cesti prije naselja Vitunj u sklopu Ogulina, rekonstruiran je mostić, stavljena nova ograda te prošireni i asfaltirani prilazi u ukupnoj dužini od pedesetak metara. Vrijednost radova je 175.000 kuna. Završeni su i radovi na čišćenju raslinja uz županijsku cestu na relaciji Jasenak-Drežnica. U općini Krnjak, na cesti prema pravoslavnom manastiru Presvete Bogorodice Trojeru-

Popravljeni most vodi u Mlakovac

čice u naselju Donji Budački, popravljena su i uređena dva manja mosta. Onaj koji vodi prema Dugom Dolu je u potpunosti rekonstruiran, dok je na mostu prema Mlakovcu popravljena i obojana ograda. Ukupna vrijednost radova iznosila je 50.500 kuna.

Županijska uprava je prekrila novim asfaltnim slojem dio ceste kroz Donji Budački, na relaciji od državne ceste D-1 do raskršća za Mlakovac i Dugi dol u dužini od oko 500 metara. Vrijednost iznosi oko 350.000 kuna. Izvedene radove u Donjem Budačkom obišli su upravitelj ŽUC-a STJEPAN TURKOVIĆ, DEJAN MIHAJLOVIĆ, načelnik Krnjaka i MIRKO MARTINOVIĆ, zamjenik župana Karlovačke županije iz redova srpske zajednice. Martinović kaže da će radovi poboljšati prometnu infrastrukturu u naseljima i podići kvalitetu te će se u saradnji sa ŽUC-om nastaviti.

■ M. C.

Uređena crkva

STANOVNICI Malog Poganca i okolnih sela izveli su akciju uređenja mjesnog groblja i crkve. Oko desetak vjernika, predvođenih sveštenikom BRANISLAVOM TODOROVIĆEM, pokosilo je travu na groblju i ispred crkve Sv. Stefana u Malom Poganju.

— Mještani su se organizovali te očistili groblje i portu hrama Sv. arhidakona Stefana u Malom Poganju. Već u sljedeću subotu se planiramo ponovo okupiti i izvršiti završne pripreme za proslavu krsne slave Sv. velikomučenika Prokopija 21. jula. Zahvaljujemo svima koji su sudjelovali – istaknuo je paroh Todorović.

■ Z. V.

Život Roma u pisanoj riječi

Središnja knjižnica Roma otvorena je u Zagrebu. Radi se o interdisciplinarnom prostoru koji obiluje raritetima i brojnim svjedočanstvima o životu Roma

Rječnici i gramatika romskog jezika

MREŽA središnjih knjižnica nacionalnih manjina bogatija je za još jednu: osim već postojećih srpske, češke, mađarske, austrijske, talijanske, slovačke, albanske, slovenske, bošnjačke te knjižnice Rusina i Ukrajinaca, u Zagrebu je otvorena Središnja knjižnica Roma u Hrvatskoj. Otvorena je početkom juna u Savezu Roma u Republici Hrvatskoj Kali Sara, a trenutni fond čini blizu 4.000 svezaka knjiga.

Knjižnica je upisana u registar koji vodi Ministarstvo kulture jer su ispunjeni svi preduvjeti, od knjižnične građe, prostora, opreme i pristupa informacijsko-komunikacijskoj tehnologiji, sredstava za rad, stručnog knjižničnog djelatnika te programa rada i razvitka za narednih pet godina. Vrata romske knjižnice u ulici Pavla Hatza otvorila nam je voditeljica TEA JERIĆ koja ističe da najveću vrijednost ove zbirke čine rijetki primjerci knjiga romskih autora. — Ovdje imamo rijetka izdanja koja su tiskana u malim nakladama od 200 ili 300 primjeraka. Kod nas se nalazi po jedan primjerak, a ostalih 200 ih je po cijelom svijetu. To čini razlikovnu crtu između fonda velikih knjižnica koje u svojim sustavima nabave imaju knjige o Romima, ali nemaju detaljnu građu za jedan širi kontekst na nivou Europe i svijeta — objašnjava Jerić.

Zahvaljujući izdavačkoj djelatnosti Kali Sare, prikupljanju knjiga sistemom nabave, kao i saborskom zastupniku VELJKU KAJTAZIJU koji je donirao osobnu biblioteku, romska knjižnica ima zavidan broj kvalitetnih naslova.

— Knjiga o životu i historiji Roma u Hrvatskoj naprosto nema, a pitanje je koliko ih ima u ostatku svijeta budući da ima jako malo romskih knjižnica - govori Tea Jerić. Upravo zbog te činjenice, najvažniji i rarietni naslovi bit će namijenjeni za rad i čitanje samo u prostorijama knjižnice, dok će se ostale knjige moći posuditi. Tea Jerić objašnjava da će knjižnica nastojati biti mjesto gdje će se arhivirati građa za one koji se žele informirati i dublje uči u materiju.

Zvijezda kulture Balkana – Muharem Serbezovski (YouTube)

Jerić u suradnji s ljudima iz Kali Sare, porred uobičajene katalogizacije, naslovima planira dodati ključne riječi na romskom standardnom jeziku – *romani chibu*, što će biti izuzetna specifičnost.

Jerić nas vodi kroz naslove i pokazuje najzanimljivije. Među vjerskim knjigama islama, kršćanstva i indijskih religija, nalazi se Biblija tiskana u Švicarskoj, pisana na baltičkom romskom jeziku i estonskoj ćirilici, a govornika ovog jezika ima oko 300.000. Tu je i unikatan Kuraan pisan na ruskom jeziku.

U području književnosti svakako se ističe ALIJA KRASNIĆI, pjesnik, prevodilac

i urednik. Iz antologije koju je uredio Krasnići može se saznati da je objavljivanje poezije na romskom jeziku počelo u Rusiji nakon Oktobarske revolucije, kada su se stvorili društveni uvjeti za razvoj kulture i umjetnosti Roma. Prvi pjesnik koji je pisao na romskom jeziku bio je ADAM TIKNO, rođen 1875. negdje na granici s Afganistanom.

U knjižnici se nalaze zbirke pjesama RAJKA ĐURIĆA koji piše na romskom i srpskom, zatim STEVE ĐURĐEVIĆA KUMA, Hedine Sijerčić, Slobodana Beberskog, Kasuma Cane, Miroslava Mihailovića, Desanke Ristić Arandelović, Bajrama Halitija i drugih. Dok listamo pjesme ILONE LACKOVE u zbirci 'Rođena sam pod sretnom zvijezdom: moj život Ciganka u Slovačkoj' primjećujemo da su izdanja romskih autora najčešće napisana dvojezično, na romskom jeziku i jeziku sredine u kojoj pisac stvara.

U antologiji romskih pjesama koju je uredio Krasnići, pjesnik NEBOJŠA-BATO TOMAŠEVIĆ čarolijom pisane riječi vodi nas 'Tragom ciganske čerge' kroz mnoge svjetske i europske zemlje.

Od istaknutih imena u fondu romske knjižnice tu je makedonski pjesnik i prevodilac MUHAREM SERBEZOVSKI, čija je spisateljska i prevodilačka širina manje poznata od njegove karijere pjevača narodne muzike. Serbezovski je u Sarajevu završio studij psihologije, napisao je preko 1.000 pjesama, a neke od njih su popularne i izvode se još uvijek na prostoru bivše Jugoslavije. 'Zašto su ti kose pobebele družo', 'Sine moj' i 'Ramo, Ramo, družo moj' samo su neke od njih. No Serbezovski je također preveo Kuraan, Stari i Novi Zavjet na romski jezik. Trenutno se bavi prevodjenjem romana Sto godina samoće GABRIELA GARCÍE MÁRQUEZA.

PORED osebnih pjesnika i pjesnikinja koji pišu o ljubavi i tragičnoj romskoj svakodnevice kroz stoljeća, u knjižnici se nalaze i publikacije iz domena ljudskih prava koji se bave položajem romske manjine. Tu se nalazi istraživanje u formi ispovijesti o ugovorenim brakovima Romkinja i Egipćanki iz Crne Gore, kao i knjige o sudjelovanju Roma u Domovinskom ratu te u Narodnooslobodilačkoj borbi. Tu su knjiga o obilježavanju stradanja Roma s područja Međimurske županije u Drugom svjetskom ratu i istraživanje DANIJELA VOJAKA s Instituta Iva Pilar 'U predvečerje rata: Romi u Hrvatskoj 1918. – 1941'.

Da romska umjetnost ne počinje i završava u žanru hiperrealizma u stilu hlebinske škole naivnog slikarstva, svjedoči pozamašna publikacija o Romima u suvremenim umjetničkim praksama. Na polici se nalazi također antologija 'Ciganska poezija' RADE UHLIKA i BRANKA V. RADIČEVIĆA. Knjižnica posjeduje prvu gramatiku romskog jezika koju je napisao ŠAIP JUSUF, a tu je i prvi rječnik romskog jezika iz 1840. što je prilično rano za rječnike takve vrste.

Osim izdanja na romani chibu jezičnoj varijanti, postoji i nekoliko knjiga na jeziku Roma Bajaša – *bajaš*, što je zapravo stari rumunjski dijalekt i koji je govornicima slavenskih jezika daleko razumljiviji od *chiba* koji vuče porijeklo iz Indije. Središnja knjižnica Roma zasad će biti otvorena ponedjeljkom i utorkom od 8 do 14 sati. Domaćini poručuju da će u skladu s epidemiološkim mjerama ugostiti svakog čitatelja u ovom interdisciplinarnom prostoru koji obiluje raritetima i brojnim svjedočanstvima o impresivnom životu Roma.

■ Anja Kožul

Досељавање у западну Славонију

Према државном попису из 1931. године, у западној Славонији живјела је најбројнија српска заједница у Хрватској

ПРОЦЕС досељавања Срба у западну Славонију није један повијесни догађај већ цијели процес који траје више генерација и више стољећа – рекао је повјесничар Милан Радановић на предавању одржаном на затварању манифестације ‘Дани српске културе’ у Дарувару. У литератури се може прочитати да су се први Срби овдје населили у другој половини 15. стољећа у вријеме када је српски деспот Вук Гргуревић добио посједе од угарског краља Матије Корвина али је Радановић изразио сумњу у тај податак јер не постоје докази да су тада формирана стална насеља у којима су настањени Срби.

— Несумњиво је да се прва стална насеља српског становништва формирају четрдесетих и педесетих година 16. стољећа. Она су била непосредна посљедица промјена на политичкој карти Угарског краљевства насталих након Мохачке битке 1526. године. Била је то најсудбоноснија битка у повијести Угарске и Хрватске те је одредила даљи ток повијесног раздобља ширег панонског подручја. Турци су до 1552. заузели цијело подручје западне Славоније и дијелове населили Србима из Босне као лојалним припадницима

османске империје и помоћних војних трупа у такозваном влашком статусу – истакнуо је Радановић.

Објаснио је како не говори о етничким Власима већ о влаху као социјалној категорији. Етнички су то били Срби што не искључује могућност да је било и оних који су били влашког или мјешовитог влашко-српског поријекла. Они су у Босни изгубили дотадашње социјалне бенефиције које су добили у западној Славонији: могли су поново насељивати земљу, а порезне обавезе били су далеко мање него код осталих становника. Заузврат су морали ратовати што је подразумевало да су мушки чланови били одсутни од куће и по годину дана те да су били изложени погибели.

— Османско царство је у то вријеме било у неким елементима много толерантније од већине западноевропских земаља гдје су бјеснили вјерски ратови између католика и протестаната. Православно становништво било је вјерски организирано. Пресељавањем из Босне у западну Славонију вјерски живот је неометано настављен па је основано неколико манастира и епархије – устврдио је повјесничар.

Досељавало се у релативно кратком раздобљу, од 10 до 15 година. Не зна се поуздано из којих дијелова Босне јер су

се презимена тада, из генерације у генерацију мијењала, а неке их породице уопће нису имале. Успостава сталних презимена код Срба је устањено у тек 17. и 18. вијеку. Овдје су затекли празна насеља на којима је живјело хрватско становништво избјегло пред Турцима у страху од насиља, пљачке и одвођења у робље. Њихова насеља су обновили, а негдје су основали потпуно нова.

Добар дио Срба доселио се око 1700. године јер је Славонија била кршћанска, сигурност је била већа, а био је загарантиран и вјерски живот. Најпримамљивија је била земља. На огромним опустјелим површинама настала су многа нова насеља. Задњи вал досељавања

догодио се између два свјетска рата, прије свега почетком двадесетих година када је током аграрне реформе, власт Краљевине Југославије национализовала имовину мађарске аристократије. На том је земљишту основан читав низ насеља, највише у околици Вировитице и Слатине. Обично се говори да су то насеља солунских добровољаца, али нису искључиво они добивали земљу. То су углавном били Срби из Босанске крајине, источне Херцеговине, Лике и једног дијела Горског котара.

— Ваља констатирати статистичку, демографску чињеницу, коју најчешће испуштамо из вида. Према државном попису из 1931. године, посљедњем у Краљевини Југославији, на подручју западне Славоније живјело је 110.000 особа српске националности. У исто то вријеме у Лици их је било 96.000, Банији 90.000, Кордуну 80.000, сјеверној Далмацији 83.000, а у источној Славонији 44.000. Дакле, у западној Славонији живјела је најбројнија српска заједница на тлу Хрватске, али и поред видљивије бројности, у односу на неке друге дијелове, у свим повијесним раздобљима нису били толико друштвено и политички присутни. Но вриједи истакнути да су локални Срби овдје генерацијама живјели у добросусједским односима са свим народима, прије свега с Хрватима с којима дијелимо повијесно искуство и све недаће живљења под туђинским јармом – казао је Радановић.

— Наши прајдедови су у Првом свјетском рату заједно гинули далеко од својих домова. Такођер дијелимо једно важно, можда и најважније искуство партизанске борбе против фашизма које је након ослобођења Југославије поновно омогућило нормализацију живота наших дједова и родитеља. На тим позитивним искуствима треба градити будућност Срба и Хрвата на овим подручјима – закључио је Радановић.

■ Горан Газдек

Живјело се у добросусједским односима – Милан Радановић

Сачувана сјећања читавих генерација

Објављена је књига о Србима Копривничко-крижевачке жупаније

НЕДАВНО је у Великом Поганцу одржана промоција књиге Филипа Шкиљана и Хрвоја Петрића ‘Срби у Копривничко-крижевачкој жупанији: од досељења до данас’. Након уводних ријечи ЈОВЕ МАНОЈЛОВИЋА у име организатора – вснм-ова Копривничко-крижевачке, Загребачке и Вараждинске жупаније, Расиње и Соколовца, Копривнице и Крижеваца, важност издања истакнули су расињски начелник ДАНИМИР КОЛМАН и дожупан РАТИМИР ЉУБИЋ, а један од зачетника потхвата, БРАНКО

ДУЛИКРАВИЋ, захвалио се ауторима на преданом раду. Најискрпније је о књизи говорио један од аутора, познати копривнички повјесничар Петрић. — Многе су вриједности овога краја везане уза српски народ. Овим дјелом нисмо покушавали изнијети генерално мишљење или подвлачити чврсту црту попут аматера, него је колега Шкиљан обавио више од 40 интервјуа да бисмо добили генерацијски преглед живућих свједока. Управо су та сјећања, која се прва губе из колективног памћења, најважнија; да је књига рађена прије

Промоција у Великом Поганцу

којих 50 или 60 година, могли смо још дубље ући у истраживање. Но нужност је да се повијест овдашњих Срба истражује, без обзира на околности. Ми овдје поред оне средњовјековне и феудалне доносимо сувремену, ону започету Другим свјетским ратом. Тај је дио обрађен изношењем података о тадашњим страдањима овдашњих људи, али и о њихову покрштавању, односно преласцима с православне на римокатоличку или гркокатоличку вјеру. Требало је рећи да су многи тада спашени захваљујући заједничкој народноослободилачкој борби јер је та тема досад обрађивана из прилично идеолошке перспективе, кроз кретање партизанских јединица те борбу и успоставу нове власти, но не и из позиције самих Срба. Ми смо узели у обзир све стране, па је тако постало видљиво да је и Српска православна црква заслужна за очување идентитета народа у овим крајевима. Дио књиге бави се свакодневницом обичних људи, од оних у обитељским задругама до успона и падова појединаца у Војној крајини, али и српском властелом у доба ширења Османског Царства – нагласио је Хрвоје Петрић, испричавши се у име суаутора Шкиљана ради немогућности доласка на промоцију.

■ З. В.

‘Нушић’ лети у Ирску

Гледаоци су за време представе носили заштитне маске, али су дланови били слободни и нису их штедели

ДРАМСКА секција Културно-уметничког друштва ‘Бранислав Нушић’ из Борова одиграла је пред домаћом публиком представу ‘Две карте за Даблин’. Премијера је била прошле године, када је због великог интереса одиграна два пута у седам дана, а након тога још четири пута, у Пачетину, Трпињи, Беочину

зараде покушавају доћи кријумчарењем дроге, све то уз низ комичних ситуација. — Представу смо у међувремену адаптирали и сада траје нешто дуже од првобитне. До сада је смо је извели седам пута и задовољни смо. Волим то што радим и уживам. Порука представе је да је код куће ипак ајбоље – каже СЛОВОЉУБ ЛАЗИЋ који игра главну улогу. Лазич је дугогодишњи члан и један од

за нас прави професионалци јер имају дугу традицију драмског аматеризма – прича Љуба која тумачи улогу Стоје. И Тривка Аднаћ је пензионерка која је у драмској групи активна последњих пет година. Овога пута је имала захтеван задатак јер је играла две улоге.

— Није ми било тешко да се уживим у обе улоге иако су потпуно различите, удовица Смиља је врцкаста и кокетна, а цариница озбиљна и строга. Већи проблем је што сам се током представе морала три пута брзо пресући – прича Тривка. У представи још играју СТЕВАН КАМАН, ЈАСНА и ЛАРА ВЕСЕЛИНОВИЋ. — Играла само улогу девојчице Грети. За представу сам научила неколико песмица на енглеском, а мало сам и плесала. Немам трему јер на сцени не размишљам о публици већ само о томе како ћу што боље одиграти улогу – каже 9-годишња Лара која би једног дана волела постати професионална глумица.

Према речима председника куд-а РАДЕ БОСИЋА драмска група би с овом представом требала путовати у Стапар, Житиште и Теслић што ће зависити од епидемиолошке ситуације. И на представи у Борову број посетилаца је био ограничен и прилагођен величини дворане Културног центра уз дезинфекцију и размак. Гледаоци су за време представе носили заштитне маске, али су дланови били слободни и нису их штедели да награде боровске глумце.

■ Д. Б.

Представа ‘Две карте за Даблин’

и Обудовцу. Ауторка и редитељка представе је Мила Ландуп, водитељка драмске секције боровог ‘Нушића’. — Тема је актуелна, животна и блиска свима јер говори о одласку људи с нашег подручја у иностранство ‘трбухом за крухом’, али обрађена из шаљивог угла. Упркос хумору, ипак је наглашено да је исељавање становништва озбиљан проблем – каже ова наставница у пензији. Радња овог драмског комада одвија се у Борову и на аеродромима у Клиси и Даблину, а прати одлазак брачног пара Стојана и Стоје у Ирску који до лаке

оснивача боровског куд-а па је осим у драмској секцији, дуги низ година био и члан првог фолклорног ансамбла, а касније и ветерана. До сада је учествовао у неколико монодрама, скачева и представа. У последњој му је партнерка ЉУБА БОСИЋ, пензионерка која се у рад драмске секције укључила пре десетак година.

— Ово је моја прва важнија улога. Добро сам се снашла, лако учим текст и већ смо уиграни и опуштени. Мало треме је било једино у Беочину где смо наступили пред њиховим глумцима који су

ИНФО Љубљење у стиховима

УМЈЕТНИЧКИ пројект Песма на дан глумице СВЕТЛАНЕ ПАТАФТЕ, водитељице загребачког Театра Пуна кућа, настао је у доба пандемије коронавируса када је свакога дана на Фацебоок страници Српског културног друштва ‘Просвјета’ читала по једну пјесму из опуса српске љубавне поезије. Но коначно је добио и живу верзију.

Под називом ‘Стиховима те љубим’ гостовала је у Дарувару на 1. Данима српске културе од 6. до 11. српња. У великој дворани прекрасног простора Дворца Јанковић рецитирала је стихове Мике

Светлана Патафта
у Дарувару

Антића, Васка Попе, Јована Дучића, Лазе Костића, Магије Бечковића, Десанке Максимовић и многих других поета који су задужили српско пјесништво у повијести, као и савремених пјесника. — Сада је дошло је вријеме да кренемо уживо. Било је лијепо видјети пуну дворану чак и у складу с епидемиолошким препорукама. Много сам задовољна, Дарувар је први град у којем сам гостовала, ово је била премијера и надам се да ћемо имати прилике дружити се са публиком и у другим мјестима – изјавила нам је глумица након наступа.

Претходно, Светлана Патафта је у Српском културном центру ‘зидор Добровић за дјецу од 7 до 13 година водила радионицу на којој је приказан филм Биберче настао у Максимирској шуми. — Радионички сусрети су ми јако занимљиво зато што први пут сусрећем неку групу. Кад су дјеца у питању ствар постаје много комплекснија у самој комуникацији. На почетку су били суздржани али, када смо кренули у вјешбе онда су се сви смијали. Отворили смо неке теме, мени било битна да процјене што су направили у свом младом животу, а да је то представљало велико дјело. Биберче је дјечак који је израстао у великог момка само зато што се успио изборити с великом аждајом и на том симболичном нивоу дошли смо до приче што су то велика дјела. Видјела сам како дјеца суосјећају с другим људима и битно им је да помогну – рекла нам је Светлана. Ученик НЕМАЊА ПОПОВИЋ који ће на јесен у 5. разред био је на вечери поезије и на радионици.

— Иако ме највише занима природа пријавио сам се радионицу гдје сам глумио змаја, а нисам желио пропусти ни пјесме јер волим поезију – рекао нам је Немања.

■ Г. Г.

Волонтерски ‘Промопаркић’

Млади волонтери широм Хрватске промовирају своја искуства

Милица, Стефано (стоје десно), Звонимир и Клој (чуће десно)

У БЕЛОМОНАСТИРСКОМ Етнолошком центру барањске баштине одржано је волонтерско догађање ‘Промопаркић’. Проведе га волонтери Ромског националног вијећа (РНВ) из Загреба, због побољшања положаја Рома кроз активности међународних волонтера у склопу ЕУ-програма Европске снаге солидарности.

‘Промопаркићем’ у вријеме пандемије коронавируса млади волонтери широм Хрватске промовирају своја искуства. У Белом Манастиру гостовале су двије волонтерке: КЛОЈ ГАБАР из Француске и МИЛИЦА КУЗМАНОВИЋ из Београда те два волонтера: СТЕФАНО КЕРУВИНИ из Аргентине и ЗВОНИМИР РАЈКОВИЋ из Загреба. Истакнули су предности волонтирања као добро искуство у изграђивању личности те прилику за упознавање разних земаља, народа и учење језика. Објаснили су како се пријавити на волонтирање. На свој младалачки начин своја искуства подијелили су с присутним Барањцима. На ‘Оазин’ позив на ‘Промопаркић’ се одазвало 17 младих и још неколико мало старијих особа. Можда се нетко од младих послје овога одлучи на волонтирање, па макар у Белом Манастиру, јер за тим увијек постоји потреба.

■ Јован Недић

Хисторијат Острова

Књига о селу у општини Маркушица представљена је у Српском културном центру Вуковар

У оквиру пројекта 'Сведоци времена' који је пре три године покренуо Одбор за културу Заједничког већа општина, из штампе је недавно изашла књига о селу Острову у општини Маркушица која је и представљена у простору Српског културног центра Вуковар. Аутори књиге 'Сведоци времена – историјски преглед развоја села Острова' су историчари Вељко МАКСИЋ и Небојша ВИДОВИЋ.

— Ово је трећа едиција у истраживачко-историографском пројекту везаном за

насеља у којима живе припадници српске заједнице на овом простору, а који се одвија у сарадњи са Министарством културе и информисања Републике Србије – истиче Небојша Видовић, председник Одбора за културу зво-а које је издавач тог дела. До сада су штампане књиге о селима Клиси и Вери, а у истраживачки подухват о селу Острову, Максић и Видовић су кренули на иницијативу самих мештана.

— Ове године је због епидемије корона-вируса истраживање било отежано јер нисмо могли одлазити у архиве. Међутим мештани су сами прикупили доста материјала, фотографија и докумената међу којима и споменицу школе коју су сачували. На основу тих података и доступне литературе те из разговора с њима, прикупили смо податке и објединили их у ову књигу – каже Вељко Максић и додаје да се прошлост Острова не разликује битно од историје других села на овом подручју јер су се сви важни догађаји одразили и на ту средину.

— Имали смо споменицу школе и записе учитеља уз помоћ којих смо могли пратити развој школства уназад 120 година, али и менталитет људи – прича Максић и додаје да је најдоступнија била грађа из блиске прошлости са доста сачуваних новинских записа, архивске грађе и фотографија, док је до старијих података било теже доћи.

— Острово је припадало нуштарском властелинству чија је архива спаљена

тако да смо теже долазили до података из 18. и 19. века. Из османлијског периода који је у нашој прошлости доста неистражен, сва грађа се углавном налази у Истанбулу за шта је потребно познавање језика. Нешто грађе коју су прикупили други истраживачи, ипак смо пронашли у Београду и Осиеку. Пронашли смо доста података који се односе на средњи век те из античког периода јер се Острово налази у близини Винковаца, познатог античког локалитета. Мислим да смо успели да покажемо континуитет насељавања на овом простору, али то није коначно и има простора да се допуњава – говори Максић и додаје да циљ пројекта није да донесе нека нова, револуционарна открића већ да свако од насеља о којем пишу добије књигу у којој ће бити обједињена његова историја.

— Не може се рећи ни да је у питању само национална историја и да се књига односи само на српску заједницу. У њој је обједињено све што смо могли да прикупимо и што чини прошлост Острова без обзира да ли су у питању Срби, Мађари или Хрвати – закључује Вељко Максић.

— Потрошили смо доста времена на одласке у архиве и претрагу грађе, али је вредело труда који смо уложили – истиче Небојша Видовић. Књига о Острову штампана је у 120 примерака, а биће доступна и у пдф облику.

■ Д. Бошњак

Књига Вељка Максића и Небојше Видовића

Умрла најстарија Кордунашица

Љубица Батало умрла је у 101. години у Доњем Приммишљу крај Слуња

ТРИНАЕСТОГ јула ове године преминула је, колико је нижепотписаном познато, најстарија становница Кордуна. Љубица Батало умрла је у 101. години живота у Доњем Приммишљу крај Слуња. Рођена је 23. марта 1920. у Горњем Приммишљу, а супруг Милан умро је још 1975. године. Имала је кћерку и четири сина, петеро унучади и четворо праунучади.

До смрти је живјела у обновљеној кући у Доњем Приммишљу с најмлађим сином. Двојица синова који живе у Србији, због пандемије и затворених

граница нису могли доћи мајци на сахрану.

— Бака Љубица је цијели свој живот живјела и радила на селу, углавном тешке пољопривредне послове. Ту је провела

ратне године, а за вријеме Олује је остала на свом огњишту заједно са пар комшија. Била је вриједна, духовита, доброг памћења и разума. Умрла је код куће након кратке болести у окружењу чланова породице – рекла је ГОРАНКА МАНДИЋ, председница ВСНМ-а града Слуња и геронтодомаћица слуњског Црвеног крижа. У склопу пројекта Зажели три пут тједно обилазиле Доње Приммишље и помагале тамошњим особама старије животне доби, међу њима и баки Љубици.

■ М. Ц.

Љубица Батало
(1920 – 2020.)

Stogodnjak (539)

24. 7. – 31. 7. 1920: о мучним приторима изгона Ријећана из града пише већина хрватских гласила: 'Поворке Југославена, истјераних из Ријеке, крећу се према Бакру, водећи са собом жене и дјecu и носећи са собом малене завежљаве рубенине и одјеће. Људи који су се родили на Ријечи или који су оvdje живјели на десетке година, морали су смјеста оставити волјени град, свој дом и посао...као задњи просяјци. Њихове пословнице, раднице, дућане, складишта и друго – све је то поразбијано, запалјено, опљачкано, разнесено... А биједни ови наши људи, што ли су скривили? Ништа! Криви су само зато што су Југославени. I eto, овакве се грозоте, оваква звјерства и бездушности догађају након свјетскога рата који је имао донјети тобожње помирење и праведно уређења односа међу народима, који се тобоже водио за начело samoodређења народа! Nema помирења, nema samoodређења народа, već се наш испачени народ налази на удару најбезобзирнијег imperijalizма...'

* 'Ima jedno gnezdo orlova na Kaptolu. Tamo gore je društvo nečistih savesti što beži od modernog grada ko vrag od tamjana. Kaptol je tradicionalno vezan s Gričkom vešticom i krvavim mostom, pa kao što je i Grička veštica koji put tamo zalutala, dogodi se da i danas zaluta po koja nepoćudna i 'bogohulna' knjiga. Tako se nekako dogodilo i s mojom knjigom 'Spas duše'.

Orlovi su kljuvali po crnim slovima jer su mislili da je to sveto zrnje, a kad tamo rasrđiše se i poslaše nam u grad poslanicu pod naslovom 'Hrvatska prosvjeta' ili Hrvatska pomrčina. To je mesečno glasilo Kola Hrvatskih Nepismenjaka ili crne internacionale u kome g. urednik veli: 'Dakle, g. Micić, umjesto mistike daje bogohulstvo. I to je živa istina...' Uistinu, danas o umetnosti, a pogotovo o modernoj, piše svako – bez razlike roda i mozga. I svako ima svoje visoko i suvereno mišljenje, koje je nepogrešivo do sakrosaktnosti. Ja se osećam obavezan, ne sebe radi, nego umetnosti radi, a pogotovo radi njene slobode, da upozorim na vrlo vrednog g. urednika 'Hrvatske Prosvjete' kako je on i u umetnosti 'nepogrešiv' kao vrhovni njegov zemaljski zaštitnik u Rimu...' piše uz ostalo pjesnik Ljubomir Micić u povodu kaptolskog prikaza njegove knjige 'Spas duše' u kojoj objavljuje i program zenitizma, jugoslavenskog književnog pravca bliskom ekspresionizmu.

* Crna Gora je opustošena najezdom milijuna skakavaca koji prijete da poharaju i usjeve u susjednoj istočnoj Hercegovini. S Cetinja dolazi ozbiljno upozorenje da zemlji prijete glad.

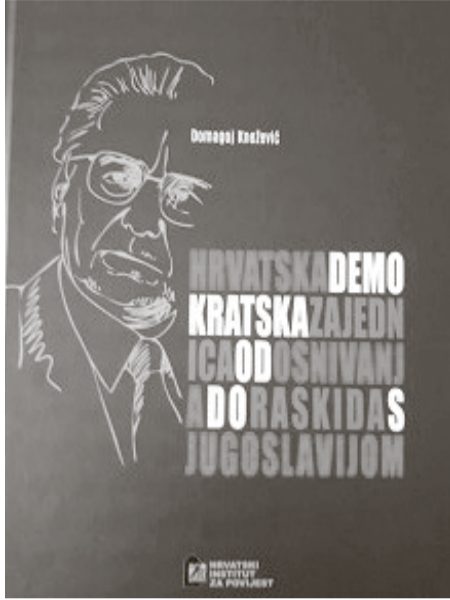
■ Đorđe Ličina

taljnijeg poznavanja suvremene hrvatske historiografije, već je letimičnim pogledom na imena duhovnih otaca Kneževićevog opusa moguće naslutiti osobine tog opusa. Marijan i Nazor su desno-nacionalistički povjesničari. Ivica Lučić bivši je voditelj Sigurnosno-informativne službe Hrvatskog vijeća obrane. Objavljeni stenogram njegovog razgovora s Tuđmanom 11. lipnja 1994. otkriva da je Lučić sebe okarakterizirao kao 'praktično velikohrvata' koji želi 'bar Banovinu, bez ikakvih, bez Muslimana, bez Srba'. Zasnijevajući godinu objavio više knjiga i radova u kojima uglavnom brani Tuđmanovu politiku. Josip Jurčević propali je predsjednički kandidat i poznati povjesničarski revizionist, član 'Društva za istraživanje trostrukog logora Jasenovac.'

Kneževićeva opsežna knjiga – 616 stranica velikog formata – osim kraćeg uvoda obuhvaća razdoblje od famoznog 'plešivčkog sastanka' – održanog 19. siječnja 1989. u kleti ANTE LEDIĆA u vikend-naselju Stošinec na Plešivici pored Samobora, na kom je Tuđman proglašen predsjednikom 'Inicijativnog kruga za osnivanje demokratskog udruženja' – pa do 8. listopada 1991. kada je Sabor dominiran HDZ-om donio definitivnu odluku o raskidu svih veza s Jugoslavijom. Tu je i opsežno poglavlje o HDZ-u Bosne i Hercegovine. Autor kombinira kronološki i tematski pristup, pa se, primjerice, poglavlja kao što su 'Početak demokratizacije u Hrvatskoj', 'Ključni sastanci Inicijativnog kruga i pojava Veselićine frakcije' ili 'Prvi dani vlasti' smjenjuju s onima naslovljenima 'Organizacijsko jačanje' ili 'Unutarstranački sukobi'. Što se izvora tiče, osim onih već objavljenih, Knežević knjigu uglavnom temelji na dokumentima Službe državne sigurnosti SR Hrvatske, pismohrani VLADIMIRA ŠEKSA te opsežnoj stranačkoj dokumentaciji koju mu je ustupio ANTE BELJO, nekadašnji istaknuti član HDZ-a i zapaženi gost rubrike 'Greatest Shits' tjednika Feral Tribune.

S obzirom na nepreglednu količinu materijala, dokumenata i novinskih članaka koje Knežević citira, na prepričani sadržaj nepreglednog niza HDZ-ovih partijskih i državnih sastanaka, mitinga i diskusija, na opise kadrovske politike, unutarstranačkih sukoba ili utjecaja ključnih političkih događaja na razmišljanja vodećih HDZ-ovaca – studija je naizgled koristan izvor podataka. Slabost knjige neprekidno je narativno gomilanje događaja i rasprava te je potrebna značajna količina mazohizma za proboj kroz stotine stranica monotonije. Takva metodologija ide nauštrb analize: primjerice, pobjedu HDZ-u na prvim izborima Knežević objašnjava 'jasnoćom političkog programa', odnosno njegovim glavnim točkama – pomirbom, obranom suvereniteta, odličnom unutarnjom organizacijom i jedinstvom s iseljeništvom. Ništa tu nismo doznali, recimo, o realnim posljedicama ekonomske krize na legitimitet jugoslavenskog socijalističkog projekta u očima običnih građana, na njihove izborne preference te traženje protestne opcije. Osim kurtoaznih opaski, ništa nismo doznali o klasnoj strukturi birača HDZ-a. Tek tu i tamo ima zanimljivih podataka, primjerice o regionalnoj, obrazovnoj i spolnoj strukturi 136 članova Inicijalnog kruga HDZ-a: bilo je 55 posto Zagrepčana, šezdesetak posto visokoobrazovanih i 96 posto muškaraca. Gomilanje faktografije ne objašnjava kako je stranka osnovana 17. lipnja 1989., na čijem je osnivačkom sastanku prisustvovalo 48 delegata, u manje od godine postala dominantna politička snaga u zemlji. Za razumijevanje uzroka političkih promjena treba analizirati događanja u samom društvu, što Knežević uglavnom ne radi, pa mu je knjiga slabe eksplanatorne snage. Sve su to mnogo bolje napravili SVEN

606 stranica monotonije

CVEK, JASNA RAČIĆ i SNJEŽANA IVČIĆ u studiji o Borovu: osim što je ta knjiga daleko pitkije i zanimljivije napisana, donosi intrigantnije zaključke bitno veće spoznajne vrijednosti.

Knežević, međutim, pati od mnogo suštinskih problema. Kao i svakom hrvatskom nacionalistu, konstitutivnost Srba mu je izvor nepresušnih frustracija, a dijeljenje suvereniteta simbol sakaćenja nacionalnog uda. Riječ je, dakako, o odredbi Ustava SR Hrvatske po kojoj je ona bila definirana kao 'nacionalna država hrvatskog naroda, država srpskog naroda u Hrvatskoj i država drugih naroda i narodnosti kojoj u njoj žive', a što je HDZ izbacio iz Božićnog ustava donesenog u prosincu 1990. – 'odluka zasigurno netaktična, pa čak i glupa', kaže IVO GOLDSTEIN. Za Kneževića je, reći će gostujući na YouTube kanalu časopisa Obnova – čije se uredništvo ideološki, a dijelom i personalno poklapa s ekstremno desnom strančicom Generacija obnove – nerealno da se Srbe u Hrvatskoj 'još od Khuen-Hédervárya za sve pita'. I dok je ideja da bi se Hrvati trebali dogovarati sa Srbima u zemlji kojoj je taj narod 1991. činio 12 posto stanovništva nepodnošljiva – a da ne govorimo o razumijevanju traume ustaškog genocida – i dok konstantno ističe (realno) velikosrpstvo i veze SDS-a i Beograda, za Kneževića su suverenitet i konstitutivnost bosansko-hercegovačkih Hrvata neupitni i samorazumljivi. Bez trunke zadržke regi-

Dok Knežević pedantno nabraja svaki četnički incident u Hrvatskoj, HDZ je stranka 'navodno povezana s ideologijom ustaštva'; dok se zgraža nad progonima koje poduzimaju podivljali srpski nacionalisti, nema ni slova o divljanju Hrvata

strira da je HDZ BiH 'organizacijski bio dio HDZ-a' te brani stranku koja prijeti ustanom ukoliko Hrvati u Bosni 'budu manjina'. HDZ-ov proglas iz studenog 1989. u kojem se spominju 'povijesne i prirodne granice hrvatskog naroda' interpretira kao 'obranu hrvatskih interesa u BiH'. Kako je HDZ te interese 'obranio' zločinačkim ratom s Bošnjacima, nešto bi mogli reći Hrvati Lašvanske doline, Vareša ili Kaknja.

Nema nikakve sumnje da je političko i vojno vodstvo Srbije i JNA tijekom raspada SFRJ – predvođeno MILOŠEVIĆEM, JOVIĆEM i KADIJEVIĆEM – bilo duboko zločinačko, a ono krajiških Srba zločinačko i suicidalno: upitno je da li bi Hrvatska izbjegla rat i drugačijom vlasti. Međutim, dok Knežević pedantno nabraja svaki četnički incident u Hrvatskoj, HDZ je stranka 'navodno povezana s ideologijom ustaštva'; dok se zgraža nad progonima koje poduzimaju podivljali srpski nacionalisti, nema ni slova o divljanju Hrvata, recimo o zadarskoj kristalnoj noći i masovnim deložacijama. Ustaškog dužnosnika VINKA NIKOLIĆA u doktoratu je opisao kao 'istaknutog iseljenika' – zanimljivo, taj je detalj izostavljen u ukoričenoj verziji. Ukratko, neprestano negiranje, odnosno umanjivanje jednog nacionalizma i neprestano prokazivanje drugog, ili hotimična ćoravost kao metoda.

Od teze da 'optužiti Tuđmana kao antisemita nije imalo nikakve osnove' – nego da je 1989. dio židovske zajednice 'uz neskrivenu podršku S. GOLDSTEINA' iz političkih razloga poslao javno pismo o skandaloznim CILIGINIM citatima koje Tuđman bez ikakve ograde navodi u 'Bespućima povijesne zbiljnosti', preko tvrđenja da su optužbe o dogovorima u Karadorđu 'konstruirane', pa do političkih atentata i javnih ubojstava – ANTE PARADŽIK, SAŠA GEŠOVSKI i JOSIP REIHL KIR su 'tragično poginuli', pri čemu se navodi da je glavni razlog nezadovoljstva Reihl-Kirom bila 'slaba priprema obrane osječkog područja' i da ga je ubio rezervni policajac ANTUN GUDELJ, ali se ne spominju mogući nalogodavci – ne postoji gotovo niti jedna HDZ-ova i nacionalistička svinjarija koju Knežević ne negira ili ne opravdava. A tu su i floskule poput one da je 'međunarodna zajednica stvorila Jugoslaviju', što otkriva zabrinjavajuće nepoznavanje historije doktoriranog povjesničara.

Imalo iscrpnije seciranje knjige zahtijevalo bi višestruko veći tekst, no poglavlje 'Dezideologizacija društva' zaslužuje uvrštavanje u historiju propagande. Autoru je ovdje proradio i represivni refleks, pa navodi kako su nakon preuzimanja vlasti brojni novinari 'pod krinkom demokratskih sloboda nastavili rat protiv HDZ-a', dok je 'opće poznato' da su mnogi 'suradnički vezani za komunističke tajne službe'. Unatoč tome 'nisu provedene veće političke čistke', tek je 'jednom legalnom akcije države kao vlasnika za predsjednika Upravnog odbora Glasa Slavonije postavljen B. Glavaš': povjesnik naravno ne spominje da je osječki gubernator potom u redakciju ušetao s pratinjom naoružanom dugim cijevima. Opravdavanje 'većih promjena strukture zaposlenih' u školstvu i drugdje – da ne spominjemo. A dok se Knežević zgražava nad ideološki podobnom policijom u doba socijalizma, u kojoj su uz to natprosječno zastupljeni Srbi, podrazumijeva se da su nakon pobjede HDZ-a i čistki u policiji novi policijski kadrovi regrutirani preko lokalnih organizacija nove vladajuće partije.

Knežević, uostalom, vlastiti cilj jasno izlaže već u uvodu: 'smatram da je knjiga u biti jedan činjenično utemeljen odgovor na veliki broj javnih konstrukcija koje su se

Autor Domagoj Knežević
(Foto: Boris Šćitar/
Večernji list/PIXSELL)

pojavile tijekom političkog procesa tzv. detuđmanizacije, koji je za cilj imao poništiti sve najvažnije nacionalne političke dosege iz analiziranog razdoblja, ali koji je na sreću neslavno okončao'. Zbog geste kojom jasno naznačuje retuđmanizatorsku namjeru gotovo bi mu se – paradoksalno – moglo priznati intelektualno poštenje, međutim, ta gesta ne poništava sadržajnu laž, licemjerje i nacionalizam koje ta namjera nužno podrazumijeva. Uostalom, vjerojatnije je da Knežević zapravo ne vidi kontradikciju između 'činjenične utemeljenosti' i apologije HDZ-ovih političkih i stvarnih zločina: haška presuda hrvatskom vodstvu u BiH za njega je, kaže u jednom intervjuu, dokaz da je riječ o političkom sudu.

U ispadu totalitarnog impulsa, drugi predsjednik bosanskog HDZ-a STJEPAN KLJUJIĆ stranku je 1990. nazvao 'planetarnom organizacijom svih Hrvata'. Upravo zbog toga što je svojevrsna enciklopedija razmišljanja stranačkih članova knjiga je – bez ikakve ironije – nenamjeran, ali vrijedan doprinos kritici HDZ-ovog uma. No po svom naumu ne predstavlja ništa drugo do translaciju ofucane stranačko-nacionalističke istine u navodno historiografski diskurs, zbog čega neće potaknuti nikakve rasprave: mrtav spomenik živoj laži. Nema sumnje da su potrebne studije HDZ-a koje bi realistično i kritički pristupile i pozitivnim i opakim ostvarenjima te organizacije. Međutim, baš kao što je za autora proglašenje neovisnosti 'odluka koju je hrvatski narod bez ikakve sumnje dugi niz godina priželjkivao', a HDZ-ova politika predvođena Tuđmanom 'doista uspješan odgovor na većinu problema hrvatskog naroda izniklih u raspletu jugoslavenske krize', i baš kao što Knežević malo kad razlikuje Srbe od njihovog političkog vodstva, čini se da i HDZ vidi kao organsku transmisiju volje postrojenog naroda na dugačkom povijesnom putu ka suverenitetu, po principu: narod-partija-vođa.

Fakt da se povjesničar toliko uživljava u subjekt o kojem piše da možemo govoriti o stapanju s objektom vlastite ljubavi, koji bi se takvim činovnikom tuđmanizma mogao ponositi – ili je u pitanju glas samog vođe iz groba? – još je jedan simptom toga da je društvo stiglo u fazu zrele Tuđmanove kanonizacije. To, uostalom, i nije tako loše. TVRTKO JAKOVINA predvidio je da će Tuđman u hrvatskom imaginariju završiti kao TITO: jednom nerealno obožavan, a potom odbaćen, pri čemu će upravo članovi HDZ-a prvi zagovarati ukidanje njegovih spomenika iz javnih prostora. Shodno tome, Kneževićeva apoteoza Tuđmana i njegove partije po svojoj je funkciji i formi savršena reinkarnacija dogmatskih, servilnih i nekritičkih momenata socijalističke historiografije. Pri čemu jedna ipak zastupa vrijednosti solidarnosti i antifaišizma, a druga nacionalnog ekskluzivizma: tim će prije potonja završiti na rezalistu. ■

Temeljenje dohotka

Ministri iz Španjolske, Italije i Portugala Pablo Iglesias, Nunzia Catalfo i Ana Mendes Godinho apelirali su na evropske institucije da uvedu panevropski minimalni dohodak u cilju zadovoljenja osnovnih potreba svih ljudi te borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Njemačka je izgleda spremna razmotriti prijedlog za vrijeme svog predsjedanja EU-om

SREDINOM svibnja, kada su sve evropske zemlje još bile u stanju *lockdowna* zbog epidemije koronavirusa, tri ministra i ministrice iz Španjolske, Italije i Portugala napisali su otvoreno pismo, objavljeno u više evropskih novina, u kojemu su apelirali na evropske institucije da uvedu panevropski minimalni dohodak, novčanu pomoć koja bi se davala svim evropskim građanima čiji prihodi uslijed krize nastale zbog pandemije padnu ispod dogovorenog minimuma. Nešto ranije, u travnju, 25 članova Evropskog parlamenta uputilo je evropskim institucijama sličan apel, u kojemu su predložili uvođenje minimalnog dohotka od najmanje 60 posto srednjih prihoda kućanstava u članicama EU-a.

Ova dva apela nisu prvi put da se u Evropi razmatra koncept univerzalnog temeljnog dohotka ili neke njegove varijante, no uvijek bez uspjeha. Ovog puta, međutim, situacija je drugačija jer se Evropa suočava s najgorom ekonomskom krizom nakon Drugog svjetskog rata s obzirom na to da su, uz tisuće umrlih od Covid-19, milijuni ljudi ostali bez posla.

Pismo su napisali španjolski ministar za socijalna pitanja PABLO IGLESIAS te talijanska i portugalska ministrica rada i socijalne politike NUNZIA CATALFO i ANA MENDES GODINHO. Portugal i Italija pritom su države koje već imaju takve nacionalne programe, Italija od prošle godine, a Portugal od 1996. Slične programe provodi i niz drugih država, no oni se međusobno značajno razlikuju, a mnogi bi se prije mogli svrstati u kategoriju klasične socijalne pomoći nego univerzalnog minimalnog dohotka.

U tekstu naslovljenom 'Prema evropskom minimalnom dohotku' autori su napisali da je potreban koordiniran evropski odgovor kako bi se izbjegla nova ekonomska i društvena kriza te da bi se, u cilju zadovoljenja osnovnih potreba svih ljudi te borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, trebao razmotriti sistem zajedničkog minimalnog dohotka osmišljen iz ambiciozne i integrirane perspektive. Napisali su i da temelj za taj sistem ne bi trebala biti razina preživljavanja u pojedinim članicama, već 'zakonski obavezujući okvir prema kojemu će svaka članica uspostaviti adekvatan minimalni dohodak koji odgovara životnom standardu i stilu u svakoj članici'. Pablo Iglesias, čija stranka ljevice Podemos u Španjolskoj čini vladu sa socijalističkim

Redovi za besplatan obrok u Napulju (Foto: Salvatore Laporta/IPA/PIXSELL)

PSOE-om, rekao je i da bi se uvođenjem ove mjere pružila socijalna zaštita za 113 milijuna Evropljana koji se zbog krize suočavaju sa siromaštvom i socijalnom isključenosti, kao i za 25 milijuna djece koja u Evropi žive ispod granice siromaštva.

Argumentirajući svoj prijedlog, autori pisma pozvali su se na Evropski stup socijalnih prava, dokument koji je Evropski

parlament usvojio 2017. godine i u čijem se 14. principu pod naslovom 'Minimalni dohodak' također konstatira da 'svatko tko nema dovoljno resursa ima pravo na adekvatan minimalni dohodak kojim će se osigurati dostojanstvena egzistencija u sva-

koj fazi života, kao i efikasan pristup svim potrebnim robama i uslugama'. 'Za one koji mogu raditi', piše također u principu 14, 'minimalni dohodak treba se kombinirati s poticajima za integriranje u tržište rada'.

Tako se u ranijim inicijativama na ovaj prijedlog reagiralo argumentom da bi uvođenje evropskog minimalnog dohotka zadiralo u socijalne politike pojedinih članica i time kršila njihova autonomija, kao i onim da bi takva distribucija novca pooštrila tenzije između evropskog sjevera i juga, evropski ministar za radna mjesta i socijalna prava NICOLAS SCHMIT rekao je da je Njemačka spremna razmotriti prijedlog za vrijeme svog rotirajućeg predsjedanja Evropskom unijom, koje je započelo u srpnju. SEBASTIANO SABATO iz istraživačkog centra socijalnih politika European Social Observatory rekao je pak da bi ova mjera mogla služiti i kao svojevrsni štiti od budućih nametanja mjera štednje, jer bi evropskim institucijama bilo teško s jedne strane imati direktivu o minimalnom dohotku, a s druge inzistirati na smanjenju proračunskih deficita članica.

Španjolska vlada, međutim, nije bila spremna čekati da evropske institucije razmotre ovaj prijedlog već je, u isto vrijeme kada je njezin potpredsjednik Iglesias apelirao na EU, započela i vlastiti program uvođenja minimalnog dohotka. Ta je ideja već bila sadržana u postizbornim koalicijskim pregovorima između Podemos i PSOE-a prošle godine, a vlada premijera PEDRA SANCHEZA sada je požurila s implementacijom kako bi spriječila da zbog krize tisuće ljudi potone u siromaštvo. Ukoliko se provede prema planu, taj bi program mogao predstavljati značajan napredak socijalne politike kakva je dosad bila na snazi u toj zemlji. Program, koji je stupio na snagu u lipnju, predviđa uvođenje minimalnog dohotka kojim će biti obuhvaćeno čak 850 tisuća kućanstava odnosno 2,3 milijuna ljudi, a oni bi, ovisno o broju članova kućanstva, svakog mjeseca trebali dobiti između 462 i 1015 eura. Cijeli program državu će stajati tri milijarde eura godišnje.

Španjolska je i prije krize zbog pandemije imala visoku nezaposlenost i razinu ekstremnog siromaštva, a sada o pomoći države ovisi čak sedam od ukupno 47 milijuna ljudi. U samo šest tjedana od uvođenja *lockdowna* 760 tisuća ljudi ostalo je bez posla, uz dotad već nezaposlena tri milijuna i još tri milijuna radnika koji su zbog epide-

Španjolski premijer Pedro Sanchez i ministar za socijalna pitanja Pablo Iglesias (Foto: Gtres/PIXSELL)

mije dobili privremeni otkaz. Samo u Madridu tijekom prve faze epidemije bez posla je ostalo 138 tisuća radnika u tisuću kompanija koje su u tom periodu prijavile bankrot. Također, s četvrtinom djece koja živi u relativnom siromaštvu Španjolska je evropska država s najvećom stopom siromaštva djece. Prema najgorem scenariju koji je izračunala španjolska Narodna banka, ekonomija bi se uslijed krize mogla smanjiti za čak 14 posto, a nezaposlenost narasti na 21 posto, dok bi ukupni dug države mogao narasti na 130 posto bruto domaćeg proizvoda.

Mediji su zabilježili i da su katoličke dobrotvorne organizacije u posljednjih nekoliko mjeseci imale 60-postotno povećanje prometa u svojim pučkim kuhinjama i socijalnim samoposlugama, te da u njih više ne zalaze samo beskućnici već i gerijatrijske bolničarke, konobari i konobarice, prodavači, zabavljači i ljudi koji se bave raznim drugim poslovima povremenog ili privremenog karaktera.

No španjolski program minimalnog dohotka također ne spada u strogo shvaćen koncept univerzalnog dohotka zato što sadrži niz uvjeta koji ljudi moraju ispunjavati da bi se za njega kvalificirali. Moraju biti stari između 23 i 65 godina, imati državljanstvo barem godinu dana i biti registrirani na birou za zapošljavanje. Ovi uvjeti ujedno su i najveća zamjerka programu jer su iz njega izostavljeni mladi ljudi koji su nezaposleni a žive sami, siromašni umirovljenici, imigranti i ljudi koji imaju problema s formalnostima prilikom traženja posla preko burze. S druge strane, žene žrtve trgovine ljudima i obiteljskog nasilja ne moraju ispunjavati navedene uvjete jer su istraživanja pokazala da su žene općenito izloženije negativnim efektima krize nego muškarci. Za razliku od sličnih mjera koje su u raznim zemljama uvedene privremeno, cilj je španjolske vlade da ova mjera bude trajna. Jedan od motiva je i činjenica da Španjolska nema nacionalni sustav socijalne pomoći, već je ta politika postfrankističkim ustavom iz 1978. definirana kao nadležnost pojedinačnih regija.

KOLDO CASLA, predavač na pravnom fakultetu britanskog Sveučilišta Essex, piše da je prva regija koja je započela implementaciju ove ustavne obaveze bila Baskija, 1989. godine, a za njom godinu kasnije Andaluzija. Budući da je sustav decentraliziran, piše Casla, i razlike u načinima na

Španjolska vlada već je započela vlastiti program uvođenja minimalnog dohotka kojim će biti obuhvaćeno čak 850 tisuća kućanstava odnosno 2,3 milijuna ljudi, a oni bi, ovisno o broju članova kućanstva, svakog mjeseca trebali dobiti između 462 i 1015 eura

koje se one provode su enormne, pa tako Baskija ima sličan BDP po glavi stanovnika kao regija Madrida, ali i upola manju stopu siromaštva od glavnoga grada (6,4 i 12,3 posto). Baskijski sustav socijalne pomoći pokriva 88 posto ljudi kojima je ona potrebna, dok za Madrid taj postotak iznosi samo 23. Sveukupna pokrivenost na razini cijele Španjolske je samo 21 posto, a na tri države – Baskiju, Navarru i Asturias – otpada ukupno 43 posto španjolske javne potrošnje za socijalnu pomoć, iako u njima živi samo osam posto ukupnog stanovništva.

U praktički svakoj prilici kada se u zapadnim državama pokušala progurati ideja univerzalnog temeljnog dohotka, protivnici su izlazili s tezom da je to svojevrsno nagrađivanje rasipničkog ponašanja koje ljude demotivira od traženja posla. U Americi su ideju razmatrali i LYNDON JOHNSON 1960-ih, nakon njega čak i RICHARD NIXON, a sada ga u nekoj varijanti propagiraju i američki multimilijarderi poput ELONA MUSKA i MARKA ZUCKERBERGA, no uvijek u varijanti koja ne podrazumijeva istinski univerzalni model i s krajnjim ciljem jačanja postojećeg ekonomskog sistema.

U kalifornijskom gradu Stocktonu, poznatom pod nadimkom 'prijestolnica ovrha', mladi afroamerički gradonačelnik MICHAEL TUBBS još je 2017. godine počeo provoditi pilot-projekt univerzalnog minimalnog dohotka koji je pokazao da su 'upozorenja' ekonomskih liberala o navodnim negativnim posljedicama bezuvjetnog davanja novca predrasude. Iako pilot-projekt Stocktona uključuje samo 125 ljudi, a novac za projekt donira privatna filantropska organizacija, revizija provedena nakon godinu i pol dana pokazala je da nitko od ljudi koji su svaki mjesec dobivali 500 dolara nije zaglibio u lijenost, alkoholizam, kockanje i druge poroke, kako se to običava predviđati. Dapače, 40 posto novca sudionici eksperimenta trošili su na hranu, 24 posto na jednokratne troškove kao što su cipele, haljine za maturnu večer ili kampovi za djecu, 11 posto na režije, devet posto na održavanje automobila i benzin, a manje od

Gradonačelnik Stocktona
Michael Tubbs

Pilot-projekt univerzalnog dohotka koji se od 2017. provodi u američkom Stocktonu pokazao je da nitko od ljudi koji su svaki mjesec dobivali 500 dolara nije zaglibio u lijenost, alkoholizam, kockanje i druge poroke, na što ekonomski liberali običavaju upozoravati

jedan posto na alkohol i cigarete. Korisnici su prijavili i bolje psihološko stanje i veće povjerenje u institucije, a eksperiment je pokazao i da teza kritičara da ljudi zapadaju u siromaštvo zbog donošenja neracionalnih odluka zapravo ne stoji, odnosno da vrijedi obrnuto – siromaštvo navodi ljude da donose loše odluke.

Pozivajući se na projekt iz Stocktona, Američka konferencija gradonačelnika prošlog je mjeseca usvojila rezoluciju kojom sve razine vlasti poziva da istraže mogućnosti uvođenja garantiranog dohotka, no ako je suditi po dosadašnjim prijedlozima gradova, malo je izvjesno da će oni predlagati bezuvjetni dohodak za sve građane bez obzira na njihov radni i bilo koji drugi status. ■

INTERNACIONALA

Represija,
pepeo i krv

Odgovornost za nesreću sirijskog naroda snose bezobzirni Asadovi protivnici, ali i sam predsjednik Sirije koji je uvelike odgovoran za izbijanje pobune

SIRIJA je prošlog tjedna bez službene proslave obilježila 20. godišnjicu dolaska na vlast BAŠARA AL-ASADA, dok su u nedjelju, 19. srpnja, održani parlamentarni izbori. Na njima je 177 od 250 mjesta osvojila vladajuća stranka Baas i njeni saveznici, što ne iznenađuje jer stvarnoj opoziciji nije bilo dopušteno sudjelovanje. Unatoč prividu političkih reformi, Asad mladi tako nastavlja stopama svog oca HAFIZA, nakon čije smrti je tada 34-godišnji Bašar 17. srpnja 2000. preuzeo vlast. Asad stariji iza sebe je ostavio desetke tisuća mrtvih, naročito prilikom slamanja pobune u Hami 1982., kao i povijest gušenja političke opozicije i prava etničkih manjina.

Hafiza prvotno uopće nije trebao naslijediti Bašar. U sirijskom sustavu formalne republike, a zapravo nasljedne diktature, predsjednik je trebao postati njegov – za tu funkciju odgajan i obrazovan – stariji brat BASIL. Međutim, nakon što je Basil 1994. poginuo u prometnoj nesreći, za nasljednika je izabran oftalmolog Bašar, do tada percipiran kao štreber.

Njegov dolazak na vlast obilježila je do tada neviđena živost, poznata kao damaško proljeće. Nicali su politički kružoci, a zemlju je obuzela nada u postepenu demokratizaciju, poduprta činjenicom da je Asad najavio masovnu amnestiju političkih robijaša i zatvorio zloglasni zatvor Mezeh. Imidžu reformatora pomogla je britanski odgojena i obrazovana supruga ASMA. Međutim, Bašar al-Asad brzo se vraća očevim metodama: Human Rights Watch i UNHCR u svojim su izvještajima ubilježili arbitrarna hapšenja, mučenja i ubojstva opozicionara te sustavno kršenje građanskih i ljudskih prava.

Sirijska je istovremeno bila uglavnom sekularna: socijalističku i nacionalističku stranku Baas utemeljio je kršćanin MICHEL AFLAQ. Kao i Aflaq, i Asadovima je arapski nacionalizam bio način da izbjegnju diskriminaciju od strane sunitske većine. Obitelj naime pripada šiitskoj sekti alavita, koncen-

triranoj u sirijskom priobalju oko Latakije. S obzirom na oslanjanje na alavitske kadrove, režim je optuživan kao vladavina manjine nad većinom. Pa ipak, vlast je svakako uživala i raširenu podršku milijunskih sunitskih urbanih srednjih klasa, a unatoč nesmiljenoj diktaturi Siriju je pratio glas zemlje s razmjerno kvalitetnim i dostupnim obrazovanjem te zdravstvenim sustavom.

Sve je to do temelja satrvano u prah, pepeo i krv. U ožujku 2011. 'arapsko proljeće' širi se na Siriju te izbijaju masovni prosvjedi. Povodi su višestruki. Među njima su, svakako, politička represija i neoliberalna globalizacija dvijetisućitih, od koje je uglavnom profitiralo stanovništvo velegradova poput Damaska i Alepa, dok je ruralna periferija siromašila. Vojska uskoro otvara vatru na prosvjednike, koje naoružavaju strane zemlje. U sukob se ubacuje niz regionalnih i svjetskih sila, pa je prerastao u svojevrsni postmoderni treći svjetski rat: Siriju je u jednom trenutku bombardiralo barem desetak različitih avijacija. Režim je preživio zahvaljujući vojnoj pomoći Rusije, Irana i Hezbolaha, islamiste su pomagali Saudijci, Katar i Turska, a Europa i Amerika navodno demokratsku opoziciju. Još uvijek nedovršen sukob na površini je izbacio niz aktera. Zapanjujuću ekspanziju doživjela je ekstremistička takozvana Islamska država. U njenom slamanju ključnu su ulogu odigrali Kurdi. Oni su, predvođeni Radničkom partijom Kurdistanu, zasnovali libertarijansko-socijalističku Rožavu, čija je sudbina vrlo neizvjesna.

Nakon deset godina rata Bašar al-Asad pobijedio je sve pokušaje zapadnih i regionalnih sila da ga svrgnu, a režim ponovno kontrolira najveći dio zemlje i stanovništva. No cijena njegove borbe za moć je stravična. Broj mrtvih procjenjuje se na između 400 i 500 tisuća. Od predratnih 22 milijuna stanovnika, više od polovice je prognano i izbjeglo, od čega više od pet milijuna u druge zemlje. Što se bezbrojnih ratnih zločina svih strana tiče, najviše ih je počinio upravo režim, ne prezajući ni od upotrebe kemijskog oružja. Dijelove zemlje okupirali su Turska i SAD, a sam Asad ovisi o milosti i trupama VLADIMIRA PUTINA i ALIJA HA-

MENEIJA. Zbog iranskih položaja nedaleko svoje granice, Siriju redovno – poput ovog ponedjeljka – bombardira Izrael. Sve nabrojano ulazi dakle u bilancu Asadovih dvadeset godina na vlasti.

Svakako, ogromnu odgovornost za nesreću sirijskog naroda snose bezobzirni Asadovi protivnici: zaljevske monarhije, sultan ERDOĞAN i licemjerne zapadne demokracije. Međutim, suprotno zabludama 'antiimperijalista', neizmjerne nesreću građanima Sirije naneo je i Asad, uvelike odgovoran i za izbijanje pobune. On je u tom ratu možda pobijedio. Sirijci su sigurno izgubili.

■ Jerko Bakotin

Raskid
pobratima

LOKALNO vijeće nizozemskog grada Nieuwegeina gotovo je jednoglasno izglasalo odluku o prekidu višedesetljetnog pobratimstva s poljskim Pulawyom. Na taj su se potez odlučili nakon što je grad na istoku Poljske podržao homofobnu rezoluciju kojom se obvezao na prestanak financiranja LGBT udruga. Pulawy je tako postao jedna od ukupno stotinu poljskih općina koje su sada označene kao 'zone slobodne od LGBT ideologije'.

Svoju odluku nizozemski su vijećnici proslavili lijepljenjem zastave duginih boja, simbola LGBT zajednice, preko naziva poljskog grada koji se nalazio na tabli na ulazu u Nieuwegein. 'Time smo poručili da je diskriminacija neprihvatljiva. Mi smo grad druge. Nieuwegein i Pulawy su dio Europe u čijem javnom prostoru, vjerujemo, svatko može biti ono što jeste, bez obzira na seksualnu orijentaciju', poručila je gradska vijećnica MARIEKE SCHOUTEN.

Homofobni stavovi u Poljskoj su u porastu od 2015. godine, odnosno otkad je na vlast došla konzervativna stranka Pravo i pravda bliska Katoličkoj crkvi. Njihov kandidat ANDRZEJ DUDA nedavno je pobijedio na predsjedničkim izborima, a svoju kampanju je temeljio na promicanju 'obiteljskih vrijednosti' i diskriminatornoj retorici. Tako je obećao da će 'obraniti djecu od LGBT ideologije', a najavio je i da će promijeniti ustav kako bi se istospolnim parovima onemogućilo sklapanje brakova i usvajanje.

Gradonačelnik Nieuwegeina FRANS BACKHUIJS izrazio je zabrinutost zbog razvoja događaja u pismu koje je u ožujku uputio vlastima Pulawya. Međutim, na njega nikada nije dobio odgovor. BOZENA KRYGIER, predsjednica gradskog vijeća Pulawya, u izjavi za nizozemski RTL poručila je da je Poljska 'zemlja s vlastitim identitetom, vlastitom poviješću i idejama. Zbog toga vjerujemo da se partnerske općine ne bi trebale miješati u naše rezolucije'. No to nije obeshrabilo nizozemske vijećnike koji su sada i službeno prekinuli ionako zahlađene odnose s nekađšnjim pobratimom. 'Nadamo se da će naša podrška doprijeti do pripadnika LGBT zajednice u Poljskoj', rekla je Marieke Schouten.

■ T. Opačić

KRATKO I JASNO

Deklaracija je
samo početak

Stranke levice iz Srbije, Hrvatske i Slovenije nedavno su inicirale Deklaraciju o regionalnoj solidarnosti?

Za svako od društava nastalih raspadom Jugoslavije zajednička prošlost igra važnu ulogu, a raspad SFRJ predstavlja mesto kolektivne traume. Mogli bismo reći da je urušavanjem socijalizma politički imaginarij bio u potpunosti determinisan desničarskim idejama. Sada imamo novu situaciju i bilo nam je važno da povratak levice obeležimo i regionalnim pečatom, koji dodatno pokazuje da političke snage koje stoje iza Deklaracije – Levica, Radnička fronta, Nova ljevica i SDU – donose nešto novo i kada je u pitanju pristup regionu i kada je u pitanju pristup zajedničkoj prošlosti.

Ima li SDU kapaciteta da deluje na dva fronta – unutar Srbije i u regionu?

Promenu koja će obezbediti bolji život stanovništvu i socijalnu sigurnost ne možemo izvesti izolovani u nacionalne granice jer su one porodne za kapital. Tek zajedničko i koordinisano delovanje može ojačati ekonomsku poziciju svih zemalja u regionu i omogućiti autonoman razvoj. Iako temeljno, ovo pitanje je samo jedno od onih u kojima je regionalni pristup važan. Aktuelna izbeglička kriza i njeno rešavanje takođe iziskuju koordinisani odgovor. Prirodni resursi koji su ugroženi ne poznaju nacionalne granice. Kulturna saradnja i razmena su u izvesnom smislu jako dobro razvijene, ali ih treba institucionalno ojačati i podržati, kao i naučnu saradnju. U tom smislu mislim da nije pitanje da li postoje kapaciteti za delovanje na dva fronta, već se takvo delovanje ispostavlja kao nužno ukoliko želimo da ponudimo alternativu.

Šta je potrebno da Deklaracija, odnosno borba levice dobije konkretniji oblik?

Deklaracija je samo početak jer nijedan dokument sam po sebi ne može da promeni svet. Ono što nas očekuje je nastavak organizovanja na lokalni i podrška socijalnim borbama koje su aktuelne i onima koje će se tek javljati. Siguran sam da će Levica u Sloveniji, kao i Radnička fronta, Nova ljevica i Možemo! u Hrvatskoj u lokalnim parlamentima forsirati politička rešenja koja će garantovati socijalnu sigurnost širih slojeva, a pre svega radništvu. U Srbiji nemamo parlamentarnu levicu, ali se nadamo da će se i to promeniti u najbržem mogućem roku.

■ Dejan Kožul

Brzo se poveo za očevim metodama – Bašar al-Asad
(Foto: SalamPix/ABACA/PIXSELL)

Makedonija u neizvjesnosti

SDSM i VMRO-DPMNE, dvije najjače makedonske stranke, ne mogu formirati vladu bez dogovora sa predstavnicima Albanaca

Izborna noć u kojoj su svi slavili – Zoran Zaev (Foto: XINHUA/PIXSELL)

ZA razliku od Hrvatske i Srbije, gdje su SNS i HDZ nakon nedavno održanih izbora odmah formirali parlamentarnu većinu, građani Sjeverne Makedonije još će neko vrijeme živjeti u neizvjesnosti. Rezultati makedonskih izbora su takvi da dvije najjače stranke, SDSM donedavnog premijera ZORANA ZAEVA i VMRO-DPMNE koji nakon bijega bivšeg predsjednika NIKOLE GRUEVSKOG vodi HRISTIYAN MICKOSKI, ne mogu formirati vladu bez dogovora sa albanskim strankama.

Socijaldemokrat Zaev se početkom godine odlučio na iskorak koji se baš i ne vidi u državama nastalima raspadom Jugoslavije – podnio je ostavku pošto njegova vlast nije

ispunila jedno od glavnih obećanja, početak pregovora o članstvu u EU-u. Istodobno, SDSM je postigao povijesni dogovor sa Grčkom oko promjene imena države. No to u Briselu nisu smatrali dovoljnim. Zbog toga je nezadovoljstvo postojalo među pristalicama Zaeva, a još više na strani nacionalističkog VMRO-DPMNE-a, najvećeg kočničara na putu evropskih i NATO integracija. U međuvremenu je formirana tehnička vlada i raspisani su vanredni parlamentarni izbori, koji su se trebali održati 12. aprila. No odloženi su zbog epidemiološke situacije.

Sjeverna Makedonija je jedna od zemalja sa najtežom epidemiološkom slikom u regionu. Prva je ponovno uvela vanredno stanje, a izbori su održani na dosad neviđen način – bili su podijeljeni u tri dana. Plan, koji se i ostvario, bio je da zaraženi korona

virusom i oni koji su u izolaciji glasaju prvog dan. Dan poslije su glasali bolesni ljudi, zatvorenici i oni iz staračkih domova, a glavni izborni dan bio je 15. jula. Sama kampanja, iako kratka i specifična, bila je poprilično prljava. Pljuštale su optužbe sa obje strane. VMRO-DPMNE optužio je Zaeva za korupciju, pozivajući se na aferu 'Reket' u kojoj je specijalna javna tužiteljica, KATICA JANEVA, osumnjičena da je sa još dvije osobe izvukla 1,55 miliona evra od JORDANA KAMČEVA, jednog od najbogatijih Makedonaca. Njemu je u zamjenu ponuđena 'olakšana pozicija' u jednom od predmeta koji se vodi pred makedonskim pravosuđem. Iz SDSM-a su pak optužili VMRO-DPMNE za 'zarobljavanje države' i prisluškivanje visokopozicioniranih političara. Specifičnost je i da je prvi put jedan predstavnik Albanaca predstavljen kao kandidat za premijera. Riječ je o NASSERU ZIBERU iz Demokratske unije za integraciju (DUI). Osim toga, prvi put su u koaliciji bile makedonska i albanska stranka, odnosno SDSM i pokret Besa.

Rezultati izbora ukazuju na to da bi do formiranja vlade moglo proći još dosta vremena: od 120 mjesta u Sobranju, SDSM i Besa osvojili su 46 mandata, a VMRO-DPMNE 44. Ostatak je pripao strankama sa albanskim nacionalnim predznakom, najviše DUI-ju (16 mandata), koji će biti ključ za formiranje nove vlade. Dva mandata osvojila je stranka Ljevica univerzitetskog profesora prava DIMITRA APASIEVA, koji se zalagao za bojkot referenduma o promjeni imena države. Apasiev se protivi ulasku u NATO, pa ga mnogi svrstavaju bliže VMRO-DPMNE-u. Pozicije su im, međutim, vrlo različite. Specifičnost je i činjenica da je nekadašnji premijer i bivši lider VMRO-DPMNE-a Nikola Gruevski sve pratio sa sigurne udaljenosti, iz Mađarske kamo je pobjegao kako bi izbjegao izdržavanje dvogodišnje zatvorske kazne zbog nezakonite kupovine skupocjenog Mercedesesa.

■ Dejan Kožul

Sve češće se bilježi smanjenje broja preuranjenih porođaja (Foto: Marijan Sušenj/PIXSELL)

Sveučilišna bolnica u Atlanti tako je, navode američki mediji, usporedila podatke o porođima između siječnja i travnja od 2001. do 2020. godine. Ispitali su ukupno 30 tisuća porođaja i došli do zapanjujućeg otkrića da je u prethodnim godinama prosječno osam na svakih tisuću beba rođeno s težinom manjom od 1,5 kilograma, dok je ove godine taj broj bio 75 posto manji. Kada su u pitanju ekstremno malene bebe, teške manje od kilograma, njih se u prosjeku rađalo tri na tisuću, no ove godine nijedna.

Statens Serum institut u Danskoj također je pretresao podatke o 31 tisuću beba rođenih između sredine ožujka i kraja travnja i ustanovio da se stopa porođaja prije 28. tjedna trudnoće smanjila za čak 90 posto. Istraživanje je inicirao dr. MICHAEL CHRISTIANSEN, zaintrigiran činjenicom da je jedinica neonatalne intenzivne njege u njegovoj bolnici tjednima bila praktički prazna, pa preko Twittera pozvao kolege da podijele svoja zapažanja. Slične brojke prijavila su i rodilišta u Kanadi, Nizozemskoj i Australiji, dok su irski liječnici objavili još neregistrirani članak u kojemu bilježe smanjenje preuranjenih porođaja od 73 posto u razdoblju od siječnja do travnja u odnosu na prosjek u posljednjih 20 godina.

Znanstvenici za sada mogu samo nagađati o uzrocima ove pojave, a kao mogući faktori ispituju se najviše oni socijalni i ekonomski, poput činjenice da su mnoge trudnice zbog pandemije više boravile u kući umjesto što su bile izložene stresu zbog svakodnevnog rada i putovanja na posao. Ova mogućnost za liječnike je naročito iznenađujuća jer su, kako kažu, na prvu loptu očekivali povećanje, a ne smanjenje stresa uslijed pandemije. Osim što su se mogle više odmarati i imale veću pomoć članova obitelji, trudnice su bile i manje izložene infekcijama, a kao mogući faktor razmatra se i smanjenje zagađenja zraka, za koje je ranije ustanovljena povezanost s preuranjenim porođajima.

Budući da se uzroci preuranjenih porođaja proučavaju već desetljećima, ali bez naročito uspjeha, predstojeće međunarodno istraživanje o ovom fenomenu napokon bi znanstvenicima moglo dati neke odgovore. Jedna od pretpostavki je da bi se broj preuranjenih porođaja mogao smanjiti tako da porođiljni dopust počne nešto ranije od samog procijenjenog datuma poroda umjesto od toga dana, kao što je to slučaj u mnogim zapadnim zemljama.

■ Tena Erceg

PERSONA NON CROATA

Foto: Lisa Ducret/DPA/PIXSELL

Predsjednik Vlade Crne Gore DUŠKO MARKOVIĆ pozvao je Mitropoliju crnogorsko-primorsku na nastavak razgovora o Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica. Kako je poručio, cilj je pronaći 'prihvatljiva rješenja u odnosu na otvorena pitanja'. Od početka godine, kada je zakon donesen, SPC je organizirao niz prosvjeda, tvrdeći da on predstavlja 'napad na imovnu SPC-a na teritoriji Crne Gore', kao i 'na samu Srpsku pravoslavnu crkvu'.

■ T. O.

Korona-fenomen

UZ nebrojene znanstvene studije koje se posljednjih mjeseci provode u vezi koronavirusa, liječnici u nizu zemalja zabilježili su i neobičan fenomen koji bi mogao biti povezan s pandemijom, odnosno zbog nje uvedenim mjerama – izrazito veliko smanjenje preuranjenih porođaja, a naročito onih najranijih, koji su ujedno i najopasniji. Neuobičajene brojke prvo su prijavili liječnici u Irskoj i Danskoj, a zatim i u Americi, gdje se u prosjeku deset posto beba rađa prerano. Budući da trudnoća prosječno traje 40 tjedana, svi porođaji prije 37. tjedna smatraju se preuranjenima, a oni mogu dovesti do značajnih zdravstvenih rizika, naročito u slučajevima porođaja prije 32. tjedna trudnoće. Problemi s vidom i sluhom, cerebralna paraliza i smrt neki su od najčešćih rizika kod izrazito prerano rođenih beba.

LEO RAFOLT

Plaši me izostanak pozitivnog scenarija oko korona-krize

Slijediti ograničenja koja nam nameću institucije više razine, makar bile i kontradiktorne, poput Stožera ili WHO-a, moguće je i usporedno sa stvaranjem vlastitog i proaktivnog epidemiološkog menadžmenta, koji vodi pozitivnom scenariju. Izostanak takve svijetle točke te sposobnosti znanosti ili politike da na nju upru prstom plaši me više negoli sam virus

NAŠ sugovornik LEO RAFOLT teatrolog je i teoretičar koji predaje na osječkoj Akademiji za umjetnost i kulturu. Upravo mu je izašla knjiga 'Virus in fabula' (Meandar Media, Zagreb 2020.), kao gotovo trenutna spisateljska reakcija na krizu izazvanu pandemijom koronavirusa.

Kako ste došli na ideju da napišite knjigu o koronavirusu? U njoj propitujete i sam postupak motivacije kao paralelni proces s tokom same bolesti?

Motivacija za pisanje ovakve knjige došla je posve prirodno, iako mi se kontekst u kojem je ona nastala sada, *a posteriori*, posebice u

odnosu na neke apstraktne akademske uzuse, čini sasvim neprirodnim. Sve sam knjige dosad pisao na temelju opsežnih istraživanja. Čak i kad sam pisao o temama iz bliske suvremenosti, njima je ipak prethodila neka vrsta pomnog čitanja, jasne metodološke niše u koju sam se trudio uklopiti. Motivacijski pogon ove knjige, čini mi se, valja

potražiti u njezinu četvrtom poglavlju, u kojem govorim o razlici između izolacije i povlačenja, vremena za sebe, kritizirajući pritom neoliberalnu ideju 'maksimalne iskoristivosti' tog vremena, svojevrsnog praznog hoda. U neku ruku, izgleda kao da sam pao u zamku upravo takve iskoristivosti, bivajući istodobno akademski eksploatiran. No s druge strane, čini mi se da sam upravo (auto)tematizacijom metode nastajanja ove knjige tu zamku spretno izbjegao, katkad, doduše, priznajući da je vrijeme za sebe zapravo ponajprije vrijeme sa suviškom sebe.

Nekontrolabilna egzistencija

Što ste mislili pod naslovom 'hešteg semi-označena'? Što je svijet heštega, metapodataka i kako se on zatvara u sebe?

Fascinira me taj metainformacijski fenomen već neko vrijeme i, da vam priznam, ne znam kako bih se s njim obračunao, kako bih ga uglavio. Na nekoj čisto kolokvijalnoj razini, uistinu, moguće je pretpostaviti da bi virus u svijetu otprije tek nekoliko desetljeća medijskim prostorom cirkulirao puno sporije. To ne znači da bi sve informacije o fenomenu kao što je Covid-19 bile točne, sasvim provjerene, jasno predočene ili razgovijetne. Ne mislim na tom mjestu samo na pojavu poput *fakenews*, koja je mnogo starija od nekoliko desetljeća. Jedna je od ponajvećih zabluda najranije internetske ere bila upravo ona o 'pretraživosti' i lakoj dostupnosti informacija.

Svijet informacija danas je pregrijan, kako ističe THOMAS HYLLAND ERIKSEN. Čini mi se da je upravo ovo stanje kriznosti pokazalo da smo svi, kao puki recipijenti informacija, osuđeni na neki posve zalihostan fagijski postupak, unutar kojega jedna informacija rađa drugu itd. Informacija je poprimila zaraznost samog virusa, nasilno se odvojivši od svojeg primarnog označitelja, uvijek u tom stanju onkraj, ponad. Ta noćna mora UMBERTA ECA i sociosemiotički sklonih teoretičara izlazi na vidjelo i u doba korone. Fenomenologija heštega samo prividno pledira na 'čisto značenje', dok u stvarnosti postaje metaforom egoističke proizvodnje značenja kao takvog, i to bez izvora, bez krajnjeg recipijenta, kao u nekom muzeju koji nitko više ni želi posjetiti zbog previše artefakata i suviška značenja.

Što su to grabežljivi identiteti, oni čija konstrukcija i mobilizacija zahtijevaju istrebljenje drugih, neposrednih društvenih kategorija (Arjun Appadurai)? Manjine su relativno novi izum, koji se morao oblikovati u odnosu na fenomenologiju nacije. Može li se njih dekonstruirati ili nekako drugačije dovesti u pitanje? Kakve to ima veze sa 'strahom od malog broja'?

U knjizi sam se ponajviše poslužio APPADURAIJEVOM sintagmom straha od malih brojeva kako bih ukazao na najstrašnju neoliberalnu noćnu moru, broj jedan, tu nekontrolabilnu egzistenciju koja se može ukazati u formi terorista, ali i u formi živo-nežive egzistencije, poput virusa. Njegov pojam predatorstva je specifičan, osobito kad ga upotrebljava u sintagmi grabežljivih identiteta, koji nastaju upravo iz rascjepa između identiteta većine i neke apstraktne totalnosti. U tom smislu, posve paradoksalno, tjeskoba je prisutnija kod većinskih identiteta negoli onih manjinske osnove, što bi značilo da većina sebi za pravo uzima neku vrstu istrebljenja socijalnih kategorija koje su joj posve nalik. Njegove se teze lako mogu primijeniti i na odnos prema izbjeglicama na ovom prostoru, koje se vrlo često, ali, nažalost, i vrlo uspješno uklapaju u svojevrsne identitetske klastere, pa potom stereotipiziraju, kao silovatelji, pedofili, sodomisti. Pojam manjine izranja iz napetosti, prvo, prema zastarjelim modelima globalizacije i kulturalnog imperijalizma i, drugo, u odnosu na sve kompleksniji sustav modernog društva, koje valja sekvencionirati u različite podsisteme. Globalna je imaginacija društvenosti odavno već došla na mjesto one lokalne, što i dovodi do deteritorijalizacije kao jednog od dominantnijih suvremenih fenomena.

Kritični ste spram napisa Giorgia Agambena, Slavoj Žižeka i Alaina Badioua o krizi izazvanoj koronavirusom. No vaša kritika je parcijalna, pa uzimate što vam odgovara, a odbacujete ono što ne, od svakoga od njih. Kako biste ukratko opisali poziciju njih trojice ponaosob i što je osnovni problem s njom?

Zapravo, ne bih rekao da sam prema njima kritičan. Koristim se mnogim njihovim teorijskim konceptima kako bih relativizirao i vlastitu poziciju. Mislim da im ne treba uzeti za zlo to što su na korona-krizu reagirali neposredno, gotovo *ad hoc*. Uostalom, to i sam činim. Mnogo mi je problematičnije što nastoje 'kriznost' izazvanu koronom nasilno uklopiti u svoju teorijsku nišu. AGAMBENOVA reakcija zanimljiva mi je zbog reakcija koje je posljedično izazvala, kao možda najranija. Talijanski filozof ističe da je biopolitička supstanca korona-krize natjerala pojedinca da zanemari sve preostale oblike društvenosti i političnosti, ali to ističe u trenutku kad ni znanost ni medicina ne znaju ništa o tom kemijsko-biološkom agensu i njegovoj info-

U knjizi se koristim metaforom gadnog problema Timothyja Mortona kako bih ukazao na to da je koronu stvarno moguće racionalizirati, ona je zaraznija od obične gripe, ali ta činjenica ne ukazuje na neko racionalno rješenje

virulentnost (FRANCO BERARDI BIFO), a koja pokreće cijeli niz psihoza, u javnozdravstvenom i u drugim segmentima društva. Pravni poredak, moramo priznati, nije bio suspendiran, ne bih rekao ni zanemaren. Agambena zanimaju moguće posljedice radikalizacije odnosa nastalih u pandemijskom periodu. Kritiku talijanskog modela nošenja s krizom on otvara FOUCAULTOM, tezom o stalnom biološkom prebrojavanju, lociranju, detekciji pojedinčeva kretanja i javnozdravstvenog stanja. Međutim, moguće je da sustav upravo panikom hrani etatizam i tako, barem iz svoje perspektive, jača 'ranjenu' zajednicu. Žižekova mi je reakcija, s druge strane, utopijski simpatična, no mogu je iščitati jedino kao lijepu metaforu o zajedničkom brodu prema nekoj globalnoj postpandemijskoj i univerzalnoj solidarnosti. Stvarnost je, doduše vrlo recentna, nakon Žižekove knjige, pokazala da je ta teza promašena, odnosno da su partikularni interesi država sve snažniji, iako je njihov model obrane od korone sve sličniji. Najbliža mi je pak BADIOUOVA argumentacija o dvostrukoj metafiziци ovog virusa, negdje na osovini životinja-čovjek, zbog njegove sporne etiologije, i čovjek-čovjek, zbog fascinantne brzine njegova širenja, kao i njegova kritika medijskog rasplamsavanja negativnih vijesti i konstantnog, statistički gotovo savršenog prebrojavanja mrtvih, koji kao da su postali jedina javnozdravstvena metafora ove krize.

Sami opisujete postupke koje koristite pri pisanju ovih oglada kao pop-akademizam. Što bi označavao takav postupak? Samo stil pisanja ili i nešto dublje u pristupu samim fenomenima svijeta i reakciji na njih?

To je neka vrsta cinizma kojom sam prije svega nastojao afirmirati onu HABERMASOVU tezu o nevjerojatnim dosezima našeg neznanja o neznanju. U početku sam mislio napisati neki oblik dnevnika iz karantene ili pak svojevrsnog povlačenja, izolacije. Međutim, s vremenom je taj projekt nadrastao, barem u teorijskom smislu, dosege čisto meoarskog zapisa o jednom odsječku vremena. Htio sam ipak ostaviti tu dozu relativnosti, kao nešto što stalno titra nad svim mojim tezama, gotovo kao u nekom obliku avangardnog ili političkog manifesta. Kao jedan od uzora spomenuo bih dnevničko-teorijski blog talijanskog filozofa Franca Berardija. On tamo konstantno revidira vlastite teze.

Krivulja pristupa svih, naročito tzv. razvijenih, zemalja svijeta prema fenomenu pandemije najprije se činila drastično po-

jedinačnom i u svakoj državi drugačijom, da bi se s vremenom postupci počeli jednačiti. Čemu to pripisujete?

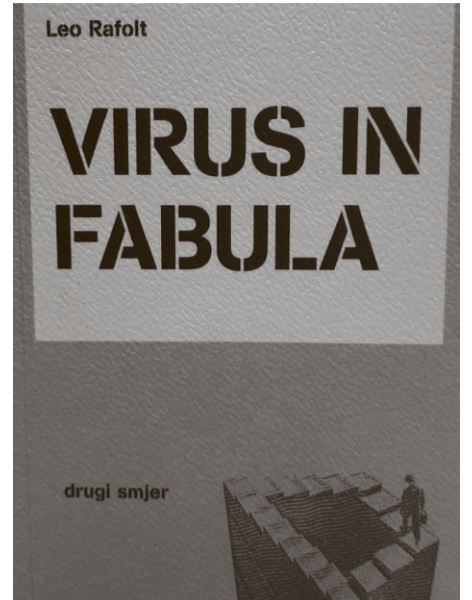
Valja imati na umu da je svaki virus vrlo nesigurna egzistencija, na pola puta između živog i neživog. U stalnom je dolasku i odlasku, može kratko biti prisutan, može se i kristalizirati i potrajati. NANCYJEVIM rječnikom rečeno, njegova je egzistencija uljezna, titrajna ili, kako nastojim objasniti u knjizi, na tragu odomaćivanja. Pristupi mnogih država, čini mi se, samo su naizgled bili različiti, osobito u samim počecima epidemije. Većina je država dosta nekritički slijedila upute WHO-a, a u nekim je situacijama bilo čak i smiješno gledati plagirane izvještaje, očekivanja, naputke i predviđanja u različitim državama. U početku su se nekako iskristalizirali 'švedski', 'kineski', 'korejski' i još pokoji model obračuna s krizom, no i njihove su se strategije s vremenom prilagođavale. U knjizi se koristim metaforom gadnog problema TIMOTHYJA MORTONA kako bih ukazao na to da je koronu stvarno moguće racionalizirati, ona je zaraznija od obične gripe, ali ta činjenica ne ukazuje na neko racionalno rješenje. Nadalje, nju je teško moguće sasvim predvidjeti, u nekom je smislu i alogična, pa je i javnozdravstvene pristupe epidemiji bilo teško karakterizirati kao ispravne ili posve pogrešne.

Relikti kontrole

Postoje službene ocjene epidemiološkog stanja, u nas ih izdaje Nacionalni stožer, i one alternativne, raznih pravih stručnjaka i amatera. Vi niste za cenzuru razlika u pristupima, iako ona može dovesti, a po vama i dovesti, samo do zbrke i nemogućnosti snalaženja u moru proturječnih informacija. Koliko je opasnost od nadziranja i praćenja veća od potrebe za izdavanjem uputa, pa i obaveznih, da bi se izbjeglo širenje zaraze? Je li biopolitika u srži ovoga fenomena ili je ona u teoretičara koji se njome bave zloupotrijebljena?

Nisam nipošto za cenzuru pristupa, iako se velik broj argumenata, čak i preporuka dežurnih epidemiologa, činio veoma nelogičnim. Nekoliko mi se problema tu otvara. Prvo, Stožer je nastupao isprva kao nepolitičko ili stručno, javnozdravstveno tijelo, iako mislim da takvo što ne postoji, pozivajući na neku solidarnost. Taj poziv je dolazio i od političkih elita, što mi se tek činilo licemjernim i neuvjerljivim. U jednom trenutku su se svi 'drugi pristupi' proglašavali okrutnim ili gotovo ge-

Nekad je temeljna odlika znanosti, posebice onih 'tvrđih', bila dosljednost, postupnost, a sad su se znanstvenici, u tom mahnitom, hiperaktivnom kontekstu kriznosti, gotovo počeli natjecati u medijima, kao na nekom tržištu potencijalnih korona 'grantova'

nocidnim. Sjetimo se samo floskule o bioteroristima. Mnoge su takve paradoksalne, često i kontradiktorne izjave ili prognoze mnogih znanstvenika uvelike narušile već okrnjenu platformu prosvjetiteljskog racionalizma u modernom društvu. Malo tko je u javnom diskurzu odlučio progovoriti o odgovornosti za znanstvenu činjenicu, posebice onda kad se ona plasira u javni ili medijski diskurz. Nekad je temeljna odlika znanosti, posebice onih 'tvrđih', bila dosljednost, postupnost, a sad su se znanstvenici, u tom mahnitom, hiperaktivnom kontekstu kriznosti, gotovo počeli natjecati u medijima, kao na nekom tržištu potencijalnih korona 'grantova'. Upute su, naravno, bile neminovne. Nisam – čak i iz ove pozicije 'naknadne pameti' – kritičar onog posvemašnjeg *lockdowna* otprije nekoliko mjeseci, iako se pokazao posve promašenim, u mnogim aspektima i licemjernim. Agamben je tu bio donekle u pravu, iako je, deridaovskim rječnikom rečeno, 'prekrižena' snaga zakona, po meni, ovdje ipak preradikalno tumačenje talijanskog scenarija. Mnogo mi je poticajnije razmišljati o reliktima kontrole i discipliniranja koji će nakon što ovo sve prođe, moguće, ostati, opstati kao neki mali dispozitivni moći sistema.

Kao i vaša knjiga, vi i realno stanje fenomena korone vidite kao otvoreni kraj. Ironično naslovljavate zadnje poglavlje 'A što ako sve bude u redu?'

Za vrijeme korone na svojem sam Facebook-zidu imao svojevrsan javni performans, koji su mnogi prepoznali. Naime, u tih nekoliko mjeseci odlučio sam se dijeliti samo pozitivne vijesti o ishodu korona-krize, ma kakve one bile. Teško sam u toj dinamici mogao neke od njih nešto detaljnije provjeriti. Nisam mogao vjerovati da u suvremenom diskurzu ne postoji pozitivan scenarij ove krize. Zanimljivo, još uvijek ga ne nalazim. Još uvijek je zatomljen. Biovirus je, kaže Berardi, živi organizam koji zrači neživim bićima, postaje info-virus, koji zauzvrat djeluje na psihosferu, gdje potom zaustavlja apstraktno funkcioniranje stroja, pa tijela usporavaju svoje pokrete, naposljetku odustajući od djelovanja. Opasno usporavanje i rezignaciju tog tipa, koja nalikuje na predaju, Berardi naziva psiho-deflacijom. Slijediti ograničenja koja nam nameću institucije više razine, makar bile i kontradiktorne, poput Stožera ili Svjetske zdravstvene organizacije ili pak Europske komisije, moguće je i usporedno sa stvaranjem vlastitog i proaktivnog epidemiološkog menadžmenta, koji vodi pozitivnom scenariju. Izostanak takve svijetle točke u budućnosti u javnom diskurzu oko Covida te sposobnosti znanosti ili politike da na takvu točku upru prstom, tog pozitivnog scenarija, plaši me više negoli sam virus. ■

NEPRIJATELJSKA PROPAGANDA

Ravno u rebranding – čelnici Domovinskog pokreta (Foto: Robert Anić/PIXSELL)

Navodna volja

Hrvatska krajnja desnica govori u ime naroda, što je za hrvatski narod krajnje loša vijest: ako mu je, naime, desnica doista glasnogovornica, onda se taj narod doima kao posve shizofrena pojava. U predizbornoj kampanji, recimo, hrvatski je narod kroz usta MIROSLAVA ŠKORE i NINA RASPUDIĆA sasvim jasno zazivao zabranu abortusa: čim je javnost na to skočila, međutim, nesretni se narod u vokalnoj interpretaciji ove dvojice sav polomio da dokaže kako ništa slično nije rekao, optuživši za sve zlonamjerne medije. Na samim izborima, glas hrvatskog naroda – preciznije, nešto više od osam hiljada njegovih glasova – dobila je predstavnicu Hrvatskih suverenista RUŽU TOMAŠIĆ. Samo što bi Tomašić radije dovršila unosni briselski mandat pa je na Markov trg uputila svoga zamjenika MARKA MILANOVIĆA LITRU, ponosnog vlasnika čak 19 preferencijalnih glasova, da joj nakratko pričuva zastupničku klupu. A to se, opet, nije sviđelo koalicijskom partneru ROBERTU PAULETIĆU: sada, evo, danima pratimo kako se hrvatski narod bjesomučno svađa sam sa sobom oko toga tko će od njih troje na kraju pokupiti parlamentarnu plaću.

Ništa čudno, utoliko, što su se interni nesporazumi hrvatskoga naroda nastavili i nakon izbora. U Novom listu tako smo nedavno doznali da Škorin Domovinski pokret planira hitnu operaciju marketinškog rebrandinga: 'Sada ćemo se još jasnije pozicionirati tako da desnije od nas budu i Hrvatski suverenisti i Most', najavio je anonimni visoki stranački izvor. 'Ni protiv jednih ni protiv drugih nemamo ništa, ali prepuštamo im prostor desniji od Domovinskog pokreta.' Otrpili tako, dakle, hrvatska desnica zamišlja svoju misiju služenja narodu. Kreneš radikalno, luplaš po manjima, hrabro obećavaš zabranu abortusa: kada se na izborima pokaže da ti takva platforma donosi manje od pet posto glasova ukupnog broja birača, iznenada se okrećeš rebrandingu, političkom marketingu i 'strateškom repositioniranju'. Sva ona zazivanja navodne narodne volje najednom utihnu pred surovom logikom političkog tržišta. Ili, nešto jednostavnije: ako si započeo kao Domovinski pokret, računaj da ti brzo slijedi domovinski preokret. I nema u tome ničeg naročito novog: još otkako je TOMISLAV KARAMARKO spektakularno slupao svoju političku karijeru prokockavši već dobivene izbore 2015. godine, ekstremna desnica ponavlja jednu te istu lekciju. Sav smisao Mosta – koji Domovinski pokret sada, evo, namjera ostaviti desnije od sebe – svodi se uostalom na to da sebe prikaže manje desnim no što

jeste: njegov osnivač i originalni ideolog IVICA RELKOVIĆ otišao je pritom još dalje, eksplicitno parkiravši novopokrenutu Stranku s imenom i prezimenom ravno u tzv. politički centar. I tako dalje, i tako dalje: što dalje od ekstrema i popratnih problema. Kompletno desno krilo političkoga spektra pretvara se u prostor kolektivnog bijega od vlastitih stavova, tu se razmišlja u kategorijama imidža i lukavo se rebrandira, pozicije i mišljenja mijenjaju se kao u video-igri, dok samoprovzani narodni tribuni spremno skaču sebi u usta, a povučeni se ešaloni koškaju oko saborskih plaća. I svi su – usred čitavog tog rusvaja taktičkih zamjena, marketinških trikova i banalnih sukoba – nepopravljivo uvjereni da govore u ime hrvatskog naroda. Možda se tu negdje krije preciznija dijagnoza one shizofrenije kojom smo otvorili tekst: možda, baš zbog grozničave desničarske potrebe da na tijesnom političkom tržištu istaknu vlastite razlike, sada naprosto promatramo nešto poput *višestrukog poremećaja sličnosti*.

A možda je, napokon, problem u hrvatskom narodu. Možda nije ni zaslužio autentičnu desnicu. Jer brojke su neumoljive: ma koliko se naši desničari trudili da svom narodu daju glas, on im, nezahvalan, vlastite glasove uporno uskraćuje.

Sloboda izgovora

Iz kloake lokalne desnice selimo se ravno na vrhunce globalne liberalne misli: zadržite dah. Ugledni magazin 'Harper's' objavio je početkom mjeseca 'Pismo o pravdi i otvorenoj raspravi' s potpisima više od 150 pisaca i intelektualaca, među kojima su i MARGARET ATWOOD, NOAM CHOMSKY, J.K. ROWLING, SALMAN RUSHDIE, GARI KASPAROV... Sve njih brine širenje onoga što je u anglofonom svi-

Margaret Atwood, jedna od potpisnica promašenog pisma

jetu postalo poznato kao *cancel culture*: navodna pošast otkazivanja nastupa, predstava, filmova ili novinskih kolonni autoricama i autorima koji su prekršili nepisana pravila političke korektnosti. 'Slobodna razmjena informacija i ideja, taj krvotok liberalnog društva, iz dana u dan sve je sputanija', žale se potpisnici. 'I dok takvo nešto očekujemo od radikalne desnice, cenzura postaje sve prisutnija u čitavoj našoj kulturi: netolerancija prema suprotstavljenim mišljenjima, moda javnog posramljivanja i ostracizma, tendencija da se kompleksna politička pitanja sveđu na zasljepljujuću moralnu 'ispravnost'... Zvuči iskreno, odvažno i lijepo. Šteta što je potpuno slijepo.

Pismo je slijepo – kao što su brzo ukazale brojne kritike – prvenstveno prema mjestu na kojem se objavljuje: 'Harper's' je poznat po antisindikalnim stavovima, eksploataciji neplaćenih stažista i, što je u ovom kontekstu najgore, dijeljenju otkaza urednicima koji nisu dozvolili da im se vlasnik miješa u posao. Slijepo je i za poziciju moći onih koji ga potpisuju: redom bogatih i poznatih svjetskih intelektualnih zvijezda kojima 'kultura otkazivanja' nije pretjerano naštetila. Slijepo je, nadalje, u implicitnom izjednačavanju 'desne' i 'lijeve' cenzure: na istu ravan nonšalantno stavlja DONALDA TRUMPA, predsjednika najviše svjetske državne sile, i *grassroots* pokrete koji se bore za prava manjina, protiv seksizma, homofobije i transfobije. Podosta je slabovidno i onda kada pokuša ukazati na specifične probleme: publici se obraća mutnim aluzijama na knjige povučene iz prodaje, prešutnu zabranu pisanja o pojedinim temama i slične nevolje, ali – kao što je uvjerljivo pokazao polemički odgovor manje poznatih autori(ca) pod naslovom 'Nešto konkretnije pismo o pravdi i otvorenoj raspravi' – kada se samo malo pročeprka ispod nabacanih aluzija, ispada da gotovo nijedan od stvarnih primjera 'kulture otkazivanja' baš i ne drži vodu. Skoro svi su, naime, itekako bili opravdani.

U zbroju, otvoreno pismo korifeja liberalne misli svodi se na zaziv slobode govora ispražnjen od bilo kakvog sadržaja, čija se osnovna zadaća sastoji u prikrivanju privilegiranih pozicija intelektualne elite, neobično sklone da javnu kritiku i prozivku pobrka s cenzurom. Manje je, dakle, u pitanju sloboda govora, više sloboda izgovora. Ionako neuvjerljiva, kompletna se priča konačno raspala kada je jedan od inicijatora akcije, poznati američki pisac i kritičar THOMAS CHATTERTON WILLIAMS, objavio *tweet* u kojem se hvali kako je zbog neslaganja oko pisma iz svoje kuće izbacio nekog gosta. Nesretni je Williams usput u javnosti izbrbljao i kako se među potpisnicima trebao naći ugledni novinar GLENN GREENWALD, ali je većina ostalih zvijezda bila protiv njega. Prekaljeni borci protiv kulture otkazivanja ne slažu se, naime, sa svim Greenwaldovim stavovima, pa su ga odlučili kulturno otkazati.

Pobjednici i zaraženi

S kulture otkazivanja prelazimo na otkazivanje kulture: dva daleko najveća domaća ljetna filmska festivala, pulski i motovun-

ski, ipak se neće održati u predviđenim terminima i formatima, s tim da Motovun namjerava ovogodišnji program prikazati na mini-turanej po drugim hrvatskim gradovima, a Pula objavljuje odgodu do početka septembra, kada se – paradoksalno – očekuje gora epidemiološka situacija. Ali paradoksi tu tek počinju: istovremeno dok istarski filmski festivali mijenjaju planove, pratimo svečana otvaranja Splitskog ljeta, Dubrovačkih ljetnih igara i niza manjih manifestacija duž jadranske obale. Budžeti su im brutalno srezani, stranih gostiju nema, publika je prorijeđena: ipak, stvar se razvija u duhu forsiranog optimizma, prkosa i otpora. 'U globalno nesigurnoj situaciji koja je uzrokovala otkazivanje brojnih manifestacija diljem Europe, važno je ovo ljetno iz Dubrovnika poslati svijetu poruke ustrajnosti i optimizma', govori tamošnja ravnateljica IVANA MEDO BOGDANOVIĆ. Splitski gradonačelnik ANDRO KRSTULOVIĆ OPARA, pak, s peristilske pozornice šalje 'poruku snage i nepobjedivosti umjetnosti i kreacije, ali i pobjede svih nas.' Ono što prikriva Oparin fajterski diskurs potpuni je cirkus: nitko, očito, ne zna treba li festivalska kultura ići dalje ili ipak stati, ne postoje jasna pravila, a golema odgovornost prebačena je u ruke organizatora.

U takvom kaosu – ako ništa drugo – pristojno bi bilo odustati od ratničke retorike. Razumljiva je, naravno, potreba da se komplicirana odluka o održavanju festivala uokviri borbenom porukom. Ali virus se, sviđalo se to nekome ili ne, još uvijek širi tako što se narod skuplja: baš svako javno okupljanje mjesto je ozbiljnog rizika. Mudrije bi zato bilo ne govoriti u kategorijama 'pobjednika' i 'porażenih'. Već sutra, pobjednici mogu biti zaraženi.

Fond solidarnosti

Za kraj, dvije crtice iz Srbije. Tamošnji Savet za kreativne industrije, koji vodi premijerka ANA BRNABIĆ, objavio je promotivni spot nacionalne platforme Srbija stvara, ubacivši u njega kratki isječak iz predstave nedavno preminulog IGORA VUKA TORBICE 'Krvava svadba'. Pritom – kao što je brzo upozorila bivša Torbičina privatna i profesionalna partnerica, glumica HANA SELIMOVIĆ – nisu zatražili dozvolu producenata ni autora. 'Moram reći da je Igor, kao i svaka časna osoba koja stvara na ovom području, imao otvoreni i neskriveni sukob sa institucijom Kreativnih industrija, kao i sa konkretnim pojedincima koji to telo čine, te je ova zloupotreba upravo sve ono što obeležava odnos ove zemlje prema svojim građanima', napisala je Selimović na Facebooku, nakon čega je spot ipak povučen.

A otrpili u isto vrijeme dobili smo još bolji primjer odnosa susjedne zemlje prema svojim građanima, osobito kulturnjacima: nekoliko kulturnih organizacija osnovalo je Fond solidarnosti kulturnih radnika i radnica Srbije jer država, kako kažu, za njih u doba pandemije nimalo ne brine. Štoviše, nema niti ažurirane podatke o broju radnika u kulturnom sektoru. Novopokrenuti Fond prikupio je u prvom koraku pomoć za 150 najugroženijih, a svatko od njih dobit će po 30 hiljada dinara: nešto manje od dvije hiljade kuna. Nije mnogo, ali u zemlji u kojoj premijerkin Savet za kreativne industrije nonšalantno krši autorska prava vlastitih kritičara, bolje valjda ne ide.

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Corona i variola

PIŠE Sinan Gudžević

'Sve to kad gledam, a prebolio sam i velike boginje i ovo što zovu kovid devetnaest, mogu ti reći da nekako bivam nostalgičan za proljećem sedamdeset i druge, kad nas je stravila variola vera. Zdravstveni sistem se protiv boginja borio i pobijedio partizanski, a protiv kovida se bori laprdanjem preko televizije i optuživanjem građana'

VIDIO ovako. Sve što si mi ispričao govori da si ti krajem januara i početkom februara preležao ovo od čega svi ovi ljudi iz Pazara bježe u Goliju. I ja, SAFET HODŽIĆ, imao sam to isto, ama sve kako si opisao, evo svjedok mi je ovaj kolega i gradski i planinarski ERTAN DEMOVIĆ, samo što je to bilo prvih dana februara. Dodem iz škole, ja sam nastavnik u osnovnoj školi, predajem tehniku, tehnologiju i informatiku, to je danas ono što je nekada bio predmet Opšte tehničko obrazovanje, OTO. Čim uđem u kuću, krene da me gazi groznica. Znojim se, legnem, nema sna, cijele noći se prevrću, temperatura ne pada. Sutradan uzmem onaj prašak ferverx, granule sa paracetamolom, sa feniraminom i vitaminom C, da mi skine vatra. Apetit me napustio potpuno, četiri puna dana smirka nemam, spava mi se, a samo lebdim u mučnom bunilu, i vičem aaa i aah. Svaka me kost boli i svaki mišić, i sve ono što mišić za kost spaja. Malaksao, a kašalj, i to neki potmuo, dubok, kao da dolazi sa dna pluća, pa kad prođe kroz prsa, rebra samo što ne puknu. Od kašlja nemam utoke ni u rogu kozijem. A vatra ne nestaje, šeta se između 37,5 i 38,5 stepeni. Radio šta radio, vatra pa vatra. Dođe četvrtak, odem u školu i kažem jednom kolegi da je kod mene vrug odnio šalu, da ne mogu da držim nastavu, te ga zamolim da me zamijeni. Iz škole se vraćajući, svratim u apoteku, znam apotekarku: KEKA, daj, pomagaj, kašljem, sve me boli, nađi nešto, e da mi ovaj đavo ne ode na pluća. Ona mi dade jak antibiotik, a kod kuće mi žena imala isto nekakav jak, te ja ih krenem uzimati, a sve se borim da ostanem na nogama. Nakon cijelih deset dana antibiotika, kašljanja, lomljenja, odlučim da jedanaestog dana odem na Goliju. Tu mi, na Odvrćenici, živi kum BLAGOJE KUČ, znaš Blagoja, naše kumstvo je dugo, kumovi su bili naši stari, još iz Crne Gore je kumstvo. Kažem mu, Blagoje, života ti, probudi me rano, da se ne uspavam. I probudi me Blagoje, rano, i ja s njime krenem kroz borovu šumu. To je bilo dvanaesti dan otkako sam se razboljeo. I počne meni da miriše ta šuma, miriše kao da nikada mirisa nisam imao. A za okus ne znam jesam li ga gubio. A kako i da znam kad nisam ni mogao da jedem? Trećeg dana na Goliji sam osjetio da mi se vraća snaga, sve u svemu trajalo je trinaest-četnaest dana.

Eto, tako sam ja, u to sam siguran i svaki dan sve sigurniji, bio među prvim oboljelim od ovoga virusa. Dokaza medicinskog ja za to nemam, niko tada nikoga ovdje nije testirao, ali je bilo još ljudi koji su imali iste simptome.

No sam ti ja bio među onim rijetkim koji su preboljeli i velike boginje u Pazaru, marta i aprila 1972! Eh, kako? Bio sam i onda u osnovnoj školi, ali onda kao učenik drugog razreda. Dobio sam žuticu, marta mjeseca. Onda se žutica dobijala lako i često. Smjestili me na zarazno, bilo je i druge djece sa žuticom. I dan-dva prije nego što je trebalo da me otpuste, na spratu iznad moga odjeljenja, na grudnom razboli se jedan doktor i jedna medicinska sestra, ali se nisu razboljeli od žutice, nego od variole vere! Kukala nam majka: odmah su tamnim papirom bili oblijepljeni prozori, napravio se mrak usred dana. I, taman kad je počelo otpuštanje ovih što su preležali žuticu, ja dobijem temperaturu! I dobijem jednu krastu, evo ovdje na čelu, dobijem i još pokoju, ovdje pa ovdje. Ali se nisam osuo mnogo kao što se zna desiti. Međutim, temperatura me

lomi, iscrpljen, ne drže me noge, padaš kao letva. To se sve dešava negdje krajem druge sedmice moga liječenja od žutice. Uvede se karantin zbog variole, i mene odvedu u Rajčinovačku banju. Tu ostanem jedan dan i jednu noć, odatle me premjeste u Novopazarsku banju. Ne dolje gdje je danas bolnički stacionar nego gore gdje je zgrada škole. Među nama je bio i jedan MUMDŽIĆ, mislim brat LATIFA MUMDŽIĆA, prvog umrlog od velikih boginja. E taj se bio osuo strašno, sklopio ga cijeloga oklop od krasta! Mi smo bili po dvojica ili trojica u sobi. Gledali smo kako je umirala jedna žena od tih naših krasta, i vidjeli smo kako je umrla, pa smo vidjeli i kako su je stavili u limeni sanduk i kako su ga zavarili. Onu robu sa umrle su uzeli i stavili u jedno bure, pa je onda spalili.

e studirali smo odvojeno, pa se opet sastavili u radnom kolektivu. Ove školske godine, ona izvela osmi razred, završne ispite i koji dan kasnije razboljela se. Bila par dana u Pazaru, snemogla, te je brat KEMO odveo u Beograd. Nisu je mogli spasiti, organizam onemoćao, pluća. Bila je veliki radnik, draga osoba, a odnese je virus corona. Nije imala nekih drugih bolesti, jeste da je majku sahranila jesenas, to ju je slomilo, ali kakvu drugu bolest da je imala, nije. Odmah joj je otišlo na pluća, u Beogradu je priključili na respirator, ali je spasili nisu. A direktor osnovne škole Bratstvo DEJAN KULUNDŽIĆ se jedva spasio, od istog virusa. Mjesec dana bio na kiseoniku, znam to dobro, Dejan mi je prijatelj. Sve više ljudi obolijeva, dosta ih umire, navikavamo se na vijesti na koje

Kolumnista Gudžević između planinara Safeta Hodžića (lijevo) i Ertana Demovića, na golijskoj Maloj ravni, jula 2020. (Foto: Faruk Gudžević)

TU sam bio skoro mjesec dana, gore u školi današnjoj. Kad bi kome od nas dolazila posjeta, taj bi bio obaviješten, pa bi izašao ispred škole na onu padinu, a onaj koji ga posjećuje stajao bi dolje daleko, i pričao s njime kao što čobani pričaju, dozivajući se. Moji bi došli dolje i plakali, plačući su sa mnom razgovarali, jer se niko nije nadao da ću preteći. Kad sam otpušten, morao sam još neko vrijeme biti u izolaciji. A poslije, kad je epidemija prestala, još 3-4 godine dolazili su doktori iz Beograda, uzimali bi mi krv na kontrolu i pratili moje stanje. Mislim da sam tada stekao nešto od dobre otpornosti na infekcije. Svejedno, fasovao sam zimus koronu. I mogu ti reći da je ovo zimušnje bolovanje meni bilo i teže i gore nego variola vera. To su dva virusa, corona i variola, i obadva su zapala mene. Ali je razlika velika u pristupu epidemijama. Ona Jugoslavija je za desetak dana vakcinisala cjelokupno svoje stanovništvo, a ova Srbija ne zna šta bi s virusom. Ono jeste da nema vakcine, ali političari i njihovi doktori stalno govore da sve znaju o virusu, pa da onda ne znaju ništa. Sve sami filozof Sokrat do Sokrata: znaju da ništa ne znaju!

Evo, juče sam sahranio koleginicu INDIRU KOŽAR. Od sedme godine smo zajedno, išli smo zajedno u osnovnu, pa u srednju školu,

nismo mislili da ćemo se ikad navikavati. Evo i doktor HUSEIN BUŠAT je prebačen u Kragujevac. Njegova kćerka živi u mojoj zgradi, i ona je doktorica, jutros mi je rekla da joj je ocu nešto bolje. Nepredvidivo taj virus lomi: Indira Kožar, nastavnica fizike, bila učinila nabolje, bila stabilno, a onda se sve okrenulo i umrla. Pa moj zet, bubrežni bolesnik, zarazio se, čusmo i da je umro, ali posle saznasmo da nije. Ne znamo hoće li se izvući. Učini nabolje, pa odjednom nagore. Da ti ne nabrajam dalje, a mogao bih: te doktori, te kolege nastavnici, te prodavci, te njihova djeca, a sad krenulo i po selima da se razbolijeva i umire. Sve to kad gledam, a prebolio sam i velike boginje i ovo što zovu kovid devetnaest, mogu ti reći da nekako bivam nostalgičan za proljećem sedamdeset i druge, kad nas je stravila variola vera. Nisam nostalgičan zato što sam bio dijete, ama ne, niti zato što je variola vera, možda neko pomisli, bila lakša epidemija, ne nikako, bila je teža, smrtnost je bila oko 30 posto, a kod ove je oko 2 posto. No se zdravstveni sistem protiv boginja borio i pobijedio partizanski, a protiv kovida se bori laprdanjem preko televizije i optuživanjem građana. Stariji su pričali da se TITO, za vrijeme epidemije velikih boginja, jedva jedanput pojavio na televiziji, pa su se ljudi bojali da se nije zarazio što štiti. A vidiš ovoga. ■

Otpjevani socijalizam

U raznim tipovima pristupa bivšoj državi koji su se rascvali zadnjih godina, izložba o 'raspjevanom socijalizmu', s omotima ploča posvećenima NOB-u, partizanima, drugu Titu, revoluciji, mladima itd., i reakcije na nju spadale bi pod onu vrstu koja implicitno Jugoslaviju smatra dobrom predradnjom za ono pravo, koje je osnivanjem nacionalnih država došlo

U GALERIJU Hrvatskog dizajnerskog društva (HDD) u toku je izložba naslovljena 'Utilitarni dizajn raspjevanog socijalizma: Omoti ploča u funkciji revolucionarne i rodoljubne glazbe 1947. – 1990.' Kustos izložbe i pisac popratnog teksta je Željko LUKETIĆ, a istraživač i asistent mu je LERI AHEL. Kao autori koncepta i arhiva potpisani su Jučer Danas Sutra – Platforma za audiovizualna istraživanja.

Sama izložba ambiciozno je skromna. Radi se naprosto o tome da su postavljajući objesili na zidove i u vitrinu galerije omotnice ploča različitog formata, a na zidove nalijepili i uvećane slike plakata istih artefakata, grupirajući ovaj raznoliki arhivski materijal u nekoliko tematskih cjelina. Tako tu nalazimo muziku posvećenu NOB-u, partizanskim herojima i brigadama, drugu TITU, revoluciji, mladima (pionirima i omladincima), radnim akcijama i sl. Ambicija autora bila je namjerno samo tematske prirode, a zajednički nazivnik, kako ga oni vide, jest da se radi o političkoj propagandi, instrumentalno podređenoj umjetnosti u službi tada vladajućih ideja socijalističkog poretka. Pritom su svjesni da su se i u tako 'skučenim okvirima' proizvodili muzika i dizajn različite kvalitete, pa valjda i motivacije. No oni namjerno ne idu na neku hijerarhiju ili samo ocjenu vrijednosti, etičku i estetičku, već stavljaju jedna pored drugih djela vrhunske i trivijalne umjetnosti, proi-

zvedena u svim žanrovima i sl. To onda izgleda poput ideje da se na jednom mjestu okupe i prikažu npr. 'partizanski filmovi', tj. različiti filmovi koji se dotiču tematike partizana, bez da ih nekako valoriziramo i kažemo očito: da tema po sebi nije garancija uspjeha, odnosno neuspjeha sadržaja i forme.

Je li ovo 'područje' izdvojeno kao posebno ideologizirano, kao normalizacija političke propagande jednog poretka koji se, tvrde autori, po svome samopredstavljanju nije razlikovao od drugih. Željko Luketić svoj popratni tekst započinje čak citirajući ne nekog sovjetskog teoretičara, kako bi netko mogao pomisliti, već američkog 'oca ekonomske propagande' EDWARDA BERNAYSA. Uopće, cijela izložba namiguje na jednostranu tezu kako je ovo 'područje' za one u njega uključene bio posao kao i svaki drugi posao, da je Jugoslavija, barem nakon 1964. godine, bila u bitnome tržišno orijentirana zemlja, a da je što se tiče 'revolucionarne i rodoljubne tematike' (pisane ponekad u navodnicima, a ponekad bez), naručilac cijelog posla bila država. I to bi bila jedina specifičnost naše situacije uz 'dijalektičku' opasku da je država, želeći dobiti agitprop, dopustila, a u nekim slučajevima i poticala prodor pop-muzike (tu se on smatra nečim izvorno zapadnjačkim), a rezultat je bio obrnut. Pop-kultura 'pojela' je indoktrinacijsku namjeru.

No je li sve bilo tako jednostavno? Ovdje nemamo prostora da pobrojimo sve spome-

nute pojedince, pjevače i dizajnere, kao ni da ulazimo u psihološku motivaciju pojedinaca da se takvom muzikom bave, ni onu tadašnju, ni njihov sadašnji odnos spram grijeha ili zasluga mladosti. Jedno je sigurno, ambicija nam nije, a nije ni ove izložbe, nikoga denuncirati zato što se bavio pjevanjem vojnicima, omladincima, pionirima ili Titu. Druga je stvar, a autori navode i konkretne primjere, što se nekadašnji izvođači ove muzike, koji još opstojе na sceni, različito odnose spram ovog dijela svoje prošlosti pa su uglavnom veći ili manji 'šverceri vlastitog života', kako je svojedobno za druga područja pojavu ime-

Neda Ukrađen i Krunoslav Slabinac: 'Putovi' / Grupa 777: 'Složna srca, složno rade', Jugoton, 1977.

novao filozof MILAN KANGRGA. No tu nećemo daleko stići baveći se individualnom psihologijom, npr. trudom pjevačice MERI CETINIĆ da iz svih muzičkih arhiva, pa onda i s digitalnih platformi, izbrise svoja djela ove tematike. Jer cijeli kontekst, naročito *mainstreama*, muzičkog i medijskog, sam se brine za čišćenje. Tako inače filmski kritičar NENAD POLIMAC, ali i fenomenolog 'jugoslavenskih studija' opće prakse, ne ostavlja sumnju već naslovom svoga velikog članka u povodu ove izložbe, koji je objavio u subotnjem dodatku Jutarnjeg lista: 'Priča o onima koji su slavili Tita i Jugoslaviju'. Dakle, takvi se toga ne bi trebali sramiti i to skrivati, ali to su 'drugi', a ne 'mi', moralno superiorni apologeti nove države, kao napokon ostvarene slobode. U raznim tipovima pristupa bivšoj državi, koji su se rascvali zadnjih godina, od akademskog do umjetničkog i medijskog svijeta, ova izložba i reakcije na nju spadale bi pod onu vrstu koja implicitno Jugoslaviju smatra dobrom predradnjom i predpoviješću za ono pravo,

koje je osnivanjem nacionalnih država, a to za njih znači i uvođenjem liberalne demokracije i slobodnog tržišta, došlo. Tako mi danas iz slobode gledamo na prošlost ograničenih sloboda u socijalizmu, na, kako piše Željko Luketić, činjenicu da je i u 'danima smanjenih okvira za eksperiment ili imaginaciju, toga doista i bilo'.

NARAVNO, naše viđenje je suprotno. Eksperimenta i imaginacije bilo je više u socijalizmu, a propagande i indoktrinacije manje no danas. Odnosno, sve zavisi kakav predznak pripisemo tim fenomenima. Jer nije svejedno propagira li se neka emancipatorna ideologija ili hrvatska država, kao tržišni proizvod. Iako ova izložba najvećim dijelom zahvaća 'doktrinarne elemente', u kojima ne razlikuje istinsko nadahnuće socijalizmom od fetišizirane narudžbe da se pjeva i dizajnira u njegovu duhu. Ali tu je najviše materijala iz 1980-ih godina kada, i tu su autori u pravu, socijalizma ima sve manje, a pjevanja o njemu sve više. No baš ta dekadentna faza Jugoslavije, u kojoj se tek mogao pojaviti i kult ličnosti druga Tita, koji za vrijeme njegova života nije postojao, najmanje je tipična za tu zemlju i čini je sličnom zemljama tzv. realnog socijalizma od kojih se ranije, kao singularnost, razlikovala. Poznata je stvar da je masovnost komunističkih partija u socijalističkim zemljama bila najveća što se više njihov poredak približavao kraju. Razlog te pojave nije teško dokučiti. Od socijalizma se stvarno odustajalo, a karijerizam je bila zamjena prihvatljiva sve šire proizvođenim srednjim slojevima, tj. malograđanima. Trebalo je održati nominalnu sliku i masovnost, kada je stvarnog sadržaja sve više nestajalo. Otuda u nas 'Večer revolucionarnih pjesama' Zagrebifesta ili priredba 'Ustanak i more' u Splitu, koja se najdulje održala. To, naravno, ne znači da se i na takvim mjestima nije moglo pojaviti vrijednih ostvarenja. Pošto izložba ne produbljuje estetski pristup muzičkim i dizajnerskim djelima koja izlaže, osim što usput za dizajn tvrdi da je postojao gotovo pravocrtni razvoj od 'figurativnih početaka' do 'apstraktnih vrhunaca', ni mi nećemo ulaziti u estetsku procjenu pojedinih djela. Osim konstatacije kako se tematika koju izložba obuhvaća mogla naći i u bijenalnih, tada avangardnih autora poput NATKA DEVČIĆA, DUBRAVKA DETONIJA ili pak u zbornskoj muzici EMILA COSSETTA, pa sve do onoga što se tada podrazumijevalo pod izrazima narod-

Ihsen Mehaković, 'Vojnička uspomena', dizajn: Ivan Ivezic, Jugoton, 1970.

ne i novokomponirane muzike. O zabavnoj, šansonijerskoj i pop-muzici da ne govorimo. Umjesto toga, zapitajmo se zajedno s beogradskim povjesničarom umjetnosti RADE TOM PANTIĆEM: Je li sva umjetnost proizvedena u socijalizmu bila socijalistička? Naravno da je ovo poprilično retoričko pitanje jer je svima jasno da je odgovor, pa i po samorazumijevanju većine kulturnih producenata, tada bio niječan. Primijenjeno na ovu izložbu, pitanje možemo preformulirati i ovako: Jesu li svaki festival i priredba 'revolucionarne i rodoljubne glazbe' (kako ih karakteriziraju priređivači izložbe) uistinu bili revolucionarni? A tek rodoljubni? Oko napetosti između jugoslavenskog rodoljublja i nacionalnih domoljublja gradi se gotovo cijela današnja 'kulturna bitka' između jugonostalgicara i nacionalista, koja ima više dodirnih točaka no što bi to uključeni u nju voljeli čuti. S druge strane, trebalo bi uvesti i neko razlikovanje u sam pojam jugonostalgije, jer on sam funkcionira na različitim nivoima, ali se i različito tretira od medijskog i političkog establišmenta. Tu se on uglavnom ridikulizira, komercijalizira, fetišizira... A to nije nužno za njegovo mogu-

Nećemo daleko stići baveći se individualnom psihologijom, npr. trudom pjevačice Meri Cetinić da iz svih muzičkih arhiva, pa onda i s digitalnih platformi, izbriše svoja djela ove tematike. Jer cijeli kontekst, naročito mainstreama, sam se brine za čišćenje

će prevratničko značenje. Tako dolazimo do današnjeg značenja ovakve produkcije, pa i ove izložbe o 'utilitarnom dizajnu raspjevanog socijalizma'. Propaganda je, kaže Luketić, 'galerijski i umjetnički prihvaćena kao naručena, primijenjena i namjenska, interpretira se u kontekstu svoga vremena, tehnologije i društva, a posebno je poticajna za neočekivane, nove i postmoderne (re)interpretacije'. Zbilja, ovoj bi izložbi bilo dovoljno, kada je već i više od dizajna zanima sama muzika, da je uz postav na zidovima galerije, makar i potiho, pustila i muziku o kojoj govori. To bi od nje, koliko je od takvog mjesta kao što je Galerija HDD-a moguće, učinilo brzo jugonostalgicni dernek, jer je snaga povratka potisnutog danas velika i ne vodi se prvenstveno estetskim kriterijima. Još je 1990-ih teoretičar BORIS BUDEN napisao kako je danas moguće biti istodobno ustaša i jugonostalgicar, a sve to u procesu njemu omiljene teme kulturalizacije politike. Dakle, danas je, koliko mi stariji to možemo procijeniti, u dijelu mladih koji se smatraju ljevičarima nerijetko na djelu neka ironijska (postmoderna?) recepcija ovakve muzike. Staromodnim

'Da svet svetliji bude' (Dan mladosti 1985.), dizajn: Milan Simić (bazirano na plakatu Branislava Dobanovačkog)

rječnikom rečeno: što više kiča, to bolje. Zamijenimo propalu diskusiju o dobrom ukusu i kiču, pa onda o ideologizaciji i deideologizaciji umjetnosti, pojmom treša (smeća) koji je u čestoj upotrebi, i dobit ćemo čudan rezultat. Najprije je većina ovakvih produkata doživjela dvostruki tretman: da je bacana u smeće. Institucionalno, pa onda i individualno. Ili da je pohranjivana kao najveće blago i 'zabranjeno voće' po kućnim arhivima, a sada i u ulijevo nagnutim nevladinim organizacijama i njihovim projektima. Autori izložbe tvrde da se dokumenti ne bacaju, već su tu za proučavanje. Tako navodno kažu arhivistika i povijesne znanosti. A oni valjda znaju, jer su se barem te struke nauništavale dokumentata. No jesu li fenomeni poput socijalizma, revolucije, NOB-a itd. zaslužili samo takav 'neutralni' pristup hladnog oka znanosti? Odgovor nije samo da nisu, već da to nije ni moguće. Svako društvo uvijek se aktivno odnosi spram svoje zadnje revolucije. ■

SANJA BAKOVIĆ

Ne možemo bez drugih i Drugog

Možemo li se trajno zabarikadirati u svoje kuće, napuniti svoj mali frižider i smočnicu, gledajući samo svoja posla? Hoće li to išta riješiti? Ne. Drugi je i pomoć i prijatelj i alat da progovorimo skupa

NIJE pretjerano kazati kako je na novu knjigu pjesnikinje SANJE BAKOVIĆ čekao malen, ali posvećen krug ljubitelja poezije u Hrvatskoj i regiji. 'Autobus za Trnavu' izašao je usred karantene, no polagano dopire do čitatelja, željnih poezije koja u sebi ujedinjuje svijest o društvenom trenutku i propitivanje vlastite intime i nesvjesnog.

Već u naslovu vaše novoobjavljene pjesničke knjige označen je prostor margine i Drugog. 'Autobus za Trnavu' velikim dijelom tematizira život na margini gradskog centra. Vaš ga lirski subjekt prikazuje kao prostor zajednice, u kojoj unatoč nasilju većine supostoji i zajedništvo, solidarnost. Zašto vam je to važno?

Dati pjesnički glas Drugom za mene znači dati glas i svojim vlastitim zanemarenim i šutljivim dijelovima koji se boje progovoriti. Drugi je i pomoć i prijatelj i alat da progovorimo skupa. Solidarnost je za mene rezultat spoznaje da smo kao ljudi povezani na dubljim razinama i da smo stalno izloženi zajedničkom iskustvu. Zašto smo proteklih mjeseci izolaciju doživljavali kao uskraćenost, a odvojenost i fizičku distancu kao neku vrstu patnje? Zato što emotivno, fizički i praktično ne možemo bez drugih i Drugog. Možemo li se trajno zabarikadirati u svoje kuće, napuniti svoj mali frižider i smočnicu, gledajući samo svoja posla? Hoće li to išta riješiti? Ne. Solidarnost upućuje na povezivanje i pomažanje, dok nas uskogrudna briga za ispunjenje potreba vlastitog komfora odvaja od drugih i Drugog.

U pjesmama iz ove knjige pišete o djevojčama i ženama svih dobi: o obiteljskom

nasilju, nasilju patrijarhata, države i kapitala nad njihovim tijelima i psihom, ali i nad prirodom. I o boli, trpljenju, protivljenju i otporu nasilju. Je li pjesničku scenu regije oživjela grupa raznorodnih autorica i autora ujedinjena oko važnog stava – otpora nasilju?

Poetike otpora nasilju, ako ih možemo tako nazvati, iščitavam kod brojnih autorica i autora regije. Znakoviti su mi stihovi pjesme 'Neprekidna oštrica' u knjizi 'Iz srećne republike' srpskog pjesnika PETRA MATOVIĆA koji izvanredno opisuju nasilje kapitala: 'Ma koliko na kravati popustio čvor,/ znaš da je to omča koja ne popušta,/ pouzdano opominje na hijerarhije, norme i otplate.' Čitava druga knjiga MONIKE HERCEG 'Lovostaj' govori o nasilju patrijarhata. Knjigu ALENA BRLEKA 'Sang' na suptilan način čitala sam i kao otpor čovjekove duhovne prirode svim vrstama opresija koje se u nas zalijeću. Klasnu nepremostivost koja onda izaziva frustraciju i osjećaj bijede u pojedincu također vidim kao vrstu društvenog nasilja, našla sam je u novim pjesmama

DORTE JAGIĆ s temom siromaštva, u pjesmi MIROSLAVA MIĆANOVIĆA 'Siromaštvo', u novoj knjizi BRANKA Čegeca 'Cetinjski rukopis', između ostalog u pjesmi 'Dno i naopako' u stihovima: 'nedovoljno je kada ljudi prodaju/ vjenčano prstenje i/ zlatne lančice s prve pričesti/ kako bi kupili kruh/ sve to nedovoljno je/ kako bi tresak u/ najdublje poznato dno/ pokrenuo otpor u nama/ kako bi nas trgnuo iz suicidalne letargije.' Nije nasilje samo šaka i sjekira, sve što izvana stiže pojedinca prepuno je nasilja.

Životi žena koji nastanjuju vaše pjesme naizgled su različiti, no što ih ujedinjuje, povezuje?

Žene koje nastanjuju moje pjesme povezane su sitnim i krupnim okrutnostima koje žene eonima trpe širom svijeta samo zato što su žene. Krenula sam od osobnog emancipatorskog buđenja i nastojala ga poetički prikazati kao nužnost za sve žene kojima sam dala glaso-ve. Od ubijene djevojke u mojem zagrebač-

kom susjedstvu koja se usudila otići iz nasilne veze, do stradale djevojčice koja je na drugom kraju svijeta, u Indiji, izgubila život jer ju je obitelj izolirala u štalu kada je dobila prvu menstruaciju zbog menstrualnog tabua, a štala se na nju srušila za vrijeme ciklona. Ovo je visoko tehnologizirani 21. vijek u kojem privatne agencije organiziraju put u svemir, a postoje mjesta na svijetu gdje su žene krive zbog biološke činjenice jer imaju mjesečnicu. Imali li netko tko može ne zaplakati nad ovom činjenicom? Jedno od najzapatljivijih mjesta nalazi se u unutrašnjoj timarenosti, u pristanku samih žena na opresiju nad tijelom, nad izborom životnog puta i nad samim životom kojim se netko izvana usudi trgovati.

Uz Miroslava Mićanovića, urednica knjige je i pjesnikinja Nada Topić. U domaćoj i regionalnoj književnoj produkciji autorice rijetko kao urednice angažiraju svoje kolegice, stoga je ovo ohrabrujući znak ženskog književnog sestrinstva. Što dijelite s Nadom Topić?

Imala sam veliko povjerenje u NADU TOPIĆ jer je riječ o autorici koja posjeduje talent pjesnikinje kao i vještine znanstvenice i urednice, što je rijetkost, barata jezikom i osjeća poetiku. Uzela je u ruke pravedne uredničke škare, pobacala što je trebalo, rukopis kao cjelinu je pročitila i pomogla da se strukturira u manje ciklusa. Bilo je i rada na mikrorazini, propitivala je određene riječi, komentirala neka klišeizirana rješenja. U Nadino sam se pisanje zaljubila još otkako sam pročitala njezinu knjigu 'Meteorologija tijela' prije pet godina. Naravno da pisanje ne dijelimo na muško i žensko, te smo stvari odavno stavili na mjesto, no ovdje je više riječ o senzibilitetu koji može iznjedrati baš književno sestrinstvo koje spominjete. U radu s urednicima, autoricama i autorima treba ponešto poniznosti i otvorenost za kritiku, dok od urednika trebamo posvećenost, strpljenje i iskrenost jer najlakše je reći 'ovo je genijalno, ne moraš ništa dirati'. Svi volimo da nas se gladi percem, no baš su slaba mjesta potentna za rad i poboljšanje, ako to dopustimo. Nada je kao urednica smanjila moju nesigurnost u vlastiti tekst. Mislim da smo se tu sretno srele.

Prije pet godina pokrenuli ste Facebook-stranicu 'Ođvalimo se poezijom'. Što vas je motiviralo, na koji način ste razvijali ovaj projekt i kakvu mu budućnost pripremате?

Angažman je započeo kao jedan intuitivni impuls, na neki naivan dječji način, iz svoje zanesene potrebe htjela sam podijeliti oduševljenje s drugima birajući pjesme i poetike koje volim. U početku sam činila pogreške, sjećam se kada me prvi put pjesnik MIROSLAV KIRIN opomenuo da nisam navela ime prevoditelja pjesme, pjesme sam prepisivala s tipfelerima, nesvjesna da mi je vid oslabio u međuvremenu. Učila sam putem. Htjela sam dio svojeg zanesenjaštva vratiti i na ono početno mjesto, pa je eksperimentalno nastao mali festival poezije u Bolu, zajedno s Centrom za kulturu Općine Bol. Prvo zagrebačko javno čitanje bilo je doslovno na cesti, u zagrebačkoj Petrinjskoj ulici, htjela sam da se barem poezija ori u ovom šutljivom kolektivu. Kako utopijski! Gnjavila sam ljude da dolaze na tribine, bez ikakvih sredstava i honorara, autori su se odazivali, na čemu sam im zahvalna. Sada je moment da se cijela priča digne na nešto višu razinu. Nedavno je filmski velikan ALEJANDRO JODOROWSKY napravio dokumentarac 'Psihomagija, umjetnost koja liječi!', njegova je teza da su drama i poezija direktno povezane s podsvjesnim. Vjerujem da poezija ima magijski i iscjeljujući učinak. ■

TV RAŠETANJE

Četa od budžeta

PIŠE Boris Rašeta

‘Neki su naučili da na Srbe u Hrvatskoj gledaju kao na opasnost. Pa ne može pet posto Srba biti opasnost’, rekao je Mesić. Strankama desnice je pitanje zastupnika srpske manjine u Vladi bilo nešto drugo: ‘To je bila borba za što veći kolač od budžeta.’ Uistinu, u hrvatskoj politici važne su samo četiri stvari: prve tri su budžet, a četvrtu ne znamo

Hajka, Klasik TV, 11. srpnja, 18:24

Želite li znati kako je izgledao Drugi svjetski rat na ovim prostorima, nemojte čitati povijesti, naročito ne službene verzije. Gledajte filmove Žike PAVLOVIĆA, džinovskog baobaba jugoslavenske kinematografije. Bivši komunist dr. Zavišić (LJUBA TADIĆ), koji se pridružio četnicima, predlaže partizanima da se ujedine protiv Talijana koji su okupirali Crnu Goru. Partizani pristanu, no četnici ih izdaju. Četnici potom po crnogorskim gudurama naganjaju skupinu partizana, koji ih mame za sobom kako progonitelji ne bi prešli u Bosnu pa lovili Vrhovni štab. PAVLE VUIŠIĆ i BATA Živojinović su rojalisti, četnici, RADE ŠERBEDŽIJA, MIKI MANOJLOVIĆ i LAZAR RISTOVSKI partizani, ali nema tu neke dramatične razlike: vidimo ljude koji love neke druge ljude s namjerom da ih ubiju. U objema grupama vidljiva je individualna diferencijacija, nisu to homogene skupine istomišljenika. Kad pobiju partizane, četnici i Talijani slože njihova trupla na livadu pa se slikaju s njima, to su trofeji. Sve izgleda kao klasičan lov na veprove. U jednoj sceni, Pavlović kroz usta Šerbedžije objašnjava kako partizani nalikuju na prve kršćane: skrivaju se u zemunicama (katakombe), vjeruju u MARXA, žrtvuju se i trpe kako bi žrtvom spasili sve druge, a jednoga će dana mjesta svoga trpljenja opisivati kao postaje križnoga puta. Rade Šerbedžija, s dugom kosom i bradom, nalik je na Krista. Točno je tako i bilo – BERTRAND RUSSELL izveo je analogiju kršćanstva i komunizma koja je savršeno funkcionirala, no istinitost vjere u kršćanski raj na ovome svijetu ne može se ni dokazati ni opovrgnuti pa je ona preživjela, dok je komunistički raj pregazio teret svakodnevice. Stvar je započela u Petrogradu, kad je prekinuta nabava kruha, a završila u Gdanjsku, kad je poskupjelo meso pa ga radnici više nisu mogli kupovati.

Tri godine prije TITOVE smrti snimiti ovakav film stvar je koja zaslužuje duboko poštovanje, a završne scene u kojima trudna žena rađa dijete na konjskoj zaprezi s koje je jedva zbacila nožem naoružanog četnika koji je hoće silovati, pa je na kraju porađa Ciganka iz čerge koja tokom cijelog filma vodi plešuću medvjedicu, spadaju u vrhunce svjetske kinematografije.

Potruga, RTL, 13. srpnja, 18:30

Reporterka MARIJANA Čikić provjerila je jesu li želje MILANA BANDIĆA, maratonca koji trči počasni krug, još uvijek zapovijesti za njegove podređene. Nazvala je nekolicinu pročelnika, voditelja podružnica i predsjednicu uprave Holdinga ne bi li dobila posao preko veze. ‘Jelena Spajić je pri telefonu. Vi mene ne znate, moj tata je kum s gos’n Bandićem pa su nešto razgovarali oko mog posla, pa sam ja preko tate od Milana valjda dobila vaš broj da vam se javim, da bi se kod vas navodno moglo naći nešto za mene...’ Tako je glasilo jedno reporterkinino javljanje podređenima gos’n Bandića, a slično su izgledala i ostala na koja su pozvani hiperventilirali i znojili se. ‘Ja ne znam gdje ti živiš, ali mi smo u Hrvatskoj i ovo uopće nije tema za telefon’, rekao je jedan voditelj poslovnice. Dakle, sve može, ali uz višu razinu sigurnosne kulture.

‘To nije razgovor za telefon, bez obzira što su tvoj tata i gospodin Bandić razgovarali, ja u toj priči mogu sudjelovati, ali samo na neki drugi način, ne telefonom. Javit ćeš mi se sutra pa ćemo dogovoriti neki termin.’ Tako to ide u Bandićgradu, tako to ide u Kroaciji, tako u Agroslaviji. ‘Da ste proširili vaš eksperiment na projekte i planove, isto biste prošli’, prokomentirao je JOSIP KREGAR. Formule IMT (ima l’ mene tute), NR (nazovi rodu) ili IŽ (imam žnjoru) ključni su faktor vertikalne profesionalne promocije i idejna kralježnica naše ekonomije, dogovornije no ikad u povijesti. Ali da ne dužimo: pohvale reporterke Čikić na sjajnom poslu.

TV lica: Arsen Dedić i Oliver Dragojević, RTS, 14. srpnja, 14:30

ARSEN živi vječno! Njegove pjesme su i dalje zvučna kulisa na kojoj se odvijaju naši životi, susreti, rastanci, usponi, padovi. Taj je čovjek bio jednako darovit u svemu čega bi se prihvatio – kao pripovjedač, slikar, pisac filmske muzike, zabavljač opće prakse, cinik kojeg smo obožavali – jedino, čini se, nije bio dobar menadžer vlastitih talenata. ‘Čujem da je jedan kolega’, kaže Arsen, ‘na svadbi uzeo pet hiljada eura. Ja za svu filmsku muziku, od ‘Prosjaka i sinova’ do ‘Glembajevih’, a pisao sam dosta, nisam zaradio pet hiljada kuna... Ali nema veze, ne pjevam po svadbama, ali bih mogao pjevati po razvodima.’ Pa nabraja svoje pjesme za razvode: ‘Ne, za te nije čovjek kao ja’, ‘Ničeg nema od tebe, od mene’, ‘To nismo mogli znati’, ‘Otkako te ne volim’... ‘Ajđ’ sad dosta’, rekao je na kraju novinarki, razgovarajući za televiziju bos, u papučama. Odmah poslije njega išao je ležeran, šarmantan razgovor s OLIVEROM DRAGOJEVIĆEM, koji je ostavio trag u beskraju. Oba su razgovora dokazala da je poezija veća od života, od razlika, od mržnje. Treći program RTS-a prinosimo vašoj pozornosti (hvala PLENKIJU na ovoj besmrtnoj frazi) jer je, kao i imenjaka mu s Prisavlja, najbolji dio programa državne televizije, valjda zato što kultura više nikome nije pretjerano važna pa se tamo može čuti i nešto pametno, promišljeno, produhovljeno.

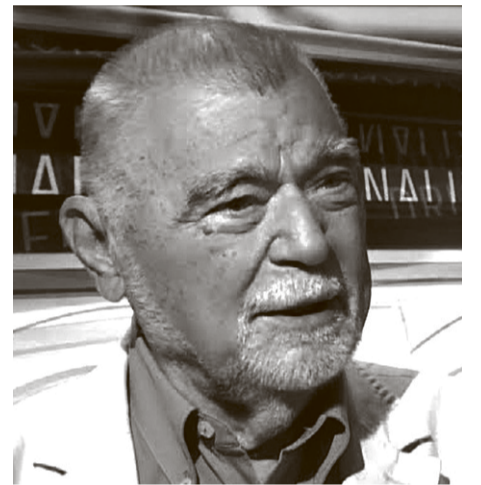
Gradonačelnik svemira, YouTube

DARIO JURICAN širi područje borbe! Nakon filмова, performansa, izjedanja janjetine i izravnih političkih akcija pokrenuo je i *late night talk show* koji možete gledati na YouTubeu. ‘Prva epizoda emitirana je 4. 7. 2020., imala je do sada preko 30.000 pregleda i u njoj su gostovali ACO STANKOVIĆ, DENNIS DOMIAN i ELIZABETA BRODIĆ’, piše u najavi. ‘Gradonačelnik svemira je dugoročni kreativni projekt koji popunjava rupu na hrvatskoj show sceni. Prvi je to hrvatski show sniman u filmskoj tehnici u 4K rezoluciji.’ U drugoj po redu emisiji Milan Bandić Juričan pozabavio se supstancijalnim temama naše politike: ‘Imaju li političari najbolji kokain? Gdje se krade? Kako se mlata pare na YouTubeu? Jesu li cajke postale dobar dan?’ U *showu* vidimo nova lica, gnjevne mlade ljude – repa

RIĐIJA RIĐA, čovjeka ride kose i brade idealne za CONAN DOYLEOVU pripovijest ‘Liga ridokosih’, i jutjubericu NIKU ILČIĆ. Tko želi pogledati, emisiju će naći na: <https://www.youtube.com/watch?v=CXYU1EF2pco>

Pressing, N1, 15. srpnja, 20:00

STJEPAN MESIĆ na respektabilan je način rušio mitove kad god ih nije podupirao – ovoga puta zdravorazumski je posložio stvari i *urbi et orbi* objasnio kako ovdje više nema Srba kojih bi se bilo tko trebao plašiti, ali oni i dalje služe kao strašilo. ‘Neki su naučili da na Srbe u Hrvatskoj gledaju kao na opasnost. Pa ne

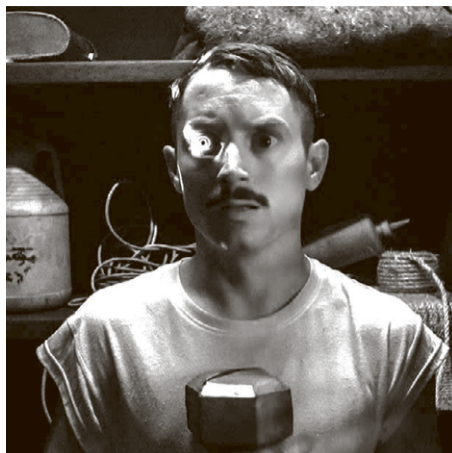

Stjepan Mesić u emisiji ‘Pressing’ (Foto: N1)

može pet posto Srba biti opasnost’, rekla je prva obrva hrvatske politike, a bio je i puno oštiji. ‘Danas se samo seronje i kukavice boje Srba. To je kao da se danas netko boji Venećanaca.’ Imenovanje BORISA MILOŠEVIĆA u Vladu ‘pokazat će da je borba protiv Srba, kao protiv opasnosti, jedna izmišljena stvar’, rekao je Mesić. Dodao je da je strankama desnice pitanje zastupnika srpske manjine u Vladi bilo nešto drugo: ‘To je bila borba za što veći kolač od budžeta.’ S tim se nije teško složiti. U hrvatskoj politici važne su samo četiri stvari: prve tri su budžet, a četvrtu ne znamo. Mesić je na duhovit način opovrgnuo i rašireni ideologem prema kojemu je HDZ demokršćanska stranka, u što može vjerovati jedino onaj tko ne zna da je nastala od 90.000 prebjega iz Saveza komunista u kojemu demokršćanstvo, barem koliko se sjećamo, nije bilo osobito popularno. Na pitanje je li među osnivačima HDZ-a bilo ljudi koji nisu radili za Udbu, JOSIP MANOLIĆ dao je povijesni odgovor: ‘Bilo ih je... Ali malo.’ TUĐMAN je rekao da je Hrvatska nastala na civilizacijskoj podlozi kršćanstva, a ne na sadašnjoj podlozi ove ili one stranke’, pojasnio je Mesić, pa ispričao anegdodu. ‘JURE RADIĆ je na jednom sjednici predsjedništva s Tuđmanom nahvalio da je HDZ genijalno izgradio na državotvorstvu ANTE STARČEVIĆA, na mirotvorstvu STJEPANA RADIĆA i na socijalnoj komponenti hrvatske ljevice, a da bi sad trebalo uvesti i četvrtu komponentu, a to je kršćanska demokracija. Tuđman je udario šakom u stol i rekao: ‘Nikada mi to više nemojte spominjati!’ Tuđman je potom naveo kako je Radićev HSS bio antiklerikalni (Radićeva je doskočica bila ‘popovi lopovi’, a ni Starčević nije volio Crkvu). ‘Tuđman je to valjda negdje tajno zagovarao demokršćanstvo’, šeretski je završio doživotni bivši predsjednik. ■

Dodi k tatici (r: Ant Timpson)

(Fantastic Zagreb Film Festival)

Film nepredvidiva scenarija

PIŠE Damir Radić

Na žanrovskim razmeđima

Intrigantno ostvarenje kakvo se ne susreće često u žanrovskoj produkciji

FANTASTIC Zagreb Film Festival trebao je biti treći ili četvrti u nizu ovogodišnjih zagrebačkih filmskih festivala, iza Zagreb-Doxa i Subversive Film Festivala, međutim zahvaljujući pandemiji prva dva su otkazana, dok je sudbina Dana hrvatskog filma i mimo zaraze bila neizvjesna. Tako je FZFF, koji je ove godine gotovo u potpunosti održan na Ljetnoj pozornici Tuškanac, postao jedina zagrebačka filmska smotra u prvoj polovici godine. U dobro izbalansiranom omjeru atrakcija iz filmske povijesti ('Kabinet doktora Caligarija', 'The Rocky Horror Picture Show', 'Povratak u budućnost', 'Totalni opoziv' i dr.) te aktualnih naslova, možda najveću pozornost privukla je američko-kanadsko-novozelandsko-irska koprodukcija 'Dodi k tatici'. Film je imao premijeru na uglednom newyorškom Tribeca festivalu i potom obišao niz manje znanih, uglavnom žanrovskih smotri dobivši solidne kritike, i doista riječ je o zanimljivom ostvarenju koje možda navješćuje intrigantnog autora. Kažem možda, jer dugometražni debitant, Novozelandsanin ANT TIMPSON, ima već 54 godine, a u dosadašnjoj karijeri pisanje i režiranje filmova gotovo da mu nije bilo na pameti (njegova redateljsko-scenaristička filmografija sadrži tek jedan kratki film, horor 'Crab Boy' iz 1996.), no nije filmski nevjesta – dosad je producirao 12 dugometražnih igranih radova, uglavnom mješavina komedije i horora, nerijetko krimića. 'Dodi k tatici' nastao je na temelju njegove ideje koju je prvo u priču, a onda u scenarij pretočio Britanac TOBY HARVARD.

Nesumnjivo, Harvardov scenarij jako je uporište Timpsonova uratka. Rijetko se kad u žanrovskoj produkciji naiđe na tekstualni predložak nepredvidivog razvoja priče, a ovdje se baš to desilo. Otprilike polovica filma otpada na čudan odnos traumatiziranog i nesigurnog hipstera Norvala (ELIJAH WOOD) i njegova oca (STEPHEN MCHATTIE) kojeg posjećuje nakon što se nisu vidjeli

trideset godina, od Norvalove pete godine života. Otac živi izolirano u neobičnoj građevini na obali do koje se dolazi kroz šumu i očito se ne sjeća da je sinu poslao pismo kojim ga poziva k sebi. Norval je zbunjen roditeljevom ponašanjem koje uz konzumaciju alkohola uključuje i verbalnu, čak i fizičku agresiju, pri čemu postaje jasno da otac prezire sina, čak mu možda namjerava i ozbiljno nauditi. No taman kad se očekuje da stvari krenu prema brutalnom obračunu, odnosno iz sfere psihološke drame prijeđu u prostor horora, otac odjednom umre. Sin ostaje sam s njegovim lešom, počinje čuti čudne zvukove, sve vodi u smjeru očeva oživljavanja i nadnaravnog filma strave (s komičnim slojem koji je već uveden), ali i ovaj put očekivanja se iznevjere. Norval otkrije foto-album iz kojeg shvati da čovjek za kojeg je mislio da mu je otac to nije, te se ispostavi da ispod kuće postoji podrum i da je u tom podrumu zatočen njegov pravi otac (MARTIN DONOVAN). A taj je pak kriminalac koji je svojevremeno prevario kompanjone i prisvojio sav obilan plijen, pa mu se oni sada žele osvetiti i dobiti ono što im pripada. Odbacivši sugestije fantastičnog, film mijenja ambijentaciju (novi prostor radnje postaje usamljeni motel napućen *swingerima*) te kreće u smjeru trilerskog krimića s crnohumornim pomakom, da bi nakon konačnog obračuna, neočekivano podigranog, završio u svojevrsnoj idili ponovno združenih oca i sina, premda su obojica jedva živi.

'Dodi k tatici' nije samo film nepredvidiva scenarija, nego i zanimljivog ugođaja što proizlazi iz dobro izabranih lokacija te redateljskih i glumačkih tonova fino balansiranih na žanrovskim razmeđima. Dojam bi bio još bolji da u prvoj polovici ne dolazi do opadanja ritma te da je glavni negativac razrađenije profiliran, ali i ovako radi se o intrigantnom ostvarenju kakvo se ne susreće često u žanrovskoj produkciji. ■

Karl Ove Knausgaard: Ljeto

(s norveškoga prevela Anja Majnarić, OceanMore, Zagreb, 2020.)

PIŠE Dragan Jurak

Jesmo li prevareni? Ili smo nešto propustili?

Komarci i bubamarci

Izgleda da je štos u iznevjerenim očekivanjima

NIJE to onakav rastanak s KNAUSGAARDOVOM 'Enciklopedijom godišnjih doba' kakvom smo se nadali. Prošlog ljeta rastali smo se s heksalogom 'Moja borba' u ne baš pretjerano tronutom raspoloženju. Ove godine isti ispuhani parti rastanka i s 'Godišnjim dobima'. Nakon 'Proljeća' napeto smo iščekivali nastavak obiteljske drame familije K. Koncept kvadrilogije je promijenjen: Knausgaard je odustao od nasumičnih mikroeseja posvećenih tek rođenom djetetu i u maniri 'Moje borbe' tematizirao pokušaj supruginog samoubojstva tokom trudnoće s četvrtim djetetom. U stanju teške depresije, tri mjeseca trudna supruga (namjerno izbjegavamo ime, kako to u tekstu čini i autor) pokušala se otrovati tabletama. Posrijedi je bio tektonski obiteljski događaj, možda i najtraumatičniji i najdramatičniji unutar čitave Knausgaardove autofikcije. Kroz rečenice o pokušaju samoubojstva otkrivala se izvanredna studija o bipolarnosti, ali i ontološki potencijal teksta da zabilježi i uobličiti: otuda i taj dojam, koji se uvijek iznova vraća, da je Knausgaard na početku dvadeset i prvog stoljeća izmislio književnost.

U međuvremenu, putem medija stigle su vijesti o rastavi bračnog para Knausgaard. Dakle, čekalo se ljetno, čekalo se 'Ljeto' i eto, odmah na početku, između više ili manje bizarnih mikroeseja (o prskalicama za vodu, stablima kestena, kratkim hlačama, inteligenciji, pjenu i puževima) pojavljuju se i dva zapisa o ljetnoj noći i ljetnom poslijepodnevu; dva dokumentarna, sentimentalna zapisa u kojima se u posljednjim rečenicama otkriva da je to bila posljednja noć i posljednje poslijepodne neimenovanog bračnog para. Potom rukopis skreće u neutralne dnevničke zapise (putovanje u Brazil sa sinom), razmišljanja o vremenu,

prošlosti i povijesti (i koječemu drugome), a završava s još mikroeseja (o travnjaku, kockama leda, dječjim igralištima, nesvjesticima..., uključujući i roštilj, čitava tri roštilja, koji su zimu proveli na otvorenom, a ovoga ljeta nisu bili u uporabi).

Između posljednje noći i posljednjeg poslijepodneva te roštilja u vrtu obiteljske kuće koji stoje u korovu što seže do struka, gotovo da i nema drugih indicija što se tog ljeta dogodilo s autofikcionalnim bračnim parom. Tko je inicirao rastavu? Iz kojih razloga? Kako je prvi korak realiziran? Na ta pitanja nema odgovora. I to iznevjerava čitateljeva očekivanja. Htjeli smo otvorenu utrobu obitelji. Dobili smo mikroeseje o komarcima i bubamarcima. Jesmo li prevareni? Ili smo možda nešto propustili?

U prvi mah čini se da je riječ o ovom prvom. Na drugi pogled bliži smo potvrdnom odgovoru na drugo pitanje. Izgleda da je štos upravo u iznevjerenim očekivanjima. Najzanimljivija dimenzija teksta je u onom neizrečenom i prikrivenom: u potragama za tragovima bračne i obiteljske drame, koja se zbiva upravo sada i ovdje, u bizarnim digresijama koje prikrivaju tu dramu, i u trenju koje nastaje između tih raznih, rasutih elemenata. Tako smo došli i do bubamara, posljednjeg zapisa. Knausgaard esej započinje komično banalnom konstatacijom 'bubamara je buba...', da bi tekst, i čitavu knjigu, završio sjećanjem na obiteljski izlet na jednu od plaža u okolini Malmöa. Već na putu od autobusa moglo se vidjeti da je zrak prepun kukaca. Bile su to bubamare, u tamnim rojevima biblijskih razmjera. Slijetale su na kosu, odjeću, plutale na vodi. I eto nam u posljednjim rečenicama Knausgarda! U apokaliptičnoj simbolici najezde bubamara, i impresionističkoj slici izleta obitelji čiji su dani odbrojeni. ■

PREPORUKE: SERIJE

Pleme / The Tribe

(Cloud 9, 1999. – 2003.)

Vjerujem da nisam jedini milenijalac koji se, kako je još uvijek aktualna pandemija uzimala maha, sjetio 'Plemena'. Serija, koja je prije dvadesetak godina bila silno popularna među tinejdžerima na našim prostorima, smještena je blisku budućnost u kojoj je nepoznati virus istrijebio cjelokupno odraslo stanovništvo Zemlje. Ostali su samo djeca i adolescenti, okupljeni u bande ('plemena') koje se na ruševinama neimenovanog megalopolisa bore za prevlast u oblikovanju novoga svijeta. 'Pleme' zaista počiva na klimavoj premisi, a gluma i specijalni efekti

povremeno su i sami klimavi. Međutim, ove nedostatke serija nadoknađuje drugom vrstom uvjerljivosti. Ona na rijetko pertinentan način prikazuje dramu odrastanja, intelektualnog, emocionalnog i seksualnog sazrijevanja – pri čemu nestanak odraslih pokazuje kao idealno scenarijsko sredstvo, zahvaljujući kojem spomenuta problematika zadobiva posve nove dimenzije. Šarm brojnih i raznovrsnih likova pritom je naprosto zarazan; posebnu razinu pamtljivosti priskrbljuje im izrazito *camp* vizualni identitet serije, zasnovan na ekstravagantnim kostimima, maskama i šminki koji akcentiraju tuđost i novinu svijeta koji gledamo. 'Pleme' je melodrama koja se ne stidi tog određenja, a njenih 260 epizoda dovoljno je, zlu ne trebalo, da ozabavi i neku buduću karantenu.

Crash Landing on You / Sarangui Bulsichak

(tvN, 2019. – 2020.)

Južnokorejske igrane serije, poznatije kao k-drame, po popularnosti i doseg u globalnim okvirima posljednjih godina ne zaostaju za hegemonom američkom produkcijom. Jedna od najpopularnijih, ali i od kritike najzapaženijih k-drama romantična je komedija čiji bismo izvorni naslov mogli prevesti otprilike kao 'Prisilno slijetanje ljubavi'.

Ova serija prati pustolovine Seri Yoon, nasljednice jednog seuskog *džebula* (industrijskog konglomerata u obiteljskome vlasništvu), koja nesretnim slučajem završi na jednom od rijetkih mjesta gdje joj njeno bogatstvo i veze ne mogu pomoći: u Sjevernoj Koreji. Neočekivanog saveznika Seri nalazi u Yeong Hyeon Liju, mladom i introvertnom vojnom zapovjedniku koji će je skrivati pod lažnim identitetom svoje zaručnice i pokušavati da je u potaji vrati

kući. Na Jugu se pak Seri vodi kao nestala, a među njenom braćom izbija otvorena borba za preuzimanje tvrtke; Yeong Hyeon, sa svoje strane, istražuje seriju sumnjivih prometnih nesreća i upliće se u intrigu koja bi ga mogla koštati glave.

Posrijedi je napeta i duhovita ljubavna priča, poduprta sjajnim vizualijama i virtuosnim glumačkim izvedbama, ali i društvena satira podjednako neumoljiva prema dvjema distopijama koje se bore za prevlast na Korejskom poluotoku: kimilsungističkoj kvaziteokraciji Sjevera i ultrakapitalističkom socijaldarvinizmu Juga.

The OA

(Netflix, 2016. – 2019.)

Sedam godina nakon što je bez traga nestala, dvadesetneštogodišnja Prairie Johnson jednog se dana isto tako iznebuha pojavi. Sebe sad naziva 'OA', na leđima ima ožiljke, odbija reći gdje je bila – i nije više slijepa.

Prairie ubrzo postaje svojevrsni guru, s malom ali odanom sljedbom; serija nam na kapaljka otkriva njene namjere i ciljeve, kao i nevjerojatna događanja u koja je bila uključena.

Američka glumica i scenaristkinja BRIT MARLING proslavila se ulogama u nezavisnim filmskim produkcijama koje žanrovske postulate SF-a, horora i trilera kombiniraju s kodovima 'art' kinematografije. Iz sličnog melanža oblikovana je i 'The OA', u kojoj Marling nastupa u glavnoj ulozi, a ujedno je jedna od scenaristkinja. Riječ je o seriji koja, prije nego scenarijem ili konceptom, plijeni svojom atmosferom. Pritom, Marlingina hipnotička glumačka izvedba proizvodi Prairie u fascinantant lik – istovremeno duboko human i otuđen čudom koje je doživio. Gledateljci se ona nameće kao svojevrsni vodič kroz krizu duhovnosti i vjere unutar američkog *suburba* – devastiranog kozmosa srednjoklasnog sna.

■ Dinko Kreho

Umjetnička direktorica Teatra Ulysses

LENKA UDOVIČKI
Koncertom 'Rade i prijatelji'
slavimo 20 godina Ulyssesa

Kako će izgledati ova sezona Teatra Ulysses na Brijunima s obzirom na okolnosti inicirane koronom?

Sezona će svakako biti reducirana, što znači da ćemo poštovati obavezne mjere zaštite i na taj način koncipirati i program. U gledalištu u tvrđavi Malog Brijuna, koje inače prima oko 800 ljudi, ove godine imat ćemo do 150 gledalaca, naravno uz distancu između osoba u publici, a bit će i više manjih brodova koji će naše goste prevoziti na Brijune.

Kada počinjete s programom?

Počinjemo 24. srpnja našom predstavom 'Tko se boji Virginije Woolf?' koja će ove godine gostovati i na Dubrovačkim ljetnim igrama, a nastavljamo monodramom 'Lijevo desno glumac' ZIJAHA SOKOLOVIĆA i RADETOVOM novom verzijom 'Moga obračuna s njima'. Proslavit ćemo 2. kolovoza dvadesetu godišnjicu Teatra Ulysses koncertom 'Rade i prijatelji' na kojem će nam se pridružiti bend Zapadni kolodvor, VLATKO STEFANOVSKI, DARKO RUNDEK, DAMIR URBAN, VLADO KRESLIN i drugi naši prijatelji. Slavljenički koncert će se održati na brijunskoj obali, a publika će u čamcima pratiti izvedbu. S obzirom na to da ćemo ove godine imati dosta glazbenika, predviđamo i program pod nazivom 'Dani gitare' u kojem će, uz spomenute umjetnike, sudjelovati i MAJA POSAVEC, IVAN KAPEC te MATE i Šimun MATIŠIĆ. Prije početka sezone bit će objavljena knjiga o kazalištu Ulysses iz pera mladog dramaturga BORNE VUJČIĆA koji je odrastao s Ulyssesom.

Ove godine je predviđen i solistički koncert Damira Urbana?

Da, bit će to u brijunskom hotelu Karmen neka vrsta multimedijalne, interaktivne i pokretne galerije, pod nazivom 'Brijunska soba Jamesa Joycea' u koju, u sve pojedine prostore, ulazi po jedan posjetilac. Ove godine tu galeriju otvara DAMIR URBAN, a sljedeće

Foto: Davor Puklavec/PIXSELL

planiramo da se u ovaj projekt, na raznim lokacijama Brijuna, uključe i drugi umjetnici.

U novonastaloj situaciji Brijuni i Teatar Ulysses pomalo djeluju kao neka vrsta egzila i za publiku i za umjetnike?

Naš teatar na Brijunima je oduvijek to i bio za publiku, prijatelje i ljude dobre volje. Brijuni su mjesto uzbudljivog i značajnog iskustva. To znači da su svi tu i može ih se gotovo gledati okom kamere: glumci, glazbenici i publika i među svima njima se u pravilu događa jedna divna, plodna i neponovljiva interakcija.

Nedavno ste u Beogradskom dramskom pozorištu režirali predstavu 'Ružni, prljavi, zli' koja je zbog pandemije, nažalost, stigla samo do generalne probe. O čemu se radi?

Radi se o priči po motivima istoimenog filma talijanskog redatelja ETTORE SCOLE, koja govori o ljudima s margine, o porodici koja živi u užasnim uvjetima u nekoj stračari, na periferiji Rima. Probe nisu bile lake i zahtjevale su dosta fizičkih napora. Scenski pokret radio je STAŠA ZUROVAC, a muziku NIGEL OSBORNE i na kraju smo, nadam se, napravili dobru predstavu koja, u odnosu na tu priču, ne može biti aktualnija nego što jest.

■ Bojan Munjin

KVADRAT

Klub Močvara osvojio je prvu nagradu na natječaju za najbolje zagrebačke kulturne online-projekte. Muzej suvremene umjetnosti, organizator konkursa, dodijelio mu je 30 hiljada kuna za održavanje programa 'Močvara FB Live Sessions', u sklopu kojeg su održani brojni koncerti za vrijeme masovne samoizolacije.

■ B. P.

Foto: Facebook/Močvara

DOVRE STA- DOBRE CIA- RE NOVINE RE NOVINE

Poštovani čitatelji,
pozivamo Vas da se pretplatite
na Novosti.

Pretplata za Hrvatsku za mjesec dana
iznosi 32 kune, za 2 mjeseca 64, za 3
mjeseca 96 kuna, a za 6 mjeseci 192
kune. Za godinu dana pretplata iznosi
384 kune.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku Poziv na broj upišite svoj OIB.

Pretplata za inozemstvo iznosi za
mjesec dana 64 kn, za dva mjeseca 128,
za tri 192, za 6 mjeseci 384, a za godinu
dana 768 kuna po važećem srednjem
tečaju Hrvatske narodne banke.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZABAHR2X

Molimo da uplatnicu ili fotokopiju uplatnice obavezno
pošaljete na adresu NOVOSTI, Gajeva 7, 10000 Zagreb,
ili na tel/fax: 01 4811-281

ili na e-mail: info@portalnovosti.com

NOVOSTI
НОВОСТИ